

P400

'90|2

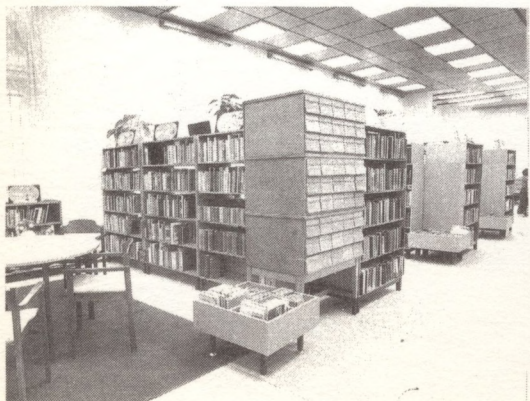
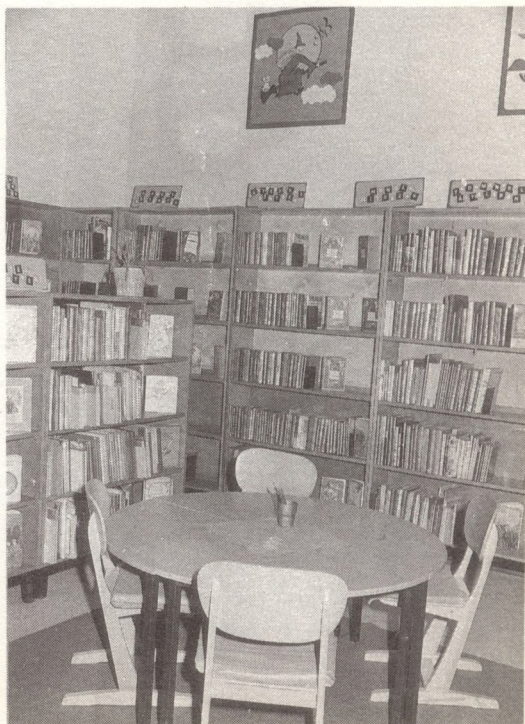
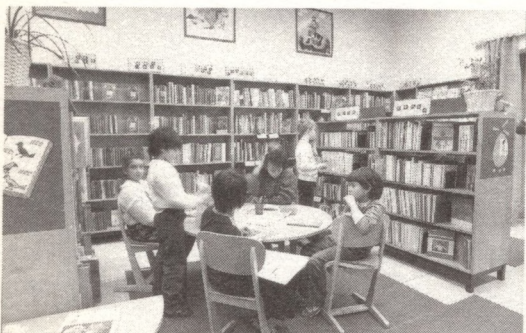
Könyvtáros

**Képek az FSZEK
VIII. kerületi könyvtáráról
(Kulich Gy. tér 3.).
Cikkünket lásd a 64. oldalon
(Braun Tamás felvételei)**

40. évfolyam, 2. szám
1990. február

Könyvtáros

TARTALOM

Bereczky László	Álljon meg a menet!	59
Bukta Zsuzsa	„A legfontosabb az, hogy állami kultúra ne legyen...” Beszélgetés <i>Vitányi Ivánnal</i>	62
Móricz Katalin	Egy könyvtár színeváltozása	64
Bereczky László – Vajda Kornél	„Koccintsunk egyet pályám emlékezetére is...” II. Be- szélgetés <i>Futala Tiborral</i>	69
Mezey László Miklós	Rész a hivatásból II.	79
Dr. Tóvári Judit	Mire való a repertórium? (<i>Műhelykérdések</i>)	83
	Három levél (<i>A szerkesztő postájából</i>)	89

PERSZONÁLIA

Fogarassy Miklós	Hernády Dénes (1916–1989)	90
	Elhunyt Tuszkaú Antónia	92
	92 éves korában elhunyt Lőcsei Lászlóné, „Pirike néni”	92

HOLMI

LÁTÓKÖR

	Kultúrával vagy anélkül	95
Ágh Attila	A struktúrákat szét kell törni	95
Kádár Béla	A kultúra közvetlen növekedéshordozó erő	96
Falusné Szikra Katalin	Ki kellene szélesíteni	99
Harsányi László	Két dimenzió	100
Kuti Éva	Állami költségvetés – társadalmi mecenatura	101
Kirschner Péter	A kultúra nem lehet egyetlen ágazat ügye	102
Frenkl Róbert	Humán rekonstrukció	103
Rolek Ferenc	Kérdések és válaszok	104
Gábor József	Szemléletváltásra van szükség	105
Köpf László	A mindennapi kultúra kérdései	106
Szabolcsi Miklós	Milyen típusú kultúra megvalósítása felé tartunk?	107
Nagy Géza	Javaslat a magyar társadalmi átalakulás műveltségi- oktatási feltételeinek megteremtésére	108
Ördögh Szilveszter	Kultúra a belgyógyászaton	111
	A Magyar UNESCO Bizottság ajánlása a nemzeti kul- túra megőrzése és fejlesztése érdekében	113
Simon Gizella	„Halló, itt vagyok!” (<i>Visszhang</i>)	116
Böröndi Lajos	Élő múlt (<i>Napló</i>)	117
Vinkó József	Emberállatkert. Láng Rudolf mesevilága (<i>A Könyvtá- ros galériája</i>)	119

Lapunk e számában Láng Rudolf műveiből válogattunk

Из содержания

«Самое важное, чтобы культура не подчинялась государству...»
(Разговор с *Иваном Витани*, главным директором Государственного центра народного образования) (62);
Ласло-Миклош Мезей: Венгерская литература за границей и массовая библиотека II. (79);
Совещание Венгерского комитета Юнеско о культуре (95).

From the contents

„The most important point is that there should be no state culture...”
(A conversation with *Ivan Vitányi*, general director of the National Institute for Culture and Adult Education) (62);
László Miklós Mezey: Hungarian literature outside the frontiers and the public libraries II. (79);
Conference of the Hungarian UNESCO Committee on culture (95).

Aus dem Inhalt

„Am wichtigsten ist: es sei keine staatliche Kultur...” (Ein Gespräch mit *Iván Vitányi*, Generaldirektor des Allgemeinbildenden Landeszentrum) (62);
László Miklós Mezey: Literatur ausserhalb Ungarns und die allgemeinbildenden Bibliotheken II. (79);
Konferenz des Ungarischen Komitees der UNESCO über die Kultur (95).

Cikkeink szerzői

Agh Attila politológus; *Bereczky László*, a Könyvtáros főszerkesztője; *Böröndi Lajos*, a Mosonmagyaróvári Városi Könyvtár igazgatóhelyettese; *Bukta Zsuzsa* újságíró; *Falusné Szikra Katalin* egyetemi tanár; *Fogarassy Miklós*, az OSZK KMK főmunkatársa; *Frenkl Róbert* tanácskezelő egyetemi tanár; *Gábor József*; *Harsányi László* kormányfőtanácsos; *Kádár Béla*, a Tervgazdasági Intézet igazgatója; *Kirschner Péter*, a Magyar Rádió munkatársa; *Köpf László* egyetemi adjunktus; *Kuti Éva*, a Művelődéskutató Intézet főmunkatársa; *Mezey László Miklós*, az OSZK KMK munkatársa; *Móricz Katalin*, az FSZEK VIII. kerületi könyvtárának vezetője; *Nagy Géza* tudományos tanácsadó; *Órdógh Szilveszter* író; *Rólek Ferenc*, az OTH főosztályvezetője; *Simon Gizella*, a Kőszegi Városi Könyvtár igazgatója; *Szabolcsi Miklós* akadémikus, egyetemi tanár; *dr. Tóvári Judit* főiskolai adjunktus; *Vajda Kornél*, a Könyvtáros munkatársa; *Vinkó József* szerkesztő-riporter.

Főszerkesztő: **Bereczky László**

A szerkesztőség címe: 1135 Budapest, Frangepán u. 50–56. II. 239. és 241.

Telefon: 111-3279

Kiadja a **Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat**

1906 Budapest, Lenin krt. 9–11. Tel.: 122-1285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223

Felelős kiadó: **Németh Jenő** vezérigazgató

Szedte a Fényszedő Központ Kft. (900223/20)

Petőfi Nyomda – 90/20078 – Kecskemét, 1990

Felelős vezető: **Birkás Béla** igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzletében és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest XIII., Lehel u. 10/a. –1900–, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215–96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj ½ évre 78 forint. Egy szám ára 13 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H–1389 Budapest, Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

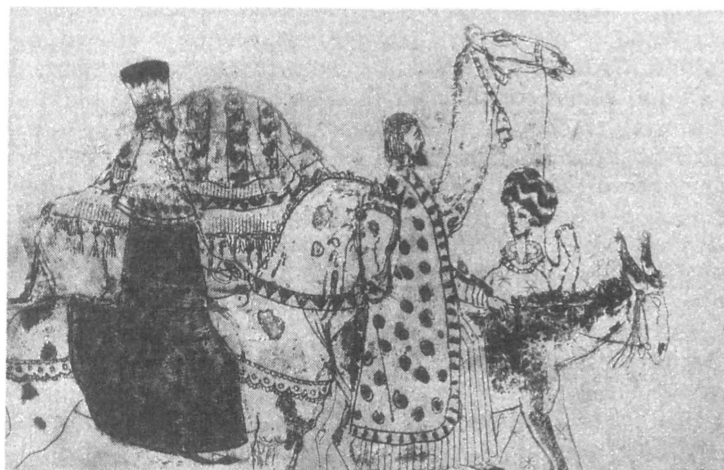
Álljon meg a menet!

1989 novemberében, decemberében heteken át úgy tűnt, néhány kulturális lapnak, szakmai folyóiratnak megpecsételődött a sorsa: pénz, tehetős lapgazda hiányában megszűnnek. A halálra ítélték között található a *Népművelés*, a *Kultúra és Közösség*, a *Filmvilág*, a *Színház*, az *Új Tükör*, a *Film*, *Színház*, *Muzsika* stb., és ami nekünk a legjobban fáj, a *Könyvtáros*.

Miért?

A kérdésre adott művelődési minisztériumi válasz két okot is megjelöl. Az egyik: a tárca nem tudja és nem is óhajtja vállalni a kulturális és szakmai folyóiratok veszteségét, miután az e lapokat kiadó Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat is elzárkózott az évente súlyos milliókat kitevő ráfizetés kiegyenlítésétől. A történeti hűség kedvéért meg kell jegyezni, hogy az MM sohasem térítette meg a kulturális és szakmai lapok veszteségeit a Pallasnak – az egyetlen 1989-es esztendő kivételével, amikor is 40 milliót utalt át erre a célra. Az igazság az, hogy a vállalat lehetőséget kapott arra, hogy év végén a termelési adóból levonhassa ezeknek

a folyóiratoknak a ráfizetését. Nem ismerem ennek a levonási procedúrájának a mechanizmusát, de valószínűleg úgy történt, hogy a vállalat által kimutatott veszteség valós voltát a művelődési tárca igazolta. Ez a megoldás bizonyára nem jó, hiszen ez sem a vállalatot, sem a szerkesztőségeket, sem a minisztériumot nem ösztönözte a takarékosagra, az olcsóbb megoldások keresésére – sőt. Mindettől függetlenül ez a bizonyos nem jó megoldási gyakorlat máig él, legalábbis ezt vettem ki a Kossuth rádió egyik december eleji kora reggeli riportjából. A telefonos riportban ugyanis *Morvai Ferenc* úgy nyilatkozott, hogy kezében tartja *Stark Antal* művelődési minisztériumi államtitkár által aláírt levelet, amely szerint adójából levonható a *Petőfi Sándor* földi maradványait kutató szibériai expedíció költsége, mintegy 14 millió forint. Egy ilyen megoldásba bizonyára boldogan belemenne a Pallas a kulturális lapok vonatkozásában is. Persze nem tudhatom, hogy ez a lehetőség csak a kivételes fontossággal bíró Megamorv-expedíció esetében adott-e, vagy netán más, kisebb fontosságú

kulturális tevékenységre – például a kulturális és szakmai lapok megjelenítésére – is kiterjeszhető?

A másik válasz arra a kérdésre, hogy az MM miért veszi le a kezét az általa alapított lapokról, még nehezebben fogadható el. Arról van szó ugyanis, hogy azért kell ezeknek a lapoknak elkerülniük a tárcától, mivel szélesebb körre kiterjedő, semlegesebb támogatási rendszert kívánnak bevezetni. Magyarán: a frissen indult új lapoknak is részesülniük kell az állami támogatásból. *Glatz Ferenc* miniszter egy interjújában meglehetősen világosan fogalmaz: „Egyenlő feltételeket kell teremteni. Ezért a folyóiratok is megpályázhatják azt a pénzt, ami a büdzséből rendelkezésére áll. Milyen alapon támogassam én azt a 19 folyóiratot, amelyek az elmúlt három évtizedben államilag engedélyezetten egzisztáltak? És miért ne támogassam azokat az új folyóiratokat, amelyek az új szellemi áramlatokat próbálják keretbe foglalni? Ugyanúgy magyar állampolgárok olvassák... Ezért a kézből etetés kultúrpolitikájának egyszer és mindenkorra végét kell vetni” (Mai Nap 1989. nov. 26.). Lássuk csak, mely lapokra gondol a miniszter, amelyeket eddig távol tartottak a kultuszbüdzsétől, s amelyeket – furcsa fordulattal – most részletteni kíván a kultúrpolitikai „kézből etetésből”: *Új Idő*, *Hitel*, *Holmi*. A riporter még kibővíti a sort: *A Lappal*, a *Stádiummal* és a 2000-re. Mindezekkel példaként szembeállítja az *Új Írást*, amely „öt-hatezres példánnyal és abból 60 százalékos remittendával él meg”. Vessünk egy pillantást ezekre az új folyóiratokra. Az *Új Idő*-t alapította és kiadta az *Új Idő Lap- és Könyvkiadó Kft.*, tehát az a vállalkozás, amelyik kalózkidrásban megjelentette a csonka Gulágot (és bírósági döntés ide vagy oda, máig árulja a nyílt utcán), s amelynek vezére és atyamestere Végh Antal. A *Hitelt* az ISIS Kiszövetkezett Eötvös Kiadója adja ki, amely név köztudottan a Püski-konzorciumot takarja. A szerkesztőbizottság elnöke *Csoóri Sándor*, a főszerkesztő *Bíró Zoltán*, mindketten az MDF vezetői. A „rendkívül színvonalas” *Holmi* az MTA–Soros alapítvány és az Állami Biztosító támogatásával jelenik meg. Valóban ezeket a lapokat nem az állam, nem a művelődési tárca alapította, tehát nem lenne kötelessége létük, megjelenésük segítése. De vajon igazolták-e már létjogosultságukat? Az említett lapok legöregebbike, a *Hitel* 1988-ban, az *Új Idő* s a *Holmi* 1989 folyamán indult. Ki az a nagy próféta, aki meg tudja jósolni, hogy

közülük melyik és milyen minőségben éri meg a két esztendő. Ami pedig a remittendát illeti, az új lapok egy része máris versenytársa a „régieknek”.

Esélyegyenlőség vagy cserbenhagyás?

Arról is szót kell ejtenünk, hogy elképesztő igazságtalanság a kulturális és szakmai folyóiratokat „nagy pályán” versenyeztetni. A könynyebbség kedvéért vegyük például a mi lapunkat, a *Könyvtárost*. A címünk már eleve behatárolja olvasóközösségünket, a könyvtárosok mintegy 25–30 ezres taborát, s az impresszumunkban is szerepel, hogy „A Művelődési Minisztérium lapja”. Ugyanakkor az emlegetett *Új Idő* impresszumában azt olvashatjuk: „Független irodalmi, közéleti folyóirat”, a *Hitelben*: „Független, irodalmi, társadalmi, kritikai lap”, a *Holmi* esetében csak a rovatokból tudjuk kikövetkeztetni, hogy foglalkoznak zenével, filozófiával, publicisztikával, történelemmel, szociológiával, verssel. Egész egyszerűen nem lehet se a mi lapunkat, se a *Népművelést*, se a többi kulturális, szakmai folyóiratot egy kalap alá venni ezekkel az eleve széles érdeklődési kört célzó, szerteágazó tematikájú lapokkal. Mellesleg – elnézést a személyes utalásért, de *Glatz Ferenc* emlegeti az általa szerkesztett lapot az „én História”-nak – ropant kíváncsi lennék, hogy a *História* Pallas-féle költségkímutatása (házon belül: „lepedője”) milyen értékeket sorol fel. Pedig a *Históriát* veszik, mint a cukrot.

Summa summarum: a Pallas által (kiadóként és lapgazdaként) megjelentetett kulturális és szakmai folyóiratok abba a kategóriába tartoznak, ahol a fontosságot, a létet nem a pozitív gazdasági eredmény igazolja. Ezeket a folyóiratokat, szerinte a világon, olyan központi támogatások segítik fenntartani, amelyek az értéket és a monetáris sikert világosan megkülönböztetve, kiküszöbölik az egyoldalú piaci hatásokat. Egy ilyen mechanizmusnak a kidolgozása és működtetése a mostaninál összehasonlíthatatlanul több, minőségileg jobb munkát követelne meg a mostanában oly szívesen kultusztárcának becézett minisztériumtól. Ehelyett az MM a jóval könnyebb, ugyanakkor feltétlenül látványos megoldást választja: magasra emelve a Demokrácia oly sok mindenben megmártódott, oly sok mindenre felhasználás nélkül, nyújtott csatárléptekkel kivonul a kultúrából. Ennek a látványos kivonul-

lásnak egyik epizódja, stációja a kulturális és szakmai lapok cserbenhagyása.

Itt tényleg cserbenhagyásról van szó! Vagy mire véljem *Pusztai Ferenc* művelődési államtitkárnak az *Új Tükör* szerkesztőségéhez intézett „elbocsátó szép üzenetéből”, az alábbi passzust: „Hosszas vajudás, a minisztérium vezetőivel való sokszori megbeszélés után jutottunk arra a fájdalmas döntésre, hogy az Új Tükör évi mintegy 50 milliós veszteségét átmenetileg sem tudjuk vállalni, ezért a Művelődési Minisztérium a lapgazdaságról, így az ezzel járó kötelezettségeiről lemond.” Ha ez a gondolatmenet igazolható, akkor elképesztő perspektívák tárulnak fel a honpolgár előtt. Például X. Y., számot vetve zilált anyagi helyzetével, hivatalos levélben közli a pénzügyminiszterrel, hogy „ezennel adófizetési kötelezettségeimről lemondok”, vagy A. B. húszéves fiatalember megírja a honvédelmi miniszternek: „közeledvén bevonulásom ideje hadkötelezettségemről lemondok”, vagy Z. (az elvált apa) három gyermeke anyját értesíti: „jobb helyet találván fizetésem 40 százalékának, gyermektartási kötelezettségemről lemondok”. Kérdésem, hogy ez az elintézési mód a jövőben ezentúl általánossá válik-e a gazdasági és társadalmi életben, vagy netán kötelezővé teszük?

Nagy szavakat használva, a magyar nép azal bízta meg a Művelődési Minisztériumot és személy szerint a mindenkori minisztert, hogy a magyar kultúrát szolgálja (ezért minisztérium a szó eredeti jelentésében) és gondozza. Ebbe a szolgálatba, gondozásba igenis beletar-

tozik a kulturális lapok, szakmai folyóiratok fenntartása, megjelenésük biztosítása. Erről a kötelezettségről ugyanúgy nem lehet lemondani, mint az iskolákról, a könyvtárakról, a kulturális terület egyéb intézményeiről. Ezek egyikéről sem lehet lemondani. Más kérdés, hogy le lehet mondani mind a miniszternek, mind a minisztérium többi vezetőinek, mondván a megbízást nem tudom, nem tudjuk vállalni a jelen feltételekkel, jöjjön, jöjjenek mások, talán ő(k) jobb finansiális feltételeket tudnak kicsikarni, megteremteni.

Nagyon is elfogadható álláspont lett volna az MM részéről, ha azt mondja: túlságosan drágán állítják elő a szakmai-kulturális folyóiratokat, a tárcának nincs ennyi pénze erre a célra, ugyanakkor elismerjük e lapok megjelenésének fontosságát, tehát gondolkozzunk közösen, a tárca, a szerkesztőségek, a kiadók, hogyan tudjuk a jelen szomorú viszonyok között biztosítani a jövőt. A megoldás felé mutató intézkedések: a szerkesztőségi helyiségek horribilis bérleti díjának radikális csökkentése, például megürült pártbizottsági vagy munkás-őr helyiségek pályázatos kiutalásával, a munkatársi gárda szűkítése, lapár-emelés, terjedelmi csökkentés stb. Tehát ki kellett volna dolgozni egy olyan visszavonulási taktikát, amely biztosította volna a lapok kiadásának, jelenlétének folyamatosságát arra az átmeneti – remélhetőleg rövid – időszakra, ameddig a kultúra számára is vékonyan csordogál a dotáció a zilált központi kasszából.

Ebből az együttgondolkodásból nem csak a mi esetünkben, de gondolom, a hasonló cipőben járó többiek esetében sem lett semmi. Ehelyett – a könnyebb megoldást választva – az MM a csikók közé dobta a gyepőt, kijelentvén, a szakmai lapokat pedig tartsa el a szakma. Ha a szakmának szüksége van saját lapra, bizonyára el is fogja tudni tartani, ha pedig nem tudja eltartani, nyilvánvalóan nincs rá szüksége. Nem is lehetne semmit se szólni erre az okfejtésre, ha a szakmát – esetünkben a könyvtárügyet – nem szegényítették volna és nem szegényíteniék most is folyamatosan a végelgyengülésig.

Nincs értelme erről tovább beszélni, mégis felteszem a kérdést: a jelenlegi kritikus helyzetben nem túlságosan nagy felelőtlenség nyilvánosság nélkül hagyni a szakmát? Csak a múlt esztendőben hány és hány esetben „retentettük” vissza a könyvtárellenes erőket?

(Folytatás a 120. oldalon)

„A legfontosabb az, hogy állami kultúra ne legyen...”

*Beszélgetés Vitányi Ivánnal,
az Országos Közművelődési Központ főigazgatójával*

– Milyen „fázisban” van a mai magyar kultúra? Emelkedőben? Süllyedőben?

– Nehéz ezt sommás ítéletben összefoglalni. Körülbelül a hetvenes évek közepétől stagnálás következett be. Ha a kultúrát szociológiai szempontból vizsgáljuk, tehát a kultúra és a lakosság viszonyát, beszélhetünk erről a bizonyos stagnálásról, s ez mindig hanyatlással jár együtt. Azt hiszem, most is ugyanott tartunk.

– *Vannak-e olyan tendenciák, amelyek arra utalnak, hogy ez az állapot megváltozik?*

– Igen, bár a politikai érdeklődés nagyobb, s mindez egyelőre nem a folyamat megfordulása irányába hat, de vannak jelek arra, hogy ismét megindulhat egy erőteljesebb kulturális mozgás.

– *Ha analógiát kellene mondania valamely korábbi kultúrkorszakhoz, melyiket választaná?*

– Nem tudnék ilyen analógiát mondani, mert a jelenlegi helyzet egészen speciális. Századunkban voltak olyan korszakok, melyek során erőteljes változások következtek be a társadalmi-politikai életben, de ezek vagy világháborúval jártak, vagy más, szélesebb körű mozgalommal. Az, hogy most a demokrácia felé nyitunk, sajátos helyzet, és reméljük, hogy ez nagyobb eredményt fog hozni, mint a korábbi változások.

– *Milyen típusúnak látja a mai magyar kultúrát? Ezzel kapcsolatban vannak meggyökerezedett koncepciók: a filozofikus, túlon túl irodalmi jellegű stb. Érvényesnek látja-e ezeket, vagy valamilyen eltolódást lát?*

– Az ilyen megfogalmazások, azt hiszem, túlságosan is leegyszerűsítőek volnának. A magyar kultúra szerves fejlődése során elért valahová, de amit elértünk, az körülbelül a hetvenes évek közepén megrekedt – már ami a lakosság egészének a kultúráját illeti.

– *Mi történt azóta?*

– A társadalom felső szintjén, tehát az alkotó értelmiség soraiban nagyon erős mozgás indult meg, s az egész társadalmi átalakulás, amit eddig elértünk, részben összefügg a társadalomtudományok és a művészetek mozgásával. A felső szinten tehát óriási változás volt, de sajnos nem terjedt ki a lakosság egészének művelődésére, az alsó szintre. A kérdés az lesz majd az elkövetkező időszakban, hogy mindez mikor és hogyan fog átterjedni.

– *Lát-e szakadékat elit és tömegkultúra között napjaink Magyarországon? Növekszik-e ez a szakadék, vagy inkább sikerült „feltölteni”?*

– Nem egyszerűen az elit és a tömegkultúra között van a különbség. A kultúra természetesen rétegződik. Legalább három réteg létezik, a szociológiai kutatások is azt mutatják, hogy ez a feltételezés reális.

– *Melyek ezek a rétegek?*

– Az egyiket kulturális elitnek nevezhetjük: ők a legjobb, legértékesebb kultúrának a fogyasztói és részben megteremtői. Van egy olyan réteg, amely a kultúra iránt meglehetősen passzív, és csak azzal táplálkozik, ami az „urak” asztaláról morzsaként lehullik számára. Ezt nevezhetjük tömegnek. Van egy köztes réteg is, amely bizonyos mértékig már tájékozott a kultúrában, a nagyobb alkotások egyikéhez-másikához el is jut, olvas, szakmai, civilizációs műveltsége van. Ezek a középrétegek, és a középrétegek rendkívül fontosak. Nem lehet őket kihagyni: hibás szemlélet volt az, amely csak a pólusokat látta. Hazánkban az a helyzet, hogy az elitkultúra rétege megvan, de a középosztály kultúrája – most középosztályon nem a politikai-társadalmi, hanem a kulturális középosztályt értem – sokkal szűkebb, mint egy nálunk gazdaságilag-iparilag fejlettebb országban. A társadalmi feladat ennek a rétegnek szélesítése, mert ez az a kultúráközvetítő és kultúrahordozó réteg, amelyik a nemzet eseté-

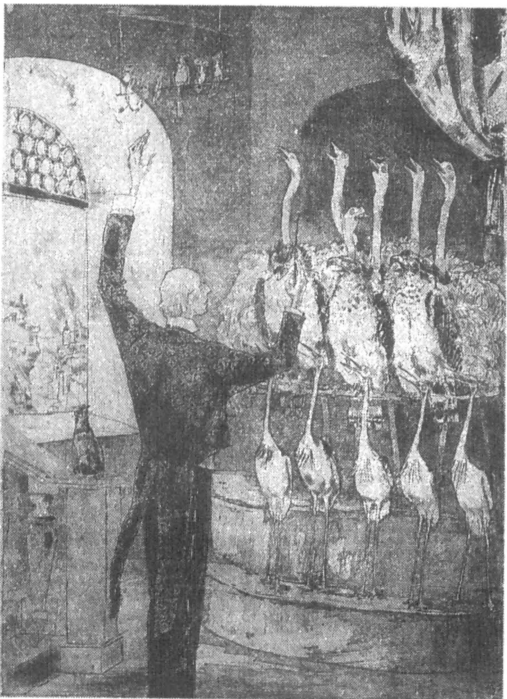
ben a kultúrát a legszélesebb rétegek felé képviselni tudja. Tehát a feladat ennek a rétegnek a szélesítése.

– *Milyen területeket, szférákat tart egyáltalán „kulturálisnak?” Tudna-e valamiféle hierarchiát felállítani ezek között?*

– Hierarchiát semmi esetre sem tudnék. A kultúra széles értelemben sok mindent magában foglal, olyan dolgokat is, amelyek nem tartoznak a kulturális irányítás alá. A közlekedésnek éppúgy van kultúrája, mint az ipari munkának, és az ember összkultúrájában ezek igen lényeges szerepet játszanak. Az ember közlekedési, öltözködési vagy lakáskultúrája meghatározza az irodalmi műveltségét is, de az irodalmi műveltsége is meghatározza közlekedési vagy lakáskultúráját. Úgy gondolom, hogy a kultúrában minden egyaránt fontos, és nem lehet hierarchiát felállítani.

– *Lehet-e egyáltalán valamit „csinálni” a kultúrával? Politikai, kultúrpolitikai és egyéb koncepciók lendíthetnek-e valamit a kultúrán?*

– A kulturális alkotó folyamatot a kultúrpolitika nem érintheti: soha nem lehet eltervezni. *Bartók Béla* előtt nem lehetett *Bartók Béla* művészetét tervbe venni, de *Szörényi Levente* előtt sem lehetett eltervezni, hogy *Szörényi Leventére* lesz szükség.

– *Ez érthető, hisz az alkotó folyamatok tervezhetetlenek.*

– Igen, és ez bennük a jó: tehát nem a kultúrpolitika tárgyai. A kultúrpolitika tárgya kisé vulgárisan fogalmazva: a javak elosztása, nem pedig termelésük. A kultúrpolitikának az igazi feladata az intézményes feltételek megteremtése ahhoz, hogy a kultúra terjedni tudjon. De nem a kultúrpolitika dönti el azt, hogy mi lesz az a kultúra, amelyik majd megszületik és terjed.

– *Mi a véleménye a „kulturális forradalom” kategóriájáról?*

– Egy olyan társadalmi állapotban, melyben a lakosság nagyobbik része el van zárva a kultúrától, vagy elzárva tartja magát a kultúra magasabbrendű termékeitől, akkor az, amikor mindezt mégis birtokba veszi, kulturális forradalomnak számít. Ha akarjuk, nevezhetjük kulturális forradalomnak is – mindez izlés dolga. De nevezhetjük egyszerűen a kultúra elsajátításának is.

– *Mit ért azon, hogy „kulturális örökség”?*

– A fogalom meglehetősen általános. Nyilván kulturális örökség mindaz, amit bárki – egy csecsemő, egy ember, egy nemzedék – készen talál születésekor a társadalomban. Ebben minden az örökséghez tartozik, de nyilván vannak fontosabb és kevésbé fontos részei. Vannak nagy alkotások és kisebbek – ezek egyaránt a kulturális örökséghez tartoznak.

– *Van-e kulturális pluralizmus és ha van, kívánatos-e?*

– Természetesen kívánatos: a kultúra természete szerint pluralista. Aki ír valamit, az mást akar írni, mint a többi, mert különben nem írta. Az ortodox sztálinista rendszerek szerették volna megszüntetni a kulturális pluralizmust, és ez bizonyos fokig sikerült is nekik: tehát be lehetett tiltani vagy a föld alá kényszeríteni bizonyos irányzatokat. Valójában azonban, mint mondtam, a kultúra pluralista. A politikai pluralizmus feltételei közt természetesen még szabadabb a kulturális pluralizmus, de a kulturális pluralizmusnak egy bizonyos foka akkor is megvolt, amikor a politikai még nem létezett.

– *Németh László megírta, hogy mit tenne, ha ő lenne a miniszter. Önnek lenne ilyenféle mondanója?*

– Nincs olyan külön mondanivalóm, mint *Németh László*nak. Azt hiszem, hogy mindazok a kérdések, melyekre felelni kell, mindazok a feladatok, melyeket tenni kell, benne vannak a köztudatban: az iskola fejlesztésétől

kezdve a közművelődésig. Itt most már nem az a probléma, hogy valakinek ki kell találnia, hogy mit tenne, hanem az, hogy legyen, aki teszi, tenni tudja.

– *Mit tart igazán fontos kultúrahordozónak: a családot, az iskolát, a munkahelyi közösséget, az egyes kisközösségeket vagy valami mást? Melyikük szerepét látja döntőnek?*

– Az ember, miközben felnő, különböző közösségekben vesz részt, és a maga szerepében mindegyik döntő. Nyilván a család az első a sorrendben, de pusztán csak a családhoz kötődni nem elegendő. Szükség van arra, hogy már a gyermekkorban kialakuljanak a többi közösségek, a felnőttkorban pedig a munkahelyi közösségek, vagy akár a világnézeti alapon szerveződött, a hobbi- és más közösségek. Tehát az ember a közösségek hálójában él, s a kultúrájának mindegyik nagyon fontos. Fel lehet persze állítani egy piramist, ahol legalul mint alap, a család helyezkedik el, de azért nem lehet azt mondani, hogy a család fontos, a munkahelyi közösség pedig nem.

– *Mi a kapcsolat állami, „hivatalos” kultúra,*

részskultúrák és szubkultúrák között? Mi lenne a kívánatos viszony?

– A legfontosabb az, hogy állami kultúra ne legyen. Az állam feladata a kultúra feltételeinek megteremtése, nem pedig az, hogy ítélőbíró legyen a kultúrában, vagy hogy valamit fémjelezen. Ez a hiba fennállt az elmúlt évtizedekben, remélhetőleg ezt kiküszöbölik az elkövetkező időszakban, és akkor a szubkultúrákból – hogyha ezen azt értjük, hogy különböző társadalmi rétegeknek különböző kultúrájuk van – tevődik majd össze az összkultúra. Hiszen például bizonyos értelemben az értelmiség magas kultúrája is szubkultúra.

– *Szükség van tehát a különböző kulturális rétegek létezésére.*

– A fontos az, hogy ezek között a megfelelő áramlás és az egymásba alakulás lehetősége is meglegyen. Olyan fogalom tehát, hogy kultúra, nincs, csak kultúrák vannak, mert mindkinek más a kultúrája. Tehát a kultúra eleve részskultúrákból tevődik össze.

Bukta Zsuzsa

Egy könyvtár színeváltozása

Beszámolóm egy helyi adottságok diktálta szükségmegoldás – nevezhetjük innovációnak vagy kísérletnek is – története. Megszületése után egy újabb variációja lett annak a könyvtármodellnek, amellyel a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának több egysége próbálkozik. Ami érdekessé teheti, az éppen más-sága, a többiektől eltérő volta.

Olvasóim figyelmét fel szeretném hívni *P. Ainley* és *B. Totterdell* Az állomány másfajta elrendezése a közművelődési könyvtárakban (1984) című munkájára, továbbá *Papp István*-nak az FSZEK 1983–84-es évkönyvében és a *Könyvtáros* 1988/3., valamint *Vajda Kornél*-nak a *Könyvtáros* 1987/7. számában megjelent írására. Ezek felmentenek az alól, hogy a szóban forgó könyvtármodell általános leírására szót vesztegessenek.

Bemutatkozás. Az FSZEK VIII. kerületi könyvtára a Külső-Józsefvárosban, ütöttkopott házak között működik. A kerület – és közelebbi lakókörnyezetünk – egyik legjellemzőbbje, hogy viszonylag magas az idősek szá-

ma: 4 százalékkal haladja meg a budapesti átlagot. A lakosság előregszik, fokozatosan csökken az aktív korú népesség. Az összlakosság 30 százalékát kitevő időskorúak többnyire anyagi gondokkal is küszködnek. A fővárosi átlagnál magasabb a munkások, és alacsonyabb a szellemi foglalkozásúak száma. A lakosság iskolai végzettségének szintje a fővárosi átlag alatt van. Nőtt a vidékről és más kerületekből ideköltöző cigánycsaládok száma is.

A kerületben működik még egy FSZEK-könyvtár, ezenkívül viszonylag jól megközelíthető az FSZEK Központi Könyvtára és nagy kőbányai könyvtára is. A kerület könyvtári ellátottságát javítja még a Ganz és a Vasas Szakszervezet Központi Könyvtára, továbbá néhány kisebb vállalati szakszervezeti könyvtár.

Könyvtárunk meghatározó jellegzetessége, hogy nem egy épületben, hanem két – egymással majdnem szemben lévő – lakóház földszintjén kapott helyet. A távolság pár méter, csupán két „zebrán” kell átkelni. Alapterületük: az

egyik épületben 180, a másikban 60 négyzetméter. 1970-től kezdve a nagyobb térben működött a felnőttkönyvtár, amely igen jó kézikönyvtárral, gazdag irodalomelméleti anyaggal és szép versgyűjteménnyel rendelkezett. A kisebb helyiséget országos – jó vagy rossz? – szokás szerint a gyermekrészleg kapta.

Beiratkozott olvasóink száma 1987-ben így alakult: 2045 felnőtt és 964 gyerek. A felnőttek 22 százaléka (454-en) hatvan éven felüli. A diákok száma összesen 1271 volt a két részlegben.

Az állomány mennyisége ugyanezen évben: 36 ezer kötet a felnőtt- és 9700 a gyermekrészlegben.

Az átváltozás előzményei. A nyolcvanas évek elejétől helyiségeink állapota egyre romlott, a zsúfoltság is nőtt. Az állványok számát és magasságát már nem lehetett tovább növelni, a használat mind nehezebbé vált olvasónak és könyvtárosnak egyaránt. Az előnyösebb helyre való átköltözés kútbaesett reménye után a nyolcvanas évek derekán már annak is örülnünk kellett, hogy besoroltak minket a tatarozásra váró könyvtárak közé.

Helyiségeink felújítását össze akartuk kötni szolgáltatásaink megújításával is, pontosabban az utóbbiból kiindulva akartuk megtervezni az előbbit. A tervezetés során három elképzelés körvonalazódott. Először csak egy szerény mértékű átrendezésre gondoltunk: néhány témacsoportot valamilyen formában kiemelünk, s a bútorok áthelyezésével barátságosabbá tesszük a felnőtt részleg bejáratának környékét, valamiféle klubövezet létrehozásával. A másik elképzelés merészebb volt: a felnőtt részleg olvasótermi övezetét megszüntetni, s ebben a térben elhelyezni a témacsoportokat – ám egyebekben nem változtatni s továbbra is fenntartani a felnőttek és gyerekek külön kiszolgálását. A harmadik elképzeléshez már nagyobb lélegzetet kellett vennünk, mert erre még nem láttunk példát más, szolgáltatásaikkal hasonlóan két épületbe kényszerülő könyvtáraknál. Mi lenne – kérdeztük –, ha a nagyobb térben a felnőtteket, gyerekeket egyaránt kiszolgáló, úgynevezett családi könyvtárat hoznánk létre, s a kisebbikben egy úgynevezett „második fedelet”, egy tanuló- vagy dolgozószobát (prézens állománnyal, a ritkábban keresett, de fontos, kölcsönözhető szép- és szakirodalommal) alakítanánk ki, amelyet ugyancsak közösen használhatna a 14 éven aluli és felüli korosztály?

Az első átalakítási tervet hamarosan elvetet-

tük, de annál többet vitáztunk és töprengtünk a két másik, komoly változásokkal járó megoldáson. Bár a közben meglátogatott családi és kétfedeles könyvtárak jó benyomást tettek ránk, nagyon sokáig igazában csak a második variáció megvalósításába tudtuk beleélni magunkat. Nem könnyítette meg helyzetünket, hogy két épülettel kellett számolnunk. Nehezen döntöttünk saját szakmai kétélyeink, olvasóink feltételezett érdekei miatt is. Feltettük a forgalmas, nyüzsgő gyerekkönyvtárat: beszoknának-e a gyerekek a „nagyok” könyvtárába? És mit szólnak a felnőtt olvasók? Nem hagynak-e el bennünket egy megváltozott és gyerekzivajos könyvtár esetén? Logikus-e, természetes-e felnőttnek-gyerekeknek egy ilyen és ekkora változtatás?

Nagyon nehéz év telt el, miközben – még nyitva tartottunk – megkezdtuk felesleges könyveink kivonását. Körülbelül fél év alatt több mint 10 ezer kötetet választottunk le a felnőtt- és mintegy 4 ezret a gyermekállományról.

Végül mégis a nehezebb, a járatlanabb utat választottuk: úgy döntöttünk, kétfedeles könyvtárat csinálunk akképpen, hogy a nagyobb térben (a korábbi felnőtt részlegben) a családi, a kisebbben (a korábbi gyermek részlegben) pedig a második fedelet helyezzük el.

Döntésünket megkönnyítette, hogy az utóbbi években a használói igények alakulása könyvtárunkban nem is annyira a felnőtt- és gyermekirodalom elkülönítését sugallta, mint inkább a tanulmányi vagy magasabb szintű igényeket kielégítő anyagok kiemelését az egészben. Ezt ugyanis más, szűkebb olvasói réteg, és másképpen használja, és e használatot voltaképpen nehezíti, ha az állományt a könnyed olvasnivaló is terheli.

Közös használatra szántuk a családi és a második fedelet is. A gyermek- és felnőttkor határa köztudottan nem éles. Főként a technikai, természettudományi, történelmi, sport, hobbi stb. témájú könyvek, amelyeket korábban a felnőtt részlegbe soroltunk, a 14 év alattiak érdeklődésére is számot tarthatnak. Így kerülhetők a felesleges duplázódások a több korosztályt érdeklő művek esetében.

Bíztunk gyermekolvasóink érdeklődésében, saját pedagógiai érzékünkben, felnőttolvasóink türelmében, s ha némi aggodalommal is, a közös használat megvalósítása mellett döntöttünk. Ugyanakkor igen nagy hangsúlyt helyeztünk arra, hogy a gyerekek ne járjanak rosszul: bár megkapták az egész könyvtárat, külön öve-

zet is járt nekik, amely alapterületét tekintve nem maradt el a korábbi gyermekrészleg olvasói terétől.

Tervezés. Szempontok és elvek. A döntés után a tartalmi, formai és technikai tervezés állt előttünk. Olvasóinknak feltettük a „Mit szólna hozzá...” kezdetű kérdéseket – egyelőre csak a családi könyvtárra, a témacsoportos elrendezésre vonatkozóan –, amelyekre érdeklődő, igenlő válaszokat kaptunk.

Feladataink most már a következők voltak: A nagyobb térben egy szellősebb, tágasabb hatású, barátságos, otthonos könyvtári belsőt kialakítani a könnyebb műfajú, a kikapcsolódást, szórakozást szolgáló és a mindennapi életvitelhez szükséges állománnyal; a korábbi olvasóterem helyiségét gyermekövezetté alakítani, ahol a legkisebektől a 10–12 évesekig találják meg a gyerekek az őket érdeklő könyveket.

A másik épületben betürendben és ETO szerinti szakrendben elhelyezett állományt kellett kialakítani, amely a komolyabb, mélyebb érdeklődést elégíti ki, s a tanulmányi, művelődési igényeket szolgálja. Ez a tér megjelenésében lehet komolyabb, „könyvtárszerűbb”.

Szerényen és szolidan izléses, kellemesen és harmonikusan berendezett helyiségek képe lebegett előttünk, s ezt akartuk minél rövidebb idő alatt megvalósítani. Teendőinket a következő megfontolások határozták meg: Az olvasói igényeket alapul véve kell eldöntenünk, melyik fedélben kinek és mit akarunk nyújtani. Ehhez kell formálnunk az állományt, a bútorzatot, az elrendezést, a helyiségek megjelenését, hangulatát is.

Tartalmilag nem egyszerűen egy könyvtári állományt kellett kettéválasztanunk, hanem két gyűjteményt – amelyek hosszú évek önálló szerzeményezésével alakultak ki – kellett átformálnunk, pontosabban integrálnunk az új szempontok szerint.

A két épület megosztottsága miatt nagyon fontosnak (mondhatnám a legfontosabbnak!) tartottuk, hogy azok az olvasók, akik majd mindkét fedelet használják, ne érezzenek keveredést, káoszt az átrendezés következtében. Reálisan azonban számolnunk kellett a minden változással együtt járó idegenkedéssel, bizalmatlansággal. Ezért egy viszonylag éles – képzeletbeli – határvonalat kellett húznunk az állományban aszerint, mit hova szánunk. Tudtuk, hogy elképzelésünk csak akkor válik

be, ha ezt a fajta megosztottságot elfogadják, természetesnek veszik olvasóink.

Lebonyolítás. Tartalmilag meghatároztuk a két fedél anyagát. Kialakítottuk a családi könyvtár témacsoportjait mind a felnőtt-, mind a gyermekállományban. Az a szépirodalom, amely csak erőltetve kerülhetett volna valamely témakörbe, ebben a részlegben is betürendben maradt.

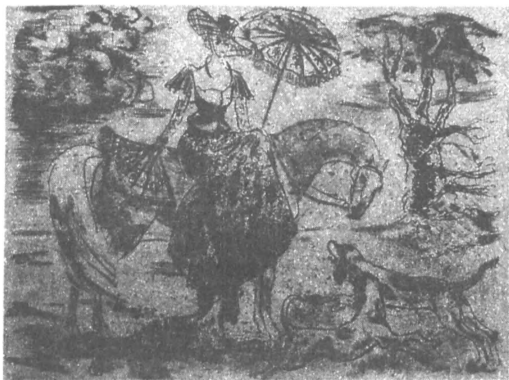
A második fedél állományába kerültek a kevésbé forgó, ritkábban keresett szépirodalmi klasszikusok, a versek, drámák, eposzok, esszé-szerű írások. Ezeket kívül az olyan próza, ami nagyobb figyelmet, szellemi aktivitást kíván. (Tehát fontos művek, csak nem éppen a kikapcsolódást szolgálják.) Ide került a szakirodalomból a prézens állomány mellett minden szükséges és fontos mű, ami a mindennapi élethez szükséges praktikum szintje felett van. Így a szinte teljes 0-ás és 1-es szak, zömében a 2-es, 3-as, 7-es és 8-as. Kivételt jelentettek azonban például a nyelvkönyvek, a szótárak, útleírások, útikönyvek, a könnyebb műfajú életrajzok, amelyeket családi jellegűnek ítéltünk.

A családi oldal témacsoportjait teljesen saját olvasóink érdeklődési köréből, kérdéseiből kiindulva, elnevezésükben pedig egyszerűsége törekedve alakítottuk ki. Tulajdonképpen ez volt a könnyebbik feladat, mert ezek a csoportok fejünkben már régebben is léteztek, hiszen az olvasók által nap mint nap, zömében témájuk szerint kerestek könyveket mindig is ezekből az „eszmei dobozokból” vettük elő.

A fenti elvek szerint jártunk el a periodikumokkal is: a napilapokat, képes hetilapokat, a magazin jellegű újságokat és a gyermeklapokat a családi könyvtárban hagytuk, a komolyabb irodalmi, művészeti, társadalomtudományi folyóiratokat a második fedélben helyeztük el. Egy maroknyi tájékoztató apparátust a családi könyvtárban is fontosnak tartottunk (kitelt bőven a korábbi gyermekrészleg kézikönyveiből). A gyermekövezetbe kerültek a – sajnos igen kisszámú – gyermeklexikonok.

Átfésültük tehát az egész állományt, egyenként kézbe véve, művenként mérlegelve és döntve. Figyelembe kellett venni a meglévő összes példányszámot, a közös használatban várható forgalmat, a keresettséget, a mű jellegét és szintjét stb.

Megterveztük a könyvtári tereket, a bútorok, állványok elhelyezését, a kiegészítő berendezési tárgyakat. (Sajnos, a felújítás csak belső átalakításokra korlátozódhatott, így az épüle-

tek kívülről nem sokat változtak.) Az esztétikai szempontok mellett súlyt helyeztünk a kényelemre, az áttekinthetőségre, a tágasabb, jobb mozgási lehetőséget eredményező útvonalak kialakítására.

A családi fedél egyes tereit igyekeztünk logikai láncra felfűzni. A bejárati, fogadó tértől (ahonnan a gyermekövezet is nyílik) fokozatosan beljebb haladva csendesül a könyvtár. Igazi elmélyülésre, tanulásra, jegyzetelésre természetesen a második fedél alkalmas.

Az új elrendezésben jóval kevesebb az állvány és a kihelyezett könyv: kb. 250 polcfolyóméterről mondtunk le. Folytatnunk kellett a már korábban megkezdett könyvkivonást, mert egyrészt kevesebb lett a helyünk, másrészt igen nagy volt az átfedés a korábbi két önálló részleg állománya között. Felszaporodott a keveset vagy alig használt könyvek száma is, részben az utóbbi évek olvasói érdeklődés- és ízlésváltozása, részben több tudományág igen gyors fejlődése miatt is. A leválasztott könyveket részben más könyvtáraknak, illetve az FSZEK Központi Ellátó Szolgálatának adtuk át, részben folyamatosan eladjuk.

A két részleg előbb említett átfedése miatt igen sok művet kiemelhetünk a kézikönyvtárakból, és kölcsönözhetővé tudtuk tenni őket. Az eddigi gyermekkönyvtár állományának pedig csak mintegy fele volt igazi gyermekirodalom.

Az állomány új arányai a következőképpen alakultak: a családi fedélben kb. 12 ezer kötet van a polcokon (kb. 6700 a „felnőtt”, 3500 a „gyerek” témacsoportokban, 1700 kötet szépirodalom szerzői betűrendben, és egy kb. 100 kötetes kézikönyvtár a gyorstájékoztatásra), a második fedélben kb. 8 ezer kötet található, ebből mintegy 1400 a kézikönyv, a többi kölcsönözhető.

A munkát kilenc hónapnyi zárva tartás alatt végeztük el; ez idő alatt történt meg a műszaki felújítás is. Nem túl nagy összegből gazdálkodva valamennyire megújíthattuk bútorainkat, kényelmesebb, esztétikusabb berendezési tárgyakat vásárolhattunk. Az új környezettel színben-formában harmonizáló feliratokat helyeztünk el (a feliratozás jelentősége aligha túlozható el egy ilyen könyvtárban!), azonos emblémával ellátott új cégtáblákat és könyvtárismertető szórólapokat terveztünk. Ablakainkra érdeklődést keltő színes felirat került.

A két helyen történő kölcsönzés egyszerű megoldására a következő rendet vezettük be: a beiratkozás és az olvasók nyilvántartása csak egy helyen, a családi részlegben történik; az olvasó egyetlen olvasójegyet használ, amelyen – ha mindkét részlegből egyidőben kölcsönöz – külön-külön és eltérő színekkel tüntetjük fel a kivitt könyvek darabszámát. A második fedélben csak névvel és az olvasó számával ellátott tasakot töltünk ki. Az egyszerűség miatt zsincsikkokkal láttuk el a második fedél anyagát. Két szint használtunk: az egyikkel a kézikönyveket, a másikkal a kölcsönözhető állományt jelöltük.

A megújult könyvtárban öt könyvtáros dolgozik. A gyerekeket lehetőleg a „rég”i könyvtárosuk fogadja, és többnyire ő foglalkozik velük. A munkák, feladatkörök egyébként nem határolódnak el élesen.

Az elmondottak alapján talán elhíhető: a vállalkozás mind szellemileg, mind fizikailag erős igénybevételt jelentett, de nagyon érdekes volt, igen sok szakmai és emberi újdonságot, felfrissülést eredményezett, és úgy érezzük, az új könyvtármodell működtetése is állandó szellemi kihívást jelent számunkra. A sok előzetes vita, bizonytalanság, aggály után lelkesen és teljes intenzitással, mindent beleadva hoztunk létre – úgy gondoljuk – valami újat.

A fogadtatás. Első tapasztalatok, problémák, további tervek. Bár egy éve, hogy megújulva, „átlényegülve” működünk (1988. december 30-án nyílt meg ismét a könyvtár), hiteles, mérhető tapasztalatokhoz szerintünk még hosszabb idő kell. Ami azonban már most egyértelmű: a családi könyvtár sikeres, az olvasók zömének nagyon tetszik. A könyvtárba járó szülők és gyerekek együtt jöhetnek. Új tagokat is nyertünk ezzel, mert szülő hoz gyereket, gyerek szülőt.

Mindenkinek, új és régi olvasónak részletelesen bemutatjuk mindkét fedelet. A nagy többség a családi oldalt használja. („Igen, köszö-

nöm, de én itt megtalálom, amit szeretnék...”) Az eddig beiratkozott olvasóink kb. 17 százaléka használja a második fedelet kölcsönzésre. Ők túlnyomórészt felnőttek, főiskolások, egyetemisták vagy munka mellett tanulók. Elenyészően kevés azoknak a száma, akik csak a második fedélből kölcsönöznek.

Szeretnénk, ha több lenne a tanulmányi részlegben az utcáról olvasgatni, lapozgatni betérő látogató. Mivel tizennégy olvasót kényelmesen le tudunk itt ültetni, kisebb csoportok fogadására is alkalmas. (Ezzel a lehetőséggel egyébként az egyik ellenzéki párt helyi csoportja már élt is.)

Gondot okoz egyelőre a katalógusok megosztottsága. Raktári nyilvántartásunkat a családi részlegben helyeztük el, s ugyanitt van a szerzői és a cím szerinti betűrendes katalógus is. A második fedélben található a komolyabb tájékoztatáshoz szükséges szak- és az analitikus irodalmi és társadalomtudományi katalógus.

Mivel egyelőre semmiféle nyilvántartáson nem vezetünk át, mit hova helyeztünk, emlékeztünkre vagyunk utalva. Ismernünk kell tehát állományunkat alaposan! Tartalmilag a szépirodalmat, jellegét, szintjét tekintve a szakirodalmat. Azt tervezzük, hogy a biztonság kedvéért a következő állományellenőrzéskor a raktári nyilvántartás lapjaira rávezetjük, mi van a második fedélben – ez valószínűleg elegendő lesz nyugalmunkhoz.

A családi fedélre vonatkozó sok kedvező és néhány elmarasztaló olvasói véleményt most nem ismertetve, hadd idézzek párat a második

fedélről: „Úgy látom, a lényeg, az itt van...” (egyetemi hallgató), „Azt hiszem, inkább ez lesz a nekem való...” (tudományos kutató), „Egy hely, ahol csend van...” (nyugdíjas), „Jobb mint otthon. Olyan jól le lehet ülni...” (gyerek).

Úgy látjuk, olvasóink visszatérnek a hosszú szünet után, és örömmel fogadják a szokatlan könyvtárat. Eddig semmiféle zökkenő vagy probléma nem volt. Kétségtelen azonban, hogy nagyon-nagyon odafigyelünk azokra az olvasókra, akik egy konkrét művet keresnek, vagy szerző-cím szerinti listával jönnek. Szeretnénk újabb használókat becsalogatni, megvalósítani régi tervünket is: néhány állandó csoport szervezését olvasóink köréből, akik rendszeresen nálunk találkozhatnak. (Rejtvényfejtők, könyvbarátok, nyugdíjasok stb. köre.) S a közeljövőben – kellemes zene vagy video mellé – talán kávét is fogunk kínálni a családi könyvtárban. (Persze nem ingyen.)

*

Összefoglalva: tudomásul véve az izlésben és az érdeklődésben bekövetkezett-bekövetkező változásokat, a megváltozott használói szokásokat, úgy gondoltuk, igazodnunk kell hozzájuk nekünk is, és szolgáltatásainknak is.

A használói reagálások és a könyvtári üzemelés gazdaságosságának növekedése – úgy tűnik – igazolta lépésünket, amelyet nem minden habozás nélkül, de végül is elszántan megtettünk.

Móricz Katalin

A MTA KTI PÁLYÁZATOT HIRDET könyvtárvezetői munkakör betöltésére

Pályázati feltételek: felsőfokú szakirányú végzettség, legalább 10 év szakmai gyakorlat, 2 idegen nyelv ismerete. Közgazdasági egyetemi végzettség előny.

A pályázat tartalmazza a pályázó szakmai tevékenységét is bemutató részletes önéletrajzát, jelenlegi tevékenységének és jövedelmi viszonyának ismertetését.

Az állás 1990. április 1-től tölthető be.

Pályázatokat a megjelenéstől számított egy héten belül kell benyújtani.

Cím: Magyar Tudományos Akadémia

Közgazdaságtudományi Intézete

Budapest, XI., Budaörsi út 45.

Pf. 262.

Subáné Varga Judit

„Koccintsunk egyet pályám emlékezetére is...” II.

Beszélgetés Futala Tiborral, az Országos Műszaki Könyvtár nyugdíjas igazgatójával

F.: Örülök neki, hogy újra itt vagytok. Ez alkalommal se mulasszuk el a koccintást. Ettől a vissza-visszatérő motívumtól az interjú baladás jelleget kap. Kedves egészségetekre! Tessék, kérdeztek!

V.: Tibor, mi nem kérdezőnk semmit, csak zavarnánk vele. Beszélj, ahogy az Isten mondanod engedí.

F.: Akkor következék Debrecen, ahogy az interjú első részének végén megígértetted. A városban, mielőtt odamentem, mindössze egyetlen alkalommal jártam, harmadévesen, tanulmányi kiránduláson. A kirándulás május végére esett. Ragyogott a világ, a Nagyerdőn nyíltak az akácok, rendkívül jó volt a hangulat. Léven még nagy divat a csasztuskázás, a „Debrecenbe kéne menni” dallamára több ilyen strófát szerkesztettem. Az egyik így hangzott: „Debrecen az híres város, / Kovács Máté a könyvtáros. / Míg a szak a várost járja, / Máté végig magyarázza.” Egy másik pedig ekként: „Harmadéves lányok szépek, / Durzsa arca rájuk fénylett. / Átkarolni őket bátor, / furfangos egy decimátor”. Ezek voltak azok a felettébb kedvező benyomások, amelyek következtében annak idején azt mondtam az egyetemi elhelyező bizottságnak: a debreceni Egyetemi Könyvtárba szeretnék menni. Mint már említettem, elhatározásomban az exodus is benne volt, abból a társadalmi-politikai szituációból ti., amelynek szorításai számomra keservesek, identitásrombolók voltak.

Ilyen előzmények után érkeztem meg 1953. július 15-én Debrecenbe a hajnali személyvonattal. Kánikulára volt kilátás. Mivel még messze a „hivatali idő”, leültem egy padra a pályaudvar előtti, csúnyán elhanyagolt Petőfi téren. Hát ahogy ott, mintegy kétszáz forinttal a zsebemben és legénybútoromat magam mellé húzva üldögélek, hirtelen elémperdül egy fiatal cigányasszony. Először jósolni akart, de

én, kevés pénzemre való tekintettel, nem álltam kötélnek. Erre ő azt mondta, hogy tudna nekem nagyobb örömet is szerezni. Ajánlózásként, kecsesen, ahogy a párizsi Moulin Rouge táncosnői szokták, felkapta hosszú szoknyáját, s lengette jobbra-balra az orrom előtt. A szoknya alatt – persze – nem volt bugyika, ami azért a Moulin Rouge-ban szokásos. Nyeltem nagyot, s elküldtem a menyecskét. E jelenéssel vette kezdetét debreceni hat évem, amelyben – szerencsére – több volt a ki- és a beteljesülés, mint az iménti elszalasztásban.

Nyolc óra tájt kivillamosoztam az Egyetemi Könyvtárba. Nagy meglepetést keltettem. Nekem ugyan kezemben volt a minisztérium elosztópapírja, de kijelölt munkahelyemen nem tudtak felőlem még semmit. Kovács Máté és majdnem minden illetékes szabadságát töltötte. Csúry István, aki már akkor is Kovács Máté helyettese volt, zavarában kedvesen hebegett-habogott, s nekilátott, hogy a szabadságolások ellenére is létszámba vétesse. A gazdasági hivatalban kaptam háromszáz forint előleget, helyet pedig az egyetemi sportpálya egyik öltözőjében, hogy legyen hol éjszakáznom. Első éjszakám keservesen telt el. Az öltöző ablakán egyszerre áradt be a hőség, a sportpályát szegélyező kanadai nyárfák szüntelen suttogása és az agresszív disznószag, mivel a pálya gondnoka az öltöző és a pálya kerítése közötti sávot disznai kifutójaként hasznosította. (Innen néhány nap elmúltával áthelyeztek a Református Kollégiumban bérelt diákszállásra, ahol rengeteg volt a bolha. Ezt követően a Simonffy utcában vettem ki egy vizes albérletet, amely úgy volt szoba-konyhás, hogy nekem szoba volt, a háziaknak – szombat-vasárnaponként – konyha. Itt egy telet húztam ki, mondjuk, Petőfi „Egy telem Debrecenben” című versében megünnepelt körülmények között. Aztán egyik kolléganóm – Toldy Sára –

beszerzett egy néhai egyetemi könyvtáros özvegyéhez, *Nánai Vilma* nénihez a Szvetits-bérházba, amely központi fűtéses volt. Ott, abban a kellemes cselédszobában maradtam mindvégig.)

Hogyan „fogtam talajt” az Egyetemi Könyvtárban? Nos, az nem volt olyan kellemes, mint a tanulmányi kirándulási emlék. Noha néhány héttel már a *Nagy Imre*-féle kormányprogram bejelentése után voltunk, új kollégáim – az előző évek tapasztalataiból okulva és mindenkor Pest-ellenes averzióiknak utat engedve – igencsak óvatosan fogadtak: ki tudja kinek a nevében jött ez az ember, ki fia-borja. Mindez ismét roppant gátlásossá tett. S mert nem akartam e tekintetben lelepleződni, esetenként prepotens voltam, általában pedig begubózdó és elkülönülő. Kollégáim, *Hankiss János* volt professzortól kezdve egy sor igen kiváló emberen keresztül (róluk és érdemeikről a *Kovács Máté* emlékkönyvben ejtettem szót), úgy reagáltak időnkénti prepotenciáimra, hogy igen finoman, ám annál határozottabban értsemre adták: általános és szakmai készségem egyaránt hiányos, nagy „fehér foltok” vannak benne. Az eléggé keservesre és magányosra sikeredett kezdeteim ellenére vallom, hogy debreceni hat évem rendkívül fontos, feledhetetlen, mondhatni meghatározó lett számomra, s további életemben Debrecen végestelen végig jelen volt, van és lesz.

B. : Ez már úgy hangzik, mint egy szerelmi vallomás. Hallani szeretném, milyen emlékek-tapasztalatok ragadtattak megtételére.

F. : Debrecennek, az Egyetemi Könyvtárnak, a Debreceni Megyei Könyvtárnak és maguknak a – részben törzsökös, részben asszimilálódott – debrecenieknek legalább négy fontos dolgot köszönhetek.

B. : Melyik az első?

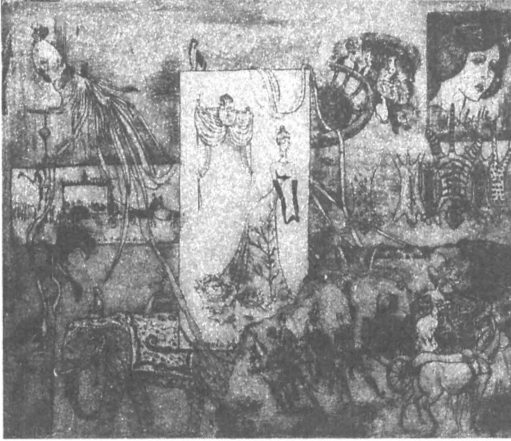
F. : Az első az, hogy egyfelől időlegesen elmagányosodva, másfelől (lám, ez is *Kovács Máté* fordulata volt) tudatosan felhagyva a politika és a közélet irányába mutató minden korábbi aspirációmmal, saját magam többé-kevésbé végleges megfogalmazására és megtalálására nyílt módomból. Ez nagyjából azt jelentette, hogy – mint mostanában mondják – a civil, a polgári értékeket és magatartásformákat állítottam mércéül magam elé, helyeztem, gondolkodásom központjába. Korábbi nézeteimet persze nem adtam fel szőröstül-bőröstül, csak revidáltam őket, sőt: szociális érzékenységemet – nem utolsósorban az akkori köznyomor láttán – még fokoztam is.

Keservesen vissza- és megszerzett identitás-tudatom munkált bennem ötvenhatban is, amelynek eseményeit bizonyos ambivalenciával éltem át. Főleg azt érzékelttem, hogy az ekkora tömegfelbuzdulásokban, amelyek szükségszerűsége felől semmi kétségem nem volt és a szívem is értük dobogott, milyen nehéz kicsit is másnak maradni: nem hordani egy héten át a kokárdát, beszédbe elegyedni a proskribáltakkal, itt-ott ellentmondani az egyének által is hordozott-elsajátított közvélekedéseknek. Így például, amikor kihirdették a többpártrendszert, az időközben piros-fehérről zölddé vedlett párttag ismerőseim is megrökönyödéssel vették tudomásul kijelentésemet, hogy: „No, akkor most belépek az MSZMP-be”. Erre az oroszok közbelépte miatt – természetesen – nem került sor, minthogy megint megváltozott a „leányzó fekvése”. A rajtam megrökönyödők aztán szépen-lassan visszashállingóztak a pártba. Engem senki nem kérdezett meg, hogy szeretnék-e még belépni. Illetve az ismerőseim közül senki, mindössze egy öreg asztalos, aki az egyetemi műhelyben dolgozott, mondta, jobb volna, ha most a magafélék lennének párttagok, s nem a korábbiak. Nagyon megtisztelt vélekedésével, de köszönöm szépen.

1957 tavaszán megválasztottak elnöknek az egyetemi könyvtári szakszervezeti alapszervezetben. Ezt nem utasíthattam vissza, s néhány hónapig el is láttam a funkciót. Tevékenységem abban merült ki, hogy igyekeztem igazságosan szétosztani a „Gift of American People” gyanánt érkezett töméntelen tejport és ruhát. Magamnak soha nem osztottam ki semmit. Kérdés: ha az a „gift” konyak meg whisky lett volna, ilyen önzetlen maradok-e?

De félre a tréfával. Csakhamar ettől a funkciótól is megszabadultam, az első szakszervezeti átszervezést felhasználva. Ezt követően, már a Széchenyi Könyvtárban, volt még egyszer és utoljára szakszervezeti tisztségem, munkavédelmi felelősködtem. Azóta teljesen civil voltam és vagyok.

Megkérdezem magamtól néha, hogy ötvenhatos, „ellenkurázsiknak” látszó önkényszerítésem jóvátételeként adtam-e tanújelét valaha is legalább a posztstálinista rendszerrel szembeni civil kurázsimnak. 1953-ban mindenesetre nem szavaztam, minthogy akkor még nem voltam véglegesen Debrecenbe bejelentve, s „elfelejtettem” Pestről átigazolást kérni. 1957-ben újólág nélkül ment végbe a szavazás. Ezt úgy vittem véghez, hogy este hatig eltűn-

tem a lakásomról, s akkor állítottam be a szavazóhelyiségbe, amikor a Nagytemplomban harangozni kezdtek a hatot. Addigra már javában számolták a „kétség sem lehet felőle” eredményt. A szavazatszedő bizottság elnöke elkezdett kioktatni, ám erre én jegyzőkönyvbe akartam foglaltatni az esetemet, amitől viszont ő állt el. Az is igaz, hogy itt-ott hangos megjegyzéseket tettem erre-arra. Az ezeket követő feljelentésekből, anélkül, hogy tudtam volna róluk, *Kovács Máté* és *Csúry István* „mosott ki”. Ez – bizony – nem volt sok. Ahhoz mindenetre elég, hogy kollégáim politikai jellegű gyanúperrei lassan-lassan megszűnjenek irányomban.

1956 után mindenekelőtt az foglalkoztatott, hogy civillé kiküzdött életemmel a továbbiakban mit is kezdek. Akkor alakult ki a perioikosz-koncepcióm.

Ennek jegyében még jobban eltemettem magamban a közéleti-politikus embert, s igyekeztem még jobban megvalósítani a játékost, „ki él titokban, s jól”. Céloom folyamatos megközelítéseinek előfeltétele volt, hogy intenzíven pallérozódjak és jó szakemberré váljak.

Előzetesen összeszedett ismereteim (pl. a jaltai megállapodás kérdéskörének áttanulmányozása, a XX. kongresszusi Hruscsov-beszéd szinte mondatról mondatra való, mert kényyszerűen francia változathból történt „elsajátítása”) folytán, illetve az ötvenhatos végkifejlet és a következményi kifejletek értékelése nyomán úgy láttam: hacsak nem akarok ismét, mint egyetemi éveimben, önmagammal összeütközésbe kerülni, nincs más választásom. Nincs, mivel a rendszer, ha változik is, olyannyira lassan teszi, hogy az én életemben a mindenol-

dalú, a harmonikusan körkörös önmegvalósításra nem lesz lehetőség.

B. : Csak marxista ez a Futala.

F. : Jó, jó, ne ugrass, bár miért ne. Ha nem tetszik perioikosz-koncepcióm, másként is megfogalmazhatom, hogy milyen további életem, sorsot jósltam akkor magamnak. A jégpáncél alatt élő halakét. Ezek ugyan állandóan kénytelenek megtapasztalni a jégpáncél tényét, de alatta azért többé-kevésbé szabadok a vizek.

A fejlemények mutatják, nem prognosztizáltam rosszul. Azt a szakmai karriert, amelyre önértékelésem által egyáltalán képességet éreztem, sikerült „megúsznom”. Ezt egyaránt érthetitek „a megfelelő táv sikeres abszolválásának” és „szerencsés véget érésének”. Fölöttem az a bizonyos jégpáncél akkor kezdett vékonyulni, repedezni, majd zajlani, amikor elértem a nyugdíjkort.

Aktív életem a sztálinizmus berendezkedésekor indult, és a poszt sztálinizmus szétesésekor fejeződött be. Ugye tanulságos, noha korántsem hősies. Ennyit a Debrecenben megalapozott ideológiámról és magatartásformáimról.

B. : S mi a másik dolog, amit Debrecennek köszönhetsz?

F. : A másik dolog, amit a városnak köszönhetek – s ez szoros kapcsolatban áll az elsővel –, hogy kiegészíthettem, „testesebbé tehettem” ismereteimet, tájékozottságomat. Óriási előny volt, hogy egy rendkívül gazdag, mindinkább nemzeti könyvtári rangra szertevő könyvtár állományának lehettem közvetlen használója. Mindent elértem, amire csak kedvem szottyant.

Különösen két első, magányosságomat csak fokozatosan feloldó debreceni évemben olvastam fáradhatatlanul. Az ágyam alja mindig telis-tele volt olvasnivalóval. Hol az egyik könyvet vagy folyóiratot kaptam elő, hol a másikat. Olvasmányaim között voltak korábbi „elhalasztott-elmulasztott” világirodalmi csúcsművek, köztük szép számban az akkortájt másutt be nem szerezhető huszadik századi szerzők művei, építészeti és képzőművészeti munkák, világ- és magyar történetiek, filozófiai és nyelvészetiek. Érdekes módon, még a cseh és a szlovák irodalommal is Debrecenben kötöttem behatóbb ismeretséget.

Tiszántúli, debreceni és kálvinista műveltségem felszámolásának, illetve marxizáló, mögötte katolikus (első főnöknöm, a felejthetetlen *Sarkady Ida* mindig „kathólikust” mondott) gögömmel való leszámolásnak kez-

detei ugyancsak olvasmányaimra vezethetők vissza.

Megvallom, hogy elég sok matematikai és kémiai közleményen is átrágtam magam ebben a két évben. Nem mindig értettem meg mondanivalójukat, de elegáns vonalvezetésük, hivatkozási tárgyilagosságuk nagy hatást tett rám. Ebbéli kalandozásaim az „akasszanak fel, ha értem, de tetszik” sajátságos esetei voltak.

Szorgalmam révén igyekeztem magam szalonképessé vagy legalábbis elfogadhatóbbá tenni idősebb kollégáim körében, nehogy további lehetőségeket adjak nekik a rám nézvést kellemetlen, bár helytálló megjegyzésekre. Tanúsíthatom, hogy igyekeztettem és általános magatartásomat látván, ezek az idősebb, többségükben az „éleződő osztályharc” éveiben jócskán megalázott, félre- és alacsonyabbra lökött kollégák többségükben mindinkább el- és befogadtak. Ennek révén is bővültek ismereteim, „csinosodott” magatartásom. De még mennyire.

Itt kell megemlítenem magát az Egyetemet is, mint ismereteim bővítését ösztönző környezetet. Először az intenzív könyvtárhasználó professzorok, különösen *Barta János*, *Bán Imre*, *Papp István*, a két *Kádár Zoltán* (a történész és a művészettörténész), *Szabó István* és *Koczog Ákos* olvasmányait „lestem ki” a kölcsönzési nyilvántartásból, s nem egyszer jó ötleteket merítettem belőlük. A fiatalabb egyetemi emberek munkásságának illetően és mindinkább barátkozások során való megismerésére később került sor.

Koczog Ákos egy idő után – ismertetésekkel, kritikákkal és versfordításokkal – szerepeltetni kezdett az *Alföldben*, ám ennek ötvenhat után vége szakadt, minthogy *Koczog*, aki eredményes irodalomszervező volt, elmozdított a folyóirat éléről.

Rendszeresen jártam moziba. Akkoriban jelentek meg a vetítővásznakon az olasz neorealista filmjei és az olyan értékű magyar és egyéb külföldi filmek, mint a *Körhinta* és a *Szürke fény* volt. *Téri Árpád* vezetése alatt virágzott a Csokonai Színház is. *Márkus László*, *Löte Attila*, *Soós Imre*, *Latinovits Zoltán*, *Mensáros László*, *Simor Erzsébet*, *Békés Rita* egyaránt ott játszott hosszabb-rövidebb ideig. A *Rómeó és Júlián* kezdve, amelyben *Soós Imre* volt *Rómeó*, a *Csárdáskirálynőig*, ahol *Márkus* a *Bóni*, minden produkciót megnéztem. Több-kevesebb rendszerességgel a hangversenyekre is eljártam.

A debreceni festők közül *Holló László* állt a

szívemhez a legközelebb. Magammal porlekedve becsültem őt, mivel művészete tele volt ellentmondással: a korszerűség és a konzervatívizmus keveredett benne. A többiek – köztük *Menyhárt József* volt a legismertebb – kevésbé kötötték le az érdeklődésemet. A szobrászok? *Medgyesi Ferenc* volt az, akit akkoriban „majdnem debreceni” címmel illettek.

Debreceni „egyetemeimről” szólva, csak ritkán, inkább véletlenszerűen említettem neveteket, mintegy jelzésül a különféle, és nem lebecsülendő kulturális hatásoknak. Azokat, akik az egyetemről és a városból személyesen váltak számomra fontossá vagy érdekessé, későbbre hagyom.

B. : *Tiborkám, az kellene most, hogy felmondanád szakmai pályafutásodat.*

F. : Éppen arra szeretnék rátérni, hiszen harmadjára azt köszönhetem Debrecennek, hogy ott váltam igazán könyvtárossá, könyvtáros szakemberré.

Amit az egyetemi könyvtárosképzés közben felszedtem, Debrecenben ki lehetett, sőt ki kellett próbálni, elméletileg elmélyíteni vagy korrigálni, termékeny-versenyképes rutinokat szerezni hozzá. Eközben nemcsak egy tudományos könyvtár légkörét, követelményeit, technológiáit és munkamódszereit ismertem meg, hanem a közművelődési könyvtárakét is, mégpedig *Kovács Máté* jóvoltából, aki ottlétem második esztendejében beajánlott a Debreceni Megyei Könyvtárba, ahol óriási hiány volt képzett szakemberekben, még inkább ütőképesebben. Így hát *Ludányi Valériával*, a későbbi *Szenássy Barnánéval* felesben felvállalhattunk egy hatóság megyei könyvtári állást, kevés pénzért ugyan, az azonban felettébb „jól jött”.

Először az Egyetemi Könyvtárról, fő munkahelyemről. Nem sokat teketóriáztak velem, másnap beültettek a címleírásba. Részben szerencsés, részben balszerencsés volt számomra ez a döntés. Szerencsés azért, mert pesti mozgalmi, faliújság- és villámszerkesztői (ez amolyan vegatív dicsérő-korholó Schnellinformatio volt) tevékenységem egyetlen hasznaként megtanultam írógépen írni, balszerencsés azért, mert nem voltam eléggé szorgalmas *Goriupp Alíz* címleíró óráin és gyakorlatain. Úgyhogy kezdettől fogva eléggé gyorsan dolgoztam, ám hibát hibára halmozva. Első főnöknőm, *Sarkady Ida*, jóságossága folytán hajlandó volt a hibák túlnyomó részét a helyi gyakorlat nem ismerésének számlájára írni. Ezért is, de főként egész életének igaz voltáért, felszólí-

tó módban mondom: abfra, a boldog feltámasztás reményében aludjék.

Az Egyetemi Könyvtárban lazsálni nem lehetett. A címleíró norma napi 42 felvétel volt, a címleírás revízióé pedig 90, mégpedig azzal a feltételezéssel és kimondott-kimondatlan elvárással, hogy a két címleíró valamennyivel többet teljesít, mint amennyi a norma. Címleíró társam, az azóta ugyancsak elhalálozott *Kis Ferencné Papp Júlia*, *Papp István* professzor lánya volt, s mindketten igencsak csipkedtük magunkat a tervteljesítésben.

Ráadásul nem korabeli magyar könyveket kellett felvennünk, mivel a kötelempéldányok esetében a könyvtár a Széchényi Könyvtár adremázott céduláit használta, s csak szakozási revízióknak vetette őket alá (a szakozásban napi 35 volt a norma, a szakozási revízióé ugyancsak 90). Nekünk részint a külföldi könyvek jutottak, részint a nemzeti könyvtári feladatkör égisze alatt folyt retrospektív szerzeményezésből származók. Köztük rengeteg 17–18. századi latin nyomtatvány fordult elő, félmérőföldes, mindenképpen lerövidítendő címmel. Ha *Bertók Lajos*, a korábbi kiváló antikvárius, a szerzeményező csoport vezetője valamiért megorrolt ránk, a naponta leírandó anyagot csupa latin könyvből állította össze, s nagy jótékonyan még néhány görög nyelvű művet is kevert az adagba.

Sarkady Idánál maximális akribiával kellett dolgozni: míg csak segédkönyvtárunk engedte, minden hiányzó adatot ki kellett egészíteni a leírásokban. (Egyszer erre az akribiára majdnem ráfáztam, amikor az OSZK Hírlaptárának felülvizsgálatáról írt jelentésben szerepeltettem ezt a szót. A hírlaptáriak ui. pejoratív értelmezését, a „szórszálhasogatást” nézték ki az idegen szavak szótárából, s kikérték maguknak. *Jóború Magda* mentett meg a közharag elől.)

Jó fél évig, amíg bele nem jöttem, nagyon kimerített a munka. Gyakorta álmodtam egy hatalmas hengerről, amelyre végtelen papírcsik van befűzve, s azt a papírcsikot nekem kell címleírásokkal telepötyögtetni.

Ezzel párhuzamosan szakmailag azért ambiciózus voltam, s igyekeztem minél előbb „kitanulni” az egész könyvtárat. Ez nem volt túlságosan nehéz, mert – hála *Csűry István* szorgalmának és *Kovács Máté* tekintélyének – minden művelet és az összes műveletek közötti kapcsolat pontosan szabályozva volt. Nem egyszer a megmosolyogtató részletesség. Egy éven belül jobban ismertem a könyvtárat és valamennyi

szabályát, mint az, aki évek óta ott dolgozott, de csak a munkakörének ellátásával törődött.

Mondjuk, másfél év elteltével a megszerzett áttekintés és rutinok folytán kezdett rám *Csűry István* felfigyelni, bemérni rajtam egyes döntéseinek várható hatását. Nagyokat veszekedtünk szakmai dolgokon, s közben, mint a kutya és a macska, megszerettük egymást.

A megyei könyvtárba való „beszervezésen” kívül önálló és – *Bagi János*, most az OSZK-ban szolgáló barátom fordulatával élve – pekuárián is lukratív megbízásokat kaptam. Én lettem az intézeti könyvtárak feldolgozásának brigadéros, mert hogy *Csűry István* az egyetemi központi katalógus felállításának-kifejlesztésének ügyét is komolyan vette. Szerveztem az anyag ide-oda szállítását, garantáltam a határidőket, címleírás revíziót végeztem, miközben garmadával írtam újra az egy-két gyengébb, de szociális szempontból a brigádba mégis „bevásztott” munkatárs elrontott produktumait. Olykor-olykor rám várt a szakozás vagy a szakozási revízió is. Ifjú voltam és munkabíró, szerettem pénzt keresni, ám eközben megengedhettem magamnak az elnézést, a belátást.

A nyári időszakot szívesen vállalt helyettesítésekben töltöttem el, s ezért nem csak az áttekintés szintjén, hanem a gyakorlatban is megismertem szinte az összes munkakört.

Volt, ami – szakmailag – nem tetszett. Ha már egy-egy ilyen dologban kellő készütséget szereztem, elmentem – így mondtam az előbb is – veszekedni *Csűry István*hoz. Az ilyen veszekedések egyik – számomra legkedvesebb – eredménye a folyóirat-feldolgozás reformja volt. Sikertelen felhagyni egy, a könyvtár számára teljesen alkalmatlan, szovjet eredetű kiscédulás módszerrel, amelynek következtében az állomány mind áttekinthetlenebbé vált, s bizonyos kiscédulás – az olvasói érdeklődést kielégíteni tudó – kiegészítéssel visszatérni a régi nagy cédulásához. Ez egyben azt jelentette, hogy a folyóirat-feldolgozás lekerült az egységes „nagy futószalagról”, s külön folyóirat-feldolgozó csoport alakult. Ennek előbb a tagja, majd vezetője lehettem. Ez volt az ún. pálmaházi korszakom. A Pálmaház egy még bepolcozatlan raktárrész volt, tele a kolléganők otthon el nem férő pálmáival és más dísznövényeivel, ahol – természetesen a munka elvégzésén túlmenően – nagy eszmeeserék zajlottak, viták és szerelmek estek az addigra igencsak kibővült baráti köröm különböző tagjainak részvételével.

Arra is rávettem *Csűry Istvánt*, hogy csináljunk módszeres működési kézikönyvet, mert a részszabályozások előbb-utóbb feledésbe merülnek, deformálódnak, toldalékosá válnak, s hipp-hopp a könyvtár olyanná züllik, mint egy valaha korszerű, de időközben ad hoc sufnikkal kibővült üzemi épületegyüttes. Ez nagy munka volt, *Csűry* kitartása kellett hozzá. Jómagam is szerettem volna az Országos Műszaki Könyvtárban egy ilyen működési kézikönyvet letenni az asztalra, ám nem maradt rá időm. S kitartásom sem volt akkora, mint *Csűry Istváné*.

Ugyancsak az én ösztönzéseimre, rábeszélésemre született meg, jóval azelőtt, hogy az ilyesmi divatba jött volna, a könyvtár első távlati fejlesztési terve. Én azonban másmilyennek képzeltem el, mint amilyen lett. Fejlesztési stratégia helyett összeadott taktikák sülték ki belőle. Elég sokat bosszantottam miatta szegény jó *Csűry Istvánt*.

A bibliográfiai munkát sem volt módom elkerülni. Belekóstoltam a tiszántúli, majd az egyetemi bibliográfiai munkálatokba, s el kellett volna készítenem – munkaközösségben – egy Csokonai bibliográfiát is. Ez Pestre jöttem miatt maradt abba (összegyűlt cédulaanyagát mindmáig őrzöm).

Több katalógusreform előkészítésében és végrehajtásában vettem részt tevékenyen. Például akkor alakult át egyik szakkatalógusunk tárgyszókatálógussá. S ráadásul rohammunkában, ami nem vált az új műszer javára. (Egyébként a munkaanyagot *Ember Ernő* dolgozta ki, aki rövid ideig a főnököm is volt.) Ezekbe a koncepcionális katalógusmunkálatokba úgy kerültem bele, hogy odajöttömkor, a bemutatkozás folyamatában, *Csűry*nek, hogy egyáltalában beszéljessünk, nagyképpen mondtam valami szakmait valamelyik katalógusról. Ez tartósan megmaradt a fülében. Emiatt aztán többször kellett katalóguselméleti munkákat is bújni, hiszen szégyen lett volna, ha tudásommal egy-egy munkabizottságban felszülök. (Csak előrevetítve mondom: további pályafutásomban is meglehetősen meghatározó lett valamely elhamarkodott nyilatkozatom „fülben maradása”. Így maradt meg *Sebestyén Géza* fülében a „szervezési tapasztalat” – s lettem az OSZK-ban igazgatási csoportvezető, *Láng Imré*ében a „könyvtárügyi áttekintés” – s mehettem az MM könyvtári osztályának tudományos és szakkönyvtári csoportjába főelőadónak, a *Bíró Veráé*ba néhány andragógiai szólam mián, amelyet lengyelből való fordításaim

közben szedtem fel – s átugrottam *Láng Imre* mellől a közművelődési könyvtári csoportba csoportvezetőnek.

Derús feladat volt számomra az Egyetemi Könyvtári Tanács titkári feladatainak ellátása. Többször cédulákra előre megírtam az egyes tagoktól várható hozzászólások tartalmát, sőt a cédulákat még a várható sorrend szerint is besoroltam. *Csűry István* nem győzte korholni cinikus viselkedésemet, bár 70–80 százalékban mindig igazam lett. Nem is lehetett másként, hiszen minden tanácstag professzor a maga tanszékét preferálta a mindig szűkös keretek felosztása közben.

Szakirodalmilag még nem voltam aktív, mindössze *Kovács Máté* és *Csűry István* különböző egyetemi és OKT-előterjesztéseihez készítettem részanyagokat. Egyetlen kivétel, hogy a könyvtár évkönyvében megjelentethetem szakdolgozatom javított változatát, amely a XVI. századi magyarországi nyomdászatról szólt. *Kovács Máté* a javítás érdekében *Módis Lászlót*, *Ember Ernőt* és *Bertók Lajost* állította lektoraimul. Ha ez a dolgozat nem végtelenül sematikus, az lektoraim érdeme.

Ennyit egyetemi könyvtári szakmai pályafutásomról.

B. : Szó, ami szó, derekasan nekiveselkedtél. És a megyei könyvtárban mit csináltál?

F. : Nagyjából az volt a feladatomban, hogy a meglehetősen ebek harmincadjára került feldolgozó munka rendbetételbe kapcsolódjam be. Az a nyilvántartási-feldolgozási szisztema, amely a közművelődési könyvtárügyben akkorra már rendszeresített, felettébb tetszett nekem. Egyszerű, könnyen kezelhető és áttekinthető volt. Nem is tudom, ki volt a kimunkálója. Azt hiszem, nem tévedek, ha *Sebestyén Gézát* és *Sallai Istvánt* nevezem meg szerzői gyanánt.

A megyei könyvtár igazgatója *Zeke Zoltán* volt, az első *Bereczky*-regény későbbi negatív hőse, aki még később büntény áldozata lett. A halottakról vagy jót, vagy semmit. Annait mégis, hogy amikor végképp el lehetetlenült, a temetkezési intézet élére „buktatták”. A népművelési minisztérium a korábban Szolnokon igazgatóskodó *Illek Józsefet* vezényelte a könyvtár élére. Ez a könyvtár számára „csöbörből vödörbe” esés volt. *Illek* akkoriban már betegeskedett, s hamarosan meg is halt. Utána – ha jól emlékszem – hosszabb interregnum következett. A hosszú időre szóló és érdemi megoldás *Arató Attila* személyéhez fűződik. Ő korábban tanácsi ember volt.

A könyvtár „második emberének” tisztét *Béber László* látta el. *Szabó Lőrinc* a Tücsökzenében többször említi – barátilag – a nevét. Korábban újságíróként tevékenykedett. Művelt, humánus beállítottságú személyiségként ismertem meg, aki, miután a hivatalos idő elteltével az Aranybikában némi alkoholt „vett magához”, visszajött hozzánk, az esti dolgozókhoz, hogy első világháborús kalandjaival és ízes, két világháború közötti debreceni sztorikkal traktáljon bennünket. 1956-ban – vizsgamenvén újságot szerkeszteni – ő is megperzselte magát. Úgy helyezték 1957 végén vagy 1958 elején nyugdíjba, hogy a népi ellenőrzés által elrendelt szakmai felülvizsgálat során feltárt hiányosságokat az ő nyakába varrták. Sajnos, ebben a vizsgálatban én is részt vettem. Annak megszívlelendő tanulságaként, hogy a tisztán szakmait is fel lehet használni valami egészen másra. Utána mondtam magamban: Uram, irgalmazz nekünk. No, mindegy. *Béber László* alapján véve könnyen megúsza. Meg aztán „benne is volt a korban”. Nyugdíjas éveiben egy ideig még sokat publikált, többek között az Aranybika történetét, ami forrásmű.

A feldolgozást oda való beléptemkor *Juhász Izabella* vezette, *Juhász Géza* professzor lánya, *Gulyás Pál* költő – mi is? – talán unokahúga. Szóval az ő anyja, akit egyetemi könyvtári kolléganőmként Sutu mamának hívtunk, *Gulyás Pál* testvére volt. Nála műveltebb, empa-

tikusabb teremtést nem is tudok elképzelni. Még Debrecenbe jöttem előtt ment át egyetemi könyvtári szolgálatból a megyei könyvtárba. Egyetlenegy nehézség volt vele. Rövid időközönként úrrá lett rajta a depresszió, ám az ezt megelőző időszakok felfokozott aktivitásában mindent összekevert. Semmiről nem lehetett tudni semmit. Mielőtt meghalt volna, külsősként egy sor bibliográfiát állított össze az Egyetemi Könyvtár számára, egyebek mellett *Gulyás Pál*ét. Őt is megilleti az „abfra”.

Rajta kívül néhány, éppen érettségizett kislány tevékenykedett a feldolgozásban, ki csak néhány hónapig, ki sokáig, sőt mindmáig. Aztán egy-két éven belül mind a feldolgozásba, mind a könyvtár más szervezeti egységeibe több frissen szakképzett munkatárs került. Róluk a „boldogult úrfikorom”-ról szólván kívánok megemlékezni.

Addigra már úgy tudtam címléirni, hogy alig kellett odafigyelnem. Iszonyatos mennyiségű címléirást produkáltunk. Sok művet a rendtelenség miatt újra és újra katalogizálni kellett. Szinte fejből írtam le sok könyvet: verzálissal SZABÓ, nem verzálissal Pál, kettőspont, cím: Szabad föld, szögletes zárójelben: Regény, kerekben: Ill. Csergezán Pál, pont, Bp. 1953, Szépirod. K., 2 db., kötőjel: 21 cm., szakjelzet: 81–31 Szabó Pál. És ugyanígy: az ismeretterjesztő szakjelzeteket is fejből tudta az ember. Pl. 327.4(100) – világméretű békeharc.

„Az isten áldja a tisztas ipart” igazságának bizonyításaként lassan-lassan megbízható feldolgozási, cédulasokszorosítási és katalógusfejlesztési szisztéma alakult ki, amely az új beszerzéseket illetően immár tudatosan és szakszerűen élt a központi cédulaszolgáltatás lehetőségeivel. Ez a szolgáltatás 1954–1955-re szakmailag szinte gáncstalanná vált. Időnként azért akadtak – többek között – álszemérmes melléfogásai. Pl. volt egy CAPTAKOV nevű szovjet szerző, akit SARTAKOV alatt vettek fel.

Talán ennél is fontosabb, hogy elindult a helyismereti-helytörténeti, a Déry Múzeumban székelő városi könyvtárban 1952. évi tanulmányi kirándulásomkor még együtt volt, ám aztán – az osztályharc sodrában – összegőrt gyűjtemény újjászervezése. Az előrendezést ki más vállalhatta volna, mint a Flekkes historiákban általam többször megemlített *Agárdi Dezső* bácsi, a debreceni könyvtárosok szelíd, alázatos nesztora. Ennek az igényes anyagnak a szakozását egyetemi könyvtári kollégám és

barátom, *Várady-Szabó László* végezte, felesége – aki korábban az embertani tanszéken tanársegéd volt – közreműködésével. A feleség, *Kató Ilona*, minthogy darabbérben dolgoztak, felettébb szorgalmas volt, viszont László barátom, ez az ázsiai nyugalmú ember, emlékszem, egyetlen mű, a Debreceni gubacspapó cég történetének szakozása fölött két teljes estét pipázgatott el.

Noha, mint említettem, időközben kialakult a megyei könyvtár egészen jó színvonalú szakmai gárdája, de amíg csak el nem mentem Debrecenből, mindvégig valamiféle alkalmazási kapcsolatban maradtam ezzel a könyvtárral is. Mindig akadt számomra felszámolandó restancia.

A megyei könyvtárban szerzett feldolgozási és nem csak feldolgozási gyakorlat és tapasztalat tette számomra lehetővé, hogy később az MM-ben és a KM-ben lelkiismeret-furdalás nélkül vállalhassam a közművelődési könyvtárakkal való foglalkozást.

B.: Mintha az előzőekben – boldogult úrfikorként – utaltál volna rá, hogy mondanivalód még nem merült ki.

F.: Korántsem, mert negyedikként éppen ezt a boldogult úrfikort köszönhetem Debrecennek. Ez ugyan nincs száz százalékos kapcsolatban könyvtárosi pályafutásommal, mondhatom azonban: jórészt.

Hol is kezdjem? A boldog úrfiság megéléséhez anyagi alapok kellenek.

B.: Még egyszer mondom: csak marxista ez a Futala.

F.: Kezdő fizetésem havi 968 forint volt. Ebből levontak 3 százalék kereseti, további 3 százalék gyerektelenségi adót, majd hamarosan legalább 10 százaléknyi békekölcsönt. Ilyen eleresztettséggel nem nagyon lehetett ugrálni, éppen hogy a szombat-vasárnapra is szóló menzaebédet és az – igaz: alacsony, havi 20, később 40 forintos – albérleti díjat lehetett belőle kifizetni, és havonként egyszer elmentek Pestre. (Megjegyzem, a munkásszermazásúaknak minősített végzetek havi 1200 forinttal kezdtek.)

Az előbbieken túlmenően egyéb szükségleteim (közfürdőben való fürdés, minimális tisztálkodószerek, itt-ott valami ruhadarab, cipővásárlás) kielégítésére, reggelire-vacsorára (napi átlagban egy szegedi vágott cipó és egy-két Ada-csokoládé, amelyet – nyilván – Rákosi elvtárs szülőhelyéről neveztek el) a kezdetek kezdetekor csak a legszigorúbb beosztással került pénz. Ha mindössze egy-egy szimplára

vagy féldecire „siklottam is ki”, azt koplalással szenvedtem meg. Legalább két évig az anyám mosott rám, úgyhogy a csomagküldésre is kellett valamennyi.

Kezdeti debreceni magányom gyorsan levont elméleti-gyakorlati következtetéseinek hatását Pestre meneküléseim során próbáltam ki először. Többek között *Tánczos Gáboron*, aki akkoriban még balra állt tőlem, bár akkor is nagyon okosan, árnyaltan, érdemien vitatkozva. Én például azt állítottam, hogy micsoda bűn a szocialista realizmus stílusában lakásokat építeni, ő azt mondta: nem ez a fő baj, hanem hogy kevés lakást építenek. Neki volt – ebben – igaza. Más vonatkozásokban viszont nekem. Egyebek mellett a kizsákmányolás szociális demagógiával elleplezett fokozódásában.

Pestre utazásaim közvetlen indoka mégsem ez a baráti véleménycsere volt, hanem életem első megrázó szerelme, amely úgy árasztotta el egész valómat, hogy viszonylag könnyen vészeltem át debreceni első másfél évem fizikai és adaptációs megpróbáltatásait. Isten nyugtassa a gerjesztőjét.

Első debreceni barátom *Balogh Albert* lett, akinek – néhány éves késéssel – sikerült felvételnie magát a debreceni egyetem matematika szakára. Nem Pestre, holott tősgyökeres pesti polgár volt. Szoktuk mondani: azon a már megemlített református kollégiumi szálláshelyen egy életre baráttá csíptek össze bennünket a bolhák. Ő ma vállalati vezető. Az akkor számomra nagyon fontos baráti kéz nyújtásáért később azzal segitettem Pestre való visszatérését, hogy időlegesen „beszerveztem” az OSZK-ba.

Balogh Albert közbejöttével, aki tehetsége folytán már első egyetemi éveiben barátjává vált a felsőbb évfolyamosoknak és az ifjabb tanségédszemélyzetnek, fokozatosan egyre több matematikussal – különösen a mai veszprémi egyetemi professzor *László Zoltánnal* és az ELTE mai rektorhelyettesével, *Soós Gyulával* kerültem szívélyes viszonyba. Ez a kör aztán az egyetemi orvos-tanársegédekkel, mérnökkel és egyéb nem filoz értelmiségi fiatalokkal bővült. Ők olyan értelemben is kapóra jöttek nekem, hogy nem voltak ideológiailag aberráltak. Viszont nagyon műveltek és tehetségesek, a heccé váló harcoktól elkülönülők. Szóval: többé-kevésbé etalonként szolgáltak számomra a korábban kifejtett magatartási törekvéseimet illetően.

Találkozásainkat kezdetben anyagi nyomorúságom korlátozta: egyszerűen nem volt mó-

dom leülni velük egy-egy eszpresszóban, étteremben hosszabb eszmecserekre. Ezért kellett a pénzszerzésre is ráhajtanom. Az „isteni gondviselésnek” elnevezett mellékkereseteim sorát az ITK-tól kapott – a cseh és szlovák irodalmi lapokra kiterjedő – sajtófigyelő megbízatásom nyitotta meg. Ezt *Lisztes László* és *Reguli Ernő* ajánlására, *Bor Kálmán*nak köszönhettem, s elég hosszú ideig elég jól jövedelmezett. Ezután jött a megyei könyvtári mellékállás és az intézeti könyvtárfeldolgozási mellékmunka. Itt-ott fordítási megbízatások is értek. Közülük a legtöbb pénzt *Durkó Mátyás* (ő volt 1956-ban a Csokonai rádió „Te vagy a legény, Tyúkodi pajtás”-t tilinkózó szünetjele, amit csak eléggé enyhén róttak fel neki) megbízásai jelentették. Ő jelentős népművelési intézeti maradványpénzeket vetetett fel velem karácsonytájt, valamikor húsvétra elkészítendő fordításokért. Más kérdés, hogy ehhez – legalábbis passzívan – meg kellett tanulnom lengyelül, ami annál nehezebben ment, mivel még nem volt igazán használható lengyel–magyar szótár és lengyel nyelvtankönyv sem. Sokat szenvedtem a megbízatások teljesítése közben.

Szóval, mind több fordítanivalóm akadt. Becsületesre legyen mondva, semmiféle természettudományi és orvosi fordítást nem vállaltam anélkül, hogy a fordítató ne ült volna mellém, s ne kérdezhettem volna meg tőle, hogy amit fordítok, szakmailag plauzibilis-e. Hogyne, hogy a félrefordítás miatt valamely páciens meghaljon, vagy valamilyen kísérlet expodáljon. Ilyesmit mégsem vállalhattam.

Előbb-utóbb elég pénzem lett a boldog úrfikor megéléséhez. Ez siettetten, elősegítette baráti köreim kialakulását, szélesedését és intenzívebbé válását is. A polgári – matematikus és egyéb nem filosz – baráti körömről már szóltam. A másik két kör munkahelyeimen alakult ki.

Az Egyetemi Könyvtárból legelsőnek – akkori terminológiám szerint – egy „félvén” kollégám, a már megemlített *Várady-Szabó László*, *Csúry István* kor- és diáktársa, másodfokú unokatestvére kezdett irántam jó szívvel lenni. Aztán maga *Csúry István* is. Mindkettő alapvető „láncszem” volt a további barátságok szövődése szempontjából, mert mindketten, bár más és máshogyan, kedvencei voltak a könyvtárban dolgozó ifjabb, s mi tagadás: csinos hölgyeknek.

Hadd említsem meg közülük csupán a két Pappnét, az Ilonát és a Marianne-t, Zsókát, a

titkárnőt, *Vekerdy László* ma már néhai első nejét, Judit asszonyt, Boromisza Irént és Bot Mártát.

Később e körbe érkezett – férfi erősítésként – az azóta művészettörténésszé avanzsált *Bodri Ferenc*, nőiként *Merkovszky Erzsébet*, ő két éve Iszlainéként távozott az élők sorából, majd *Borsányi Elvira* (ő pedig a szegedi Egyetemi Könyvtár munkatársaként egy félrenyelt csirkecsont miatt fulladt meg).

Olyan hölgy munkatársak is akadtak, akik anyáskodtak velem, így – a „nagy nemzeti özvegynek” titulált – *Juhász Nagy Sándorné* és *Pelyvás Istvánné*. Erre időnként – szerelmi ügyeim összegabalyodása folytán – szükségem is volt. *Sánta Sárika*, a lankadatlan szorgalmú katalógusfejlesztő, felemás volt irántam, hol anyáskodó arculatát mutatta, hol meg...

A megyei könyvtárban ugyancsak kialakult a baráti kör. *Ér Lajosné Szabó Edit*, *Marikovszky Zsuzsa* (őt időlegesen feleségül is vettem), *Molnár Katalin* (*Molnár Pál* kollégám lánya) és későbbi férje, *Kertész Gyula*, *Iszlai Zoltán*, *Elek Ilona* neve mindmáig melengető emlékeket ébreszt bennem. És persze néhány később jött kollégáé is, mint *Vargha Gyuláné* és *Simon Zoltáné* stb.

Ők lettek a szakmai barátaim. Egy további baráti köröm alakult ki – így mondtam akkor – a nép fiaiból, raktárosokból, különféle műhelyi dolgozókból. Ennek központi alakja *Gaal Imre* egyetemi könyvtári raktáros volt. Noha legfeljebb három elemít végzett, mindent tudott, amit tudni akart. Furfangos volt, ha kellett (pl. a szovjet hadifogságból), érzékeny, ha igazságtalanul bántották. Egyébként pedig melegszívű, segítőkész jó barát. Nagyon jól tudtunk együtt dolgozni azokban a pálmaházi években. Csak össze kellett kacsintanunk. Szeszfűző tudománya révén az ötvenhatos szesztilalmakat észre sem vettem.

Érdekes módon, a fiatalabb, egyetemi filosz értelmiséggel csak később kerültem barátságba, jórészt '56 után. Ennek az volt az oka, hogy számomra debreceni tanulóéveimben – legalábbis távolról – fenenagy párttagoknak tüntek. Nem is igyekeztem a közelükbe kerülni. Ráadásul egyiküket, *Bata Imrét*, valamikor 1955-ben az Egyetemi Könyvtár párttitkáraként helyezték hozzánk.

Ők először akkor kezdtek rám figyelni, amikor – a Kossuth Kör megszervezését előkészítendő – *Tánczos Gábor* '56 nyarának végén Debrecenbe jött, s a régi barátság okán azonnal felkeresett. Ekkortájt azonban a zajló ese-

mények kötötték le energiáikat és ambícióikat: *Bata Imre* pl. az egyetemi, *Für Lajos* a városi nemzeti bizottmány vezetője lett, *Kiss Ferenc*, a már megemlített kolléganőm férje, pedig a Csokonai rádió igazgatója. Bata az események után megmaradhatott az Egyetemi Könyvtárban, *Kiss Ferenc* hosszan bujdosott, majd ült is, *Für Lajos* pedig Párizsból jött vissza, egy kegyelmi visszatérési lehetőséget felhasználva. Az utóbbi kettő egyetemi állását nem tarthatta meg. *Kiss Ferenc* hosszabb ideig állás nélkül volt, illetve valamiféle kutatómunkát végzett, Fürből pedig református kollégiumi könyvtáros lett. Voltak – persze – e körben olyanok is, pl. az azóta meghalt *Kovács Kálmán*, akik nem vagy nem nagyon ütötték meg a bokájukat 56-ban.

No, amikor úgy 1958-ban mindenki valahogy helyrerázódott, kezdtünk intenzívebb baráti életet élni, összejövögetni. A feleségek népi ételeinek elfogyasztása után borozgatunk, olykor tábortüzet raktunk, s danáztunk hajnalig, természetesen csak virtigli népdalokat – *Kovács Kálmán* hegedűkíséretével. S milyen szépek voltak az ifjú feleségek: Emmi, Juliska, Mari és Ibolya. Rám vitáikban tulajdonképpen az „advocatus diaboli” szerepét osztották, a polgár ellenvéleményeinek kimondását várták tőlem. Ők voltak az én narodnyik barátaim.

*Pákozdy Ferenc*ről, atyai barátomról – egy szomorkásan humoros eset kapcsán – már írtam a Flekkes historiákban. Most az otthonára szeretnék visszaemlékezni. Ez az otthon számomra és sokak számára vált második otthonná, irodalmi szalonná, találkozóhellyé, egy olyan kis világgá, amelyben benne volt a nagyvilág.

Eddig sokféle, szorosabb-lazább baráti társulásról beszéltem. Sokféle volt az a helyszín is, ahol barátkozásaim, szerelmes kalandozásaim során Debrecenben és környékén megfordultam. Várady-Szabóéknál, Bataéknál, Kisséknél, Kovácséknál, az eddig még nem említett néhai *Szendrei Sándoréknál* éppen úgy, mint az Aranybikában, a régi Vigadóban, a Palma cukrászdában, Debrecen összes egyéb vendéglátó létesítményében és talponállójában. És Debrecen összes aszfaltos fő útján, téglajárdás mellékutcáján éppen úgy, mint a várost környező kertségekben és erdőségekben. Ám leggyakrabban, szinte naponta, *Pákozdyéknál* fordultam elő.

Náluk, bármennyire is nehezen és szegényesen éltek, tulajdonképpen az egész város

megfordult. Baráti köreimből is szinte mindenki, ki gyakrabban, ki csak elvétve. De nem csak ők. Jáltak oda költők-írók (*Tóth Endre, Egri Lajos, Marconnay Tibor* stb.), orvosok (a mentőorvos *Boldizsár Antal* s az ideg orvos *Lombos Katalin*), papok (*Pákozdy Ferkó* bácsi öccse református teológiai tanár volt), riporterek (*Kovalik Károly* és mások), sőt időnként olyanok is, akikről tudtuk, hogy – baráti mezben – belügyesként jöttek körülnézni.

Komoly-komolytalan ott-tanyázásaink nem elhanyagolandó részét lehetett a szerelem dolgára visszavezetni. *Pákozdy Ferenc* nevelt lánya, a gyönyörűséges *Dániel Katalin* és nem kevésbé gyönyörűséges barátnői körül forgott a világ. Szinte magyar Francis Jammes-ként sorolhatnám fel versben ezeknek a lányoknak a nevét, *Tóth Évaét, Borsányi Elvirét, Szabó Editét, a Katalinokét, a Zsuzsákét, az Erzsébetekét* és így tovább. Ami enni- és innivalót találtunk, elfogyasztottuk. Ha éppen volt pénzünk, magunk hoztunk a családba elemózsiát és szeszt. S Ferkó bácsi és második felesége, Édiké az állandó járás-kelést, nyüzgést nem-hogy eltűrte, hanem egyenesen elvárta. Életemük volt ez, ott, abban a Darabos utcai házban. Ők is megérdemlik az örök nyugodalmat.

B. : Ahogy hallgatlak, már-már irigyelni kezdem debreceni múltadat. Miért és mikor jöttél vissza Pestre?

*F. : Amikor akartam, ez is „szerelemhistória”, nem sikerült, holott végigjártam a pesti nagykönyvtárak igazgatóit. Amikor másfél év után már nem akartam, mert időközben elhamvadt az a nagy szerelem, akkor viszont maga *Hámori Béla* elvtárs, egyetlen személyben az OSZK párttitkára, személyzeti vezetője és főosztályvezetője jött engem kikérni *Sebestyén Géza* megbízásából. *Sebestyén Géza* fülébe pedig *Durzsa Sándor* „durzsolta be” a nevemet.*

Hámori Bélának, nem mint Debrecenbe érkeztemkor annak a cigányasszonynak, ígert mondtam. 1959. augusztus 5-én felszálltam a reggeli gyors első osztályára, és még aznap az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa lettem, debreceni fizetésemért, havi 2100 forintért, s ezzel új munkahelyemen mindjárt bérfeizültséget okoztam.

B. : Köszönöm, s megint azt mondom: folyt. köv.

Bereczky László–Vajda Kornél

Rész a hivatásból II.

A határon túli magyar irodalom és a közművelődési könyvtár

Alapművek

A fölgyorsuló európai változásokat átélő vagy azoktól éppenséggel elrekesztett magyar kisebbségek így vagy úgy, de átrendeződő irodalmáról rendelkezésünkre áll néhány olyan, igaz, régebbi kézikönyv, bibliográfia és áttekintő antológia, amelyet a nagyobb könyvtáraknak – akár antikváriumokból is – be kell szerezniük, s amelyeknek tartalmát – legalább az áttekintés szintjén – a tájékoztató könyvtárosnak ismernie célszerű és szükséges.

Minden kézikönyvtárban helye kell hogy legyen a hatkötetes – közismerten „spenót” becenevű – teljes magyar irodalomtörténet folytatásának, amelynek az Akadémiai Kiadó gondozásában, 1982-ben megjelent negyedik kötete az 1945–1975 közötti teljes kisebbségi magyar irodalmat összefoglalja országonkénti csoportosításban. Megjelenése után érték ugyan kritikai bírálatok (értékelési, bizonyos elvi megállapításai – például a kettős kötődés elméletéről – valóban vitathatók; bibliográfiai adatai nem egy esetben csakugyan pontatlanok), ám ennél egységesebb, teljességre törebb, irodalomtörténeti folyamatokat összefogóbban áttekintő esztétikai jellemzőket, stílusiskolákat és törekvéseket, nemzedéki csoportokat világosabban tárgyaló kézikönyv nincs forgalomban: legelső számú alapműnek tekinthető. Ugyanezt mondhatjuk el a nyugati szóránymagyarság irodalmát nemzedéki-kronologikus rendben tárgyaló műről, a *Pomogáts Béla–Rónay László* szerzőpáros könyvéről, *A nyugati magyar irodalom 1945 után* címűről (1980. Gondolat). Kitekintő fejezet erejéig helyet kaptak a határokon túl élő magyar írók *Pomogáts Béla* „névsorolvasás” és műfölsorolás jellegű monográfiájában, *Az újabb magyar irodalom 1945–1981* című kézikönyvében (1982. Gondolat). Vélhető, hogy ezek a kötetek ott találhatóak a könyvtárak prézens álló-

mányt sorakoztató polcain, az alatt felsorolandók azonban kisebb valószínűséggel, ezeket ugyanis – szórványos kivételektől eltekintve – a külföldi kiadók gondozták, pedig fontosak, hisz egy-egy szomszédos ország magyar irodalmának megismeréséhez nélkülözhetetlenek.

Az erdélyi magyar irodalom 1919 és a hetvenes évek közötti történetének belső folyamatairól és legjelesebb alkotóiról ad népszerű formában, ám ítéleteiben, szempontjaiban nem föltétlenül a hazai álláspontokat tükrözve *Dávid Gyula–Marosi Péter–Szász János* munkája, *A romániai magyar irodalom története* (Bukarest, 1981. Pedagógiai és Didaktikai Kiadó), a romániai magyar tannyelvű középiskolák XII. osztályos tankönyve, amely Magyarországon is forgalomba került, s amelyet a mértéktartással jellemezhető bizonyos nemzeti-nemzetiségtörténeti utalásai, illetve az azóta tilalmi listára került írók említése miatt Romániában kivontak a használatból. Tudományos igényű és roppant terjedelmes bibliográfiai apparátussal kiegészített monográfia a hazánkban is széles körben ismertté vált *Kántor Lajos és Láng Gusztáv Romániai magyar irodalom 1944–1970* című kézikönyve (Bukarest, 1973. Kriterion). Teljes folyamatleírásai, eszmetörténeti alapozású pályaképei, találó elemzései és megbízható értékítéletei a téma és a korszak legszínvonalasabb kiadványává avatják. Népszerű stílusú, nemzedéki szempontú összefoglalás *Pomogáts Béla* nevéhez fűződik, aki lényegében a „Kántor–Láng” folytatását írta meg a Gyorsuló idő sorozatban napvilágot látott könyvecskéjében, a *Jelen idő az erdélyi magyar irodalomban* (1987. Magvető). Legfőbb értéke, hogy minősítései természetesen mellőzik a romániai értékelési szempontok torzító beállításait, az irodalom természetével össze nem férő ítéleteit. Végül nem monografikus igényű ugyan, de említésre és beszerzésre

méltó kötet *Sőni Pál* alkotói portrékat sorakoztató esszéfüzére, a helyenként esetlegesnek tűző válogatás ellenére is értékes arcképcsarnok, az *Írói arcélek* (Bukarest, 1981. Kriterion). Meg kell emlékeznünk a *Romániai magyar irodalmi lexikon A–F* folytatás nélkül maradt első kötetéről (Bukarest, 1981. Kriterion), amely ez idáig – így torzó mivoltában is – példa nélküli vállalkozás a kisebbségi magyar irodalomtudomány nyolc évtizedes történetében.

A második világháború utáni szlovákiai magyar irodalom kézikönyv szintű történeti földolgozása jóval szerényebb kiterjedésű, bibliográfiái „fedettsége” viszont teljesnek mondható, hiszen *Szöke József* bátran heroikusnak nevezhető, egyszemélyes vállalkozása, *A csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiájának* három kötete (Pozsony, 1982, 1984, 1986. Madách Kiadó) az 1948/49-es újrakezdéstől 1980-ig tárja föl a nemzetiségi irodalom általános érvényű műveit és alkotóinak, műfordítóinak teljes munkásságát; nemcsak a könyvészetet, de folyóirat- és hírlapi közlések, valamint a kritikai visszhang regisztrálásának mélységéig. A második világháborút követő irodalomtörténeti korszak példás igényességű monografikus földolgozása magyarországi szerző nevéhez fűződik, *Görömbei András* könyve, *A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980* (1983. Akadémiai Kiadó) teljességigénnyel veszi számba a szlovákiai szépírást és irodalomtudomány valamennyi számottevő alkotóját és művét. Sajnálatos, hogy az 1919–1948 közötti periódus irodalomtörténete megíratlan, ennek ellenére föltétlenül meg kell említeni két, e tekintetben mégiscsak számon tartandó, de megközelítésmódjára és tárgyára nézve művelődéstörténeti alapművet, *Turczel Lajos Két kor mezsgyéjén* című rendkívül adatgazdag monográfiáját (Pozsony, 1967. Tatrán), továbbá *Csanda Sándor* értékeléseiben imitt-amott avultnak mondható arcképgyűjteményét, az *Első nemzedéket* (Pozsony, 1968. Madách Kiadó), amely az ún. „első virágzás” időszakának legjelentősebb felvidéki alkotóit mutatja be.

A vajdasági magyar irodalom történetéről két könyv áll rendelkezésünkre, mindkettő *Bori Imre* munkája; az egyik *A jugoszláviai magyar irodalom rövid története* (Újvidék, 1982. Forum), illetve az *Irodalmunk évszázadai* (Újvidék, 1975. Forum). Az előbbi lényegében az utóbbinak a kibővítése és egységesebb koncepcióba rendezése. Mindkét monográfia sajátossága, hogy az „előtörténet” fogalmkörébe il-

leszti az egyetemes magyar kultúra fél évezredes regionális vonatkozásait. Ilyenformán a szerző a táji eredetű adottságok, vonatkozások hangoztatása mellett abból indul ki, hogy az 1919-cel kezdődő nemzetiségi irodalom belső örökségéhez tartoznak mindazok a művek, amelyek a századok folyamán a Délvidéken avagy e tájról íródtak. Így kezdheti áttekintését a Huszita bibliával, amelynek egy része a szerémségi Kamoncon született. (Mellesleg ez a regionális szempontú, visszavetítő szemléletmód figyelhető meg *A magyar irodalmi hagyományok szlovákiai lexikona* – Pozsony, 1981. Madách – koncepciójában is, amely a régi Felvidék 1919 előtti helyi magyar irodalmát összegzi címszavaiban; s amely kötet egyben ígérete a készülő nemzetiségi irodalmi lexikonnak is).

Fájó, ám a kárpátaljai magyar irodalomról nem készült használható, teljességigényű, ma is érvényes összefoglaló. Mindössze a *Sugaras utakon* című antológia (Ungvár, 1985. Kárpáti Kiadó) kislexikonszerű írói kataszterére támaszkodhat az érdeklődő. Ez a kötet vezet át a másik könyvtípushoz, az antológiákhoz, amelyek közül néhánynak – teljességigénye, áttekintő jellege miatt – mindenképp a közművelődési könyvtárak állományában van a helye.

Az 1919-cel kezdődő erdélyi magyar lírából, epikából, esszéből ad szemléltető válogatást a *Czine Mihály* szerkesztette *Erdélyi csillagok* (1989) című reprezentatív kiadvány. Ugyancsak a táji-történeti visszavetítés módszerével élt *Pomogáts Béla*, amikor összeállította az *Erdélyi magyar olvasókönyvet* (1989. Magyar Világ Kiadó), amely Anonymus gestájából egy Erdélyre vonatkozó szemelvénnel kezdődik, s kortárs lírikusok műveig ível. Hiányosságai ellenére használható válogatás az erdélyi magyar novellatermés megismeréséhez az *Egyszer mindenkit szólítanak* című kétkötetes antológia (Kolozsvár, 1984. Dacia).

A különböző műfajok és egymásra következő irodalomtörténeti korszakok természetét a szlovákiai magyar könyvkiadás tárta föl a legalaposabban antológiák formájában. A *Csehszlovákiai Magyar Írók* elnevezésű könyvsorozatban nyolc fontos, műfaji fölosztású válogatás jelent meg ez idáig: a két világháború közötti periódus novellisztikáját mutatja be a *Szlovenszkói vásár* (Pozsony, 1980. Madách Kiadó), kisregényterméséből ad izelítőt a *Szép Angéla háza* (Pozsony, 1984. Madách Kiadó) és verseiből ad bő válogatást a *Rejtett ösvény* (Pozsony, 1980. Madách Ki-

adó). A fasiszta Szlovák Állam idején – tehát 1939 és 1945 között – működött szerény kiterjedésű magyar irodalom korszakát és valamennyi jellegzetes műfaját szinte teljességgel tárja föl az *Ének az éjben* (Pozsony, 1986. Madách Kiadó), amelynek külön értéke az a *Turczel Lajos* tollából származó bevezető tanulmány, amely a legelső irodalomtörténeti összefoglalása ennek a literatúrának. Az 1948-cal kezdődő új irodalomtörténeti periódus, az ún. „harmadvirágzás” lirájából a *Családi krónika* (Pozsony, 1981. Madách Kiadó) nyújt izelítőt, míg az esszé és az irodalmi publicisztika műfajából a *Hagyomány és megújulás* ez ideig megjelent első kötete (Pozsony, 1988. Madách Kiadó).

A jugoszláviai magyar irodalomról is állnak rendelkezésre műfaji szempontú válogatások, ilyen a lírai termést átfogó *Gyökér és szárny* (Újvidék, 1976. Forum), valamint az elbeszélő irodalom legjavát reprezentáló *Különös ajándék* (Újvidék, 1975. Forum). Lényegében a már említett *Irodalmunk évszázadai* mellé, párhuzamos olvasásra készült szemelvénygyűjteményként az ugyancsak *Bori Imre* válogatta *Irodalmi hagyományaink* (Újvidék, 1973. Forum), amely társkötetete szellemében a Bécsi kódex szövegrészletétől veszi számba a magyar írásbeliség helyi emlékeit.

Folyóiratok, heti- és napilapok

Tudott dolog, hogy a magyar irodalom hagyományosan folyóiratokban élő irodalom, s nincs ez másként a határokon túl sem. Azokban a könyvtárakban, ahol valamelyes figyelmet is szentelnek a kisebbségben élő magyar kultúrának, jelen kell lenniük a romániai, csehszlovákiai, jugoszláviai, kárpátaljai magyar sajtótermékeknek, közöttük az irodalmi lapoknak, amelyek a legfrissebb, legközvetlenebb információkat nyújtják e területek nemzeti művelődéséről, irodalmának fejleményéről, kulturális életéről.

A romániai magyar sajtó centralizált pártirányítása gyakorlatilag lehetetlenné teszi a sajátos nemzeti arculat jellegadó jegyeinek megjelenítését, ilyenformán inkább csak magyar nyelvű, semmint szellemiségű lapokról beszélhetünk. Mindazonáltal a figyelmes olvasó a tömérdek „meddő” lefejtése után csaknem valamennyi folyóiratban, hetilapban találhat érdekes, szellemi és nemzeti értelemben fontos információt, figyelemre érdemes írást.

A hetilapként megjelenő kolozsvári *Utunk*, a Marosvásárhelyt, *Sütő András* főszerkesztésében kéthetente napvilágot látó *Új Élet* és a bukaresti *A Hét* a szigorúan kötelező tiszteletkörökön túl izgalmas olvasnivalókat is tartalmaz: az előbbinek szépirodalmi és kritikai anyagai, az utóbbiaknak színházi és filmbemutatókról készült ismertetései, bírálatai érdemelnek figyelmet. A marosvásárhelyi *Igaz Szó* című havi folyóirat a mi *Új Írásunkra* emlékeztet némiképp, tartalmas, színvonalas orgánium, ha nem számítjuk a különféle politikai évfordulókhoz kötött „tematikus számok” negatív, olykor primitív versezeit és árulkodóan tendenciózus megemlékezéseit. Sajnálatos, hogy a nagy múltú kolozsvári *Korunk* néhány esztendeje miben sem emlékeztet nevezetes előzményére; számainak nagyobb hányadában a hivatalos állami ideológia magyar nyelvű interpretálására vállalkozik, bár helyel-közzel igényes és hiteles társadalomtudományi, művelődéstörténeti, néprajzi, népismereti dolgozatoknak is helyet ad.

A csehszlovákiai sajtóviszonyok engedélyesebb mivolta okán az itt megjelenő kulturális jellegű magyar lapokban egyre karakteresebben érezhető a nemzeti-nemzetiségi arculat kibontakozása, a valódi értékek fölmutatására való törekvés, a szolidan megbízható eszmeiesztétikai színvonal. A Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetségének hetilapja a *Hét*. Hivatásánál fogva ugyan mozgalmi szócsó, de épp ezért megbízható képet ad a szlovákiai magyarság művelődési viszonyairól, kulturális életének eseményeiről, továbbá számottevő művelődéstörténeti, ismeretterjesztő és kritikai közlései is. Hasonlóan mozgalmi – nőmozgalmi – arculatú a *Nő*, de szépirodalmi publikációi miatt számolnunk kell vele. A szlovákiai magyarság mind ez ideig egyetlen – évente tíz alkalommal napvilágot látó – folyóirata az *Irodalmi Szemle*, amely épp egyedülisége miatt összefogja a kisebbségi irodalom valamennyi nemzedékét, irányzatát, valóságsszemléleti és stílári vonulatát; mondhatnánk: csakugyan szemléje a szlovákiai magyar szépírásnak. De a tagolatlan folyóiratstruktúra kényszeríti rá a folyóirat szerkesztőit, hogy az irodalomtudomány mellett helyet adjanak demográfiai, kisebbségtudományi, művelődéstörténeti, történelmi, néprajzi és nyelvészeti tanulmányoknak is.

Kárpátalja magyar írásbeliségének évtizedeken át egyetlen fóruma volt az Ungvárott

megjelenő *Kárpáti Igaz Szó* című napilap kulturális rovata. 1987 óta azonban évente megjelenik a József Attila Irodalmi Alkotóközösség almanachja, az *Évgyűrűk*; nemrégiben mutatták be az egyedülállóan példászerű folyóirat-vállalkozás mutatványszámát, a *Hatodik Síp*ot, amely a magyarországi és a kárpátaljai írók, értelmiségiek összefogásából születhetett meg. Mindkét periodikum a nemzetiségi irodalom egészének szemlélésére vállalkozik, hű tükre a műfaji, stílári, tematikai sokszínűségnek, s kivált annak a tisztuló-tisztító megújulásnak, amely a Kárpát-medence eme északkeleti, Szovjetunióhoz tartozó csücskében figyelhető meg.

Kétségtelen, valamennyi magyar nyelvterület sajtója közül a leggazdagabb, legszínesebb a vajdasági, illetve a jugoszláviai. A központi napilap, a *Magyar Szó* szombatonként megjelenő *Kilátó* címet viselő kulturális magazin-melléklete színvonalával folyóiratszámba megy; mind szemléleti nyitottságával, értékorientációjával, mind tartalmának sokrétűségével bátran versenyezhetne akármelyik hazai lappal. Népszerű képes lapok sora hordoz figyelemre érdemes kulturális anyagot és szépirodalmat, így a szabadkai *7 Nap*, az újvidéki *Képes Ifjúság* vagy az eszéki *Magyar Képes Újság*. A nemzetközi és a jugoszláviai avantgárd ismert fóruma az *Új Symposion*, míg a realizisztikusabb valóságlátásnak elkötelezett, gondolkodásában népi és nemzeti irányultságú a szabadkai *Üzenet* című havi folyóirat. Talán említeni sem szükséges a mind között legtekintélyesebb és publikációival hazánkban is mértékadónak tekintett *Hídat*. Társadalomtudományi-ideológiai jellegű kéthavi szemle a *Létünk*, amelynek csaknem minden számában található kultúrpolitikai, művelődés- és irodalomtudományi szaktanulmányokat.

Végezetül nem feledkezhetünk el azokról a hazai folyóiratokról sem, amelyek évtizedek óta – tehát már akkor is, amikor még alig-alig lehetett beszélni, hallani a határokon túli magyarságról – híven figyelemmel kísérték a nemzetiségi irodalmak alakulását, új természet és ébren tartották irányukban a hivatalosan inkább tiltott, semmint túrt érdeklődést. Ezek elsője volt és ismét az a szegedi *Tiszatáj*, amelynek anyagában főnállása óta középponti helyet foglalt el az egyetemes magyar irodalom valamennyi ága, s vele természetes összefüggésben a szomszédos országok, népek kultúrájának, történelmi és művelődéstörténe-

ti, irodalmi szemléletű közeledésének, kapcsolattartásának szándéka. Az 1989 nyarán újrainduló „régii” *Tiszatáj* – ha lehet – még nagyobb nyomatékkal kíván foglalkozni a nemzetiségi sorban élő magyarság szellemi életével. Vele összemérhető az az igyekezet, mely a tatárnyai *Új Forrás*nál figyelhető meg (a szlovákiai magyar irodalom vonatkozásában), vagy a debreceni *Alföld*nél (erdélyi és kárpátaljai irodalom), továbbá a kecskeméti *Forrás*nál (vajdasági irodalom), a pécsi *Jelenkornál* (szintén a vajdasági irodalom), a békéscsabai *Új Auróránál* (szlovákiai magyar irodalom). Az efféle fősorolásokból rendre ki szokott maradni a Hazafias Népfront periodikum, az *Olvasó Nép*, amelyről pedig lényegében az mondható el, ami a *Tiszatáj*ról: hosszú idő óta tartja napirenden az egyetemes magyar irodalom összetartásának gondolatát, szívós állandósággal ismerteti a kisebbségi magyar szellemi élet új fejleményeit, mindenekelőtt riportok, vallo-mások, interjúk közlésével.

A legutóbbi időkben indult folyóiratok közül a Kárpát-medence magyarságának az irodalomnál jóval szélesebb spektrumú megközelítésére vállalkozik a *Hitel*, a *Kapu*, az *Unió*, s külön kiemelendő a Szekszárdon, *Bartis Ferenc* főszerkesztésében megjelenő *Magyarok*. Ez a folyóirat tematikájában, szellemiségében, egész hangoltságában egyre inkább emlékeztet a *Csuka Zoltán* szerkesztette, 1933 és 1944 között főnállók, egyedülálló folyóiraatra, a *Láthatárra*. Ez a ma már alig ismert, ritkán emlegetett lap nem kevesebbre vállalkozott, mint arra, hogy budapesti centrummal az igényesség és a nemzeti gondolat vonzásával összefogja és kisugározza mindazokat a szellemi értékeket, amelyek akár a Felvidék, akár Erdély, akár a Vajdaság tájain keletkeztek, s akár magyar, akár szlovák, ukrán, román, szerbhorvát vagy német alkotók tollából. Kettős hivatást teljesített tehát: egybegyűjtötte a kisebbségi magyar kultúra teremtett értékeit, és magyarul közvetítette a velük egysorsú szomszédos nemzetek műveltségét. Itt és most – Európának ebben a történelmi és politikai indulatokkal, elszánásokkal terhes, kusza etnikai és szellemi viszonyokat mutató középső és keleti felében – a szellem emberei aligha vállalkozhatnak fontosabb és tisztességesebb feladatra, mint egykoron a *Láthatár* munkatársai. S ebből a hivatásból, ebből a munkából a könyvtárosok is részt kérhetnek.

Mezey László Miklós

Mire való a repertórium?

Négy, nagyjából azonos időben – 1988-ban és 1989-ben – megjelent folyóirat-repertórium forgatása közben vetődött fel bennem a címben feltett kérdés. Az Akadémiai Kiadó gondozásában, *Dippold Péter* szerkesztésében, 1988-ban jelent meg a *Történelmi Szemle* 25 évfolyamának tartalmát feltáró, címadatai között a repertórium műfajmegjelölést alkalmazó kiadvány. Ugyanebben az évben – bár impresszuma 1987-es dátumot tüntet fel – adta közre a Nyíregyházi Megyei Könyvtár az *Orosz Szilárd* által szerkesztett *Szabolcs-Szatmári Szemle* repertóriumát, 1989-ben pedig a *Szabolcs-Szatmár Megyei Könyvtári Híradó* 1974 és 1988 között megjelent számait feltáró tájékoztatási segédeszközét. Szintén 1989-ben jelent meg a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár kiadványa, az *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez* című, magát bibliográfiának nevező sajtórepertórium, amelynek leíró részét *Högye István*, adattár részét pedig *B. Balsai Jolán* állította össze. A tanulmányt hozzá *Csorba Csaba* írta.

Mind a négy kiadványra jellemző, hogy összeállítói gondos munkára törekedve, ezért rengeteg időt és energiát befektetve, hasznos segédeszközt kívántak adni a folyóirat használatához. Valamennyiük közös jellemzője viszont az is, hogy nem tudták összeegyeztetni a feltárt folyóirat által képviselt szaktudomány és a repertóriumszerkesztés tájékoztatótudományi szakmai követelményeit.

Négy repertórium, négy eltérő megoldás, ami önmagában még nem lenne baj, ha az elérendő célt szolgáló eszközök születtek volna. Mi tehát a cél, vagyis mire való a repertórium?

Az a bizonyos állatorvosi ló, avagy hogyan ne szerkesszünk repertóriumot. Előzőkoldalainak esztétikai megjelenését tekintve igazán szép kiadványt adott közre a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez* főcímmel. A kivitelezésében a levéltári sokszorosító műhely kitűnő

technikai felszereltségét dicsérő, A/5-ös ívméretű kis kötet egyéb címadatai között a „bibliográfia, dokumentumok, adattár” műfaj megnevezést közli, ami viszont, áttekintve a kötet tartalmát, a szakterminológia ismeretének teljes hiányára vall, és megcsúfolása mindannak az egyetemi szintű stúdiumnak, amit tájékoztatótudománynak neveznek.

A múlt század végén, 1895 októberében indult útjára Sátoraljaújhelyen az *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez* című havi folyóirat, a megyei alispán és a megyei főlevéltáros kezdeményezésére, azzal a céllal, hogy előkészítendő a vármegye történetének megírását, összegyűjtik a szétszórtan heverő forrásanyagot. A magánkezdeményezésre indult lap alapítójának halálával, 1928-ban szűnt meg, de indításakor kitűzött célján fennállásának egész időszakán keresztül nem változtatott.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár kiadványának vélhető célja ennek a folyóiratnak repertorizálása volt. A cél azért csak *vélhető*, mert a kiadványban nincs sem előszó, sem bevezető, ami a munka céljáról vagy használatának módjáról tájékoztatna. Tanulmányt olvashatunk benne *Zemplén történetének kutatása és az Adalékok* címmel, *Csorba Csaba* tollából. Ennek utolsó mondata sejteti a célt: „Reméljük, ezzel is hozzájárultunk Zemplén története kutatásának segítéséhez.”

Megvan tehát a cél – a vármegyétörténeti kutatás segítése –, nézzük a cél valóra váltásának eszközét. Hogy mondanivalónk egyértelmű legyen, szükségesnek látszik az alapfogalmak, a terminológia tisztázása.

A kutató, akinek feladata Zemplén vármegye történetének megírása, munkájának megkezdése előtt arról fog tájékozódni, milyen forráskiadványok, forrásközlések és tanulmányok jelentek már meg kutatni kívánt témájáról. Mivel a kutatandó téma a megye története vagy a megyétörténet egy szűkebb szelete, a kérdésre a választ csak olyan *bibliográfia* adhatja meg, amelynek gyűjtőköre Zemplén vár-

megye történetének bárhol, bármilyen formában és műfajban megjelent irodalma. Tehát egy olyan bibliográfia, amelyben könyvek és folyóiratcikkek egyaránt szerepelnek. Ha ilyen bibliográfia nem készült – mint ahogyan azt *Csorba Csaba* is írja tanulmányában –, a kutatónak a folyóiratrepertóriumok összességéből, egyéb történeti bibliográfiákból, könyvtárak állományából magának kell összeállítania a témájáról megjelent művek jegyzékét. (Szándékosan nem használom itt a bibliográfia szót.) Ha a kutató bibliográfiából tájékozódik, abban szükségszerűen benne van mindaz, ami a repertóriumok összességében egy témáról megtalálható.

A *bibliográfia* műfajának tehát az a célja, hogy valamely téma irodalmát gyűjtse össze, a *repertórium*nak pedig az, hogy egy adott folyóirat cikkeinek bibliográfiai leírása révén magának a lapnak a kutatásához nyújtson segítséget. Nem is vállalhat többet a repertórium, mert egy téma irodalmából csak azt adhatja, ami a repertorizált folyóiratban megjelent. A megyetörténet kutatója, ha témájához csak repertóriumokat akarna felhasználni, akkor valamennyi, bárhol megjelent lap repertóriumát át kellene néznie, és akkor a könyvekről még nem is tájékozódott, nem is beszélve arról, hogy nem készült el valamennyi megjelent lap repertórium. És folytathatnánk azzal, hogy a repertórium – tekintve, hogy a folyóirat életének egy nagyobb időszakát fogja át – mindig retrospektív műfaj, tehát a kurrens anyag nem lehet benne. A levéltár kiadványának műfaja – tekintve, hogy nem egy *téma*, hanem egy *folyóirat* cikkeit gyűjti egybe – akkor sem *bibliográfia*, ha a folyóirat anyagát tematikusan rendezzi, hanem *repertórium*. A kitűzött nemes célhoz – „Zemplén ... kutatásának segítéséhez” – tehát még egy példásan szerkesztett repertórium is sovány segítség, a cél bibliográfia összeállítását kívánja.

De nézzünk egy másik kutatási szempontot, a sajtótörténet kutatását. E szempont érvényesítésének segédeszközöként alakultak ki hosszú műfaji kísérletezések után (1974-es debreceni tanácskozás) a szerkesztés elvei, amelyek érvényesítésével a repertórium választhat adhat mindazokra a kérdésekre, amelyek egy folyóirat történetének megírása során felvetődnek. Elsődleges feladata tehát magáról a folyóiratról szóló információ. Másik feladata, a cikkek témáinak feltárása is e célt szolgálja. E két feladat teljesítésére más-más eszközök állnak a repertóriumszerkesztő rendelkezésé-

re. Az alábbiakban ezeket az eszközöket vesszük sorra.

A könyvészeti adatok. A feltárt periodikum könyvészeti adatai középezik a lapról szóló információk egyik csoportját. Mielőtt a kutató valamely folyóirat történetét tartalmi szempontból kezdené vizsgálni, áttekinti a lap megjelenésének időszakosságát, a szünetelés, újraindulás időszakait, a szerkesztők, kiadók, nyomdák változásait, és az azonosításhoz elkerülhetetlen cím- és alcímváltozásokat, illetve az évfolyamszámozásban esetlegesen előforduló következetlenségeket. E kutatási cél szolgálatában áll a sajtótermék bibliográfiai adatainak leírása, aminek világméretekben alkalmazott szabályai 1983 óta Magyarországon is érvényesek. A repertóriumnak tehát – azon túl, hogy bevezető és esetleg előszót tartalmaz – a feltárandó periodikum könyvészeti adatainak leírását is tartalmaznia kell. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár kiadványa nagyvonalúan kezeli a műfaj e fontos alapkövetelményét, mintegy sokadik szempontként, túl a repertórium fő részén és a repertóriumot kiegészítő tanulmányon, adattár címen, *B. Balsai Jolán* összeállításában – aki egyúttal a kötet technikai szerkesztője és a sokszorosító műhely felelős vezetője is – pusztán az évfolyamok sorszámának felsorolását közli, a hozzá tartozó év- és oldalszám megjelölésével. Ez a folyóiratról mint kiadványról a minimálisnál is kevesebb, sőt helyenként megtevesztő információ. A 23. évfolyam mellett olvashatjuk például az „1917–25.” időszakjelölést, de ebből még csak nem is sejtjük, hogy a lap 1917 szeptembere és 1925 júliusa között szünetelt, hiszen számtalan oka lehet annak, hogy az adattár összeállítója által összefoglaló évjelöléssel leírt évek miért kapták ugyanazt az évfolyamjelölést.

Ugyancsak az adattárban látjuk a folyóiratban publikáló személyeknek – valószínűleg igen sok munkával összeállított, de semmilyen információt nem adó – névsort. A nevek felsorolása után semmilyen hivatkozás nincs arra vonatkozóan, hogy a 26 évfolyam 8195 oldala közül melyiken található a szerző írása, vagy a repertóriumba felvett 1853 tétel melyike van kapcsolatban a névvel. A fejezet a „Szerzők (betűrendben)” címet viseli. Ez utóbbi, zárójelbe tett megjegyzés teljesen felesleges, mert első ránézésre is látható, hogy a nevek betűrendben követik egymást. A megengedhetőnél tágabban értelmezi viszont a szerző fogalmát, mert nem tesz különbséget sem tipográfiailag,

sem másként a sokrétű szerzői funkciók között.

Nem ad több információt, csupán az előző összeállítás egy részét ismétli a legtöbbet publikáló szerzők nevének felsorolása, pusztán az évkör megadásával. Ugyanezeknek a szerzőknek nevét harmadszor is megismétli, de itt a felsorolás Életrajzi lexikon címet visel. Ez az összeállítás nem más, mint a személy születési és halálozási dátumának (helyenként ez is elmarad), foglalkozásának és az adatforrás betűszóvá rövidített címének felvétele.

Az előfizetők számára is készült kimutatás 1896-tól 1907-ig és 1910-ből, de ez a folyóiratban megjelent hasonló célú közlés kimásolása, aminek egyébként a repertórium részéből is ki kell derülnie, tehát semmivel sem ad többet annál.

A szerkezet. A lapról szóló információk másik csoportja a bibliográfiai rész tételeinek, a repertóriumtételeknek egymást követő sorrendje, azaz a bibliográfiai rész szerkezete. (Csupán az egyértelműség kedvéért: a „bibliográfiai rész” és a „bibliográfia” két különböző fogalom!)

A sajtótörténet-írás lényeges szempontja a lap szellemiségének feltárása. Olyan, történelmi forrásokat közlő lap esetén is lényeges a kutatási szempont, mint az Adalékok, hiszen az, hogy mely korból és milyen témájú forrásokat közölt a folyóirat, nem volt független a forrásközlés időpontjától. Jellemző a történelmi

gondolkodásra, de jellemző az adott időpontban publikáló szerző érdeklődési körére is. Nem közömbösek a közlések során kialakuló viták, e vitáknak engedett időbeli tér, a hozzászólók és levelezők személye, illetve a szerkesztőkhöz írott levelek témája sem. Mindez jellemző arra a korra, azokra az évekre, amelyekben a folyóirat megjelent. A szerkesztőknek, szerzőknek, levelezőknek a lapban tükröződő gondolatvilágát, ami a folyóirat szellemiségét adja, és amit a kutató keres, a keresőkérdésre választ találni hivatott tájékoztatási segédeszköz – a repertórium – feladatát úgy tudja maradéktalanul teljesíteni, ha tételeit a cikkek megjelenésének sorrendjében rendezzi, az összetartozó – mert például folytatásokban közölt – cikkeket, vitákat utalásokkal látja el.

A levéltár kiadványának bibliográfiai része a kutatási célok eléréséhez szükséges tájékoztatóműfaji ismeretek teljes hiányáról tanúskodik. A bibliográfiai részt összeállító *Högye István* inkább formai, mint tartalmi fejezetekbe rendezte a folyóirat cikkanyagának leírásait. Fejezetcímekben kifejezett témái: Kiadói, szerkesztőségi ügyek; Vármegyei levéltár; Régészet; Természeti földrajz; A vármegye története; Településtörténet; Családtörténet; Nyelvészet; Irodalomtörténet; Szépirodalom; Népköltészet, néprajz; Szemle; Képek jegyzéke.

Egy mutató nélkül közreadott repertóriumban az anyagnak ez a rendezése nem igazít el igazán a témában és nem mutat meg semmit a lapszerkesztés koncepciójából, mert egy alapvetően vármegyetörténelmi források összegyűjtésére vállalkozó, tanulmányokat és forrásokat egyaránt közlő lap feltárásánál – még ha a cél a tematikus rendezés is – nem lehet téma a „Vármegye története”, hiszen az egész folyóirat erről szól. A népköltészet, az irodalomtörténet, a szépirodalom vajon nem e táj történetének művelődéstörténelmi vonatkozásai közé tartozik? A vármegyében élő és birtokos családok története vajon nem azonos a nemesi vármegye történetével?

Helyenként szemmel látható nehézséget okozott egy-egy tétel besorolása valamely fejezetbe. A tartalmi feltárás közismert követelménye, hogy pusztán cím alapján nem ajánlatos tartalmat feltárni, mert az félrevezető lehet. (Különösen az az Adalékok című folyóirat esetén, amelyik oly gyakran és szívesen jelentetett meg közleményeket cím nélkül vagy irodalmi címmel.)

Nem ártott volna tisztázni a természeti föld-

rajz és a történeti földrajz fogalomkörének hasonlóságait, illetve eltéréseit, és akkor talán nem lett volna rendkívül hiányos a Természeti földrajz fejezet. (Visszakereshetetlen például a folyóiratban *Zemplén vármegye történelmi földrajza* főcím alatt – és ezért a repertórium Természeti földrajz fejezetéből kihagyott –, 14 folytatásban közzétett vízrajzi és geológiai áttekintés. A 94 részes cikksorozat többi közleménye birtok-, illetve településtörténeti vázlat, fűszerezve műemléki leírásokkal. Ezek közül egyedül a Településtörténet fejezetbe felvett részletek kereshetők vissza, a többi nem. Például a sorozat 69–70., illetve 72–73. sorszámúval megjelent, a valóságban 79–80., illetve 83–84. darabja a Bocskay-család birtoktörténete, ami a repertóriumban sem a Település-, sem a Családtörténet fejezetben nem található, mutató pedig nincs.) Vagy mit keres a megyetörténet fejezetben a tóketerebesi *Szőlényi József*ről írott megemlékezés? Vagy miért megyetörténet *Kossuthnak Éva András*hoz írott levele az örökváltságról? Annotáció egyértelművé tehetné volna e tételek fejezetbe sorolását.

A Régészet korszakonkénti alfejezetekre oszlik, a Vármegyétörténet alfejezetben gyűjti össze a tiszti címtárakat, egy másik alfejezetben a több korszakot átfogó adatközléseket, majd a nagyobb történelmi korszakok egy-egy alfejezet témái lesznek, amelyeken belül külön-külön csoportokat alkotnak a forrásközlések, adalékok és a tanulmányok. Ezenkívül még a Település- és a Családtörténet, valamint a Nyelvészet oszlik két-két alfejezetre. Az alfejezeteken belül, azok jellegétől függően, megjelenési, illetve tartalmi időrend, valamint szerzői betűrend a tételrendezés szempontja. Vannak azonban egyes fejezetek, mint például a Vármegyei Levéltár, a Vármegyétörténeten belül az első két alfejezet vagy a Szemle, ahol a tételek rendezési szempontja megállapíthatatlan.

A Vármegyétörténet fentiekben ismertetett fejezetbeosztása csak egy általános történeti *bibliográfia* esetében segítheti a kutatást, hiszen ahhoz fordul a kutató olyan kérdéssel, hogy például milyen forrásközlések jelentek meg a Rákóczi-szabadságharcról. Ugyanerről a témáról ez a repertórium természetesen csak azt mutathatja meg, hogy a feltárt folyóirat mit közölt.

A levéltár kiadványa tehát szerkesztésénél fogva sem teljesíti alapvető feladatát, vagyis

nem mutatja be egy-egy évfolyam jellegét, a tartalom jellegzetes változásait.

A repertóriumtételek adatai mint a közlemények azonosításának biztosítékai. Egy megjelent közleménnyel vagy forrásközléssel kapcsolatban rendkívül fontos, hogy azt – ha van szerzőjével, illetve címével azonosítani lehessen.

A repertórium összeállítója megengedhetetlenül tágan értelmezi a szerzőség fogalmát. Szerzőnek, azaz több fejezetben rendezési szempontnak fogja fel a személynevet akkor is, ha az csupán közzéteszi a közölt forrást, anélkül, hogy bármilyen kommentárt fűzne hozzá. Nem elhanyagolható a szerzőségi funkciók és a funkciókkal kapcsolatos közlések leírása sem, hiszen ez elválaszthatatlan a tartalomtól és jelentősége van a forrásérték megállapításánál is. A repertórium 191. tétele például – a Forrásközlések alfejezetben – a tétel első elemként írja le és tipográfiaileg kiemeli a családnevet, elhagyva a szerzőségi funkció megnevezését, így azt a zavart kelti, hogy *Dongó Gy. Géza* cikkéről van szó. A valóságban egy latin-magyar nyelvű oklevélközlést olvashatunk, amelyhez a tanulmányt és a jegyzeteket *Dongó Gy. Géza* írta. Mindezek fontos információk a forrás használója számára, ráadásul a folyóirat közleménye tartalmazza is e funkciók megnevezését.

Különösen zavaró a Népköltészet fejezetben, hogy mind a feldolgozásokat, mind az eredeti közléseket szerzői név alatt veszi fel, így azt a hatást kelti, mintha például a népregenek vagy -mondának ismernénk a szerzőjét.

A Családtörténet fejezetben az egyes családok nevének betűrendjében követik egymást a tételek, de rendkívül bosszantó, hogy tipográfiaileg is és az adatalemek leírásánál is első elemként a szerző nevét emeli ki. Bibliográfia, repertórium összeállítója nem követhet el olyan hibát, hogy a rendszóként tipográfiaileg kiemelt magyar családnév előtt meghagyja a jelzőt! (156. tétel: Ifj. OLÁH István)

Nehezen követhetők tehát az egyes tételek rendszavai, mert azokat csak személynevek esetén emeli ki, akkor sem a nemzetközileg elfogadott helyén. Ha a rendezés alapja földrajzi név – mint ahogyan ez a Településtörténet fejezetben rendezési elv –, ezt csupán sejtetni lehet, mert semmiféle kiemelést nem alkalmaz. A repertorizált folyóirat jellegzetessége volt, hogy igen sűrűn alkalmazta a folytatásos közléseket, hol helyes, hol eltévesztett sorszámúval, sok helyen cím nélkül. A közlemé-

nyek e fontos azonosító adatai azonban a leírás során elsikkadtak. A nem egymás után leírt folytatások részeit nem kapcsolta össze utaló.

A repertóriumtétel adatai mint az informatív funkció teljesítői. Mind a bibliográfia, mind a repertórium feladatai között kiemelt helyen kell hogy szerepeljen a tartalmi tájékoztatás funkciója. Nem elég a közlemények adatait a formai azonosíthatóság mértékéig leírni, hanem a cikkeket tartalmilag is fel kell tárni, ha a cím nem ad – márpedig többnyire nem ad – elegendő információt a tartalomról. Különösen fontos lett volna a bő annotáció az Adalékok repertorizálásánál, hiszen a közlemények címe mögött rengeteg helynév húzódik meg, más helyen pedig a cím semmitmondó vagy félrevezető. Nem nevezhető annotációnak az általánosság álarca mögé rejtőző olyan „tartalmi ismertetés”, mint például: „szövegközlés”. A 191. tétel 20. folytatásának annotációja: „1370-ből sárospataki adatok”, holott csupán Ung vármegye sárospataki gyűléséről van szó. Más helyeken vagy egyáltalán nincs annotáció, vagy bosszantóan felesleges, mint a 149. tételben. Ugyan mennyivel ad több információt a Természeti földrajz fejezetben a „természeti földrajzi leírás” annotáció? (Ráadásul nem világos, miért került zárójelbe?!)

A mutató mint a visszakereshetőséget biztosító szerkezeti egység. Tájékoztatói segédeszköz-höz – legyen az bibliográfia, katalógus vagy repertórium – többnyire akkor fordulnak az olvasók vagy a kutatók, ha szerzői nevet, címet vagy kutandó témát ismernek (ez utóbbi lehet valamely folyóirat története is). E segédeszközöknek tehát biztosítaniuk kell, hogy használóik fenti kérdéseikre választ kapjanak. A választ pedig bibliográfia és repertórium esetén – azok szerkezetével összhangban – a mutatók adják meg. A mutató a tájékoztatói segédeszköz lelke, hiszen rugalmasabb, részletesebb és sokoldalúbb visszakeresést tesz lehetővé, mint a leíró rész.

Az Adalékok repertorizálója nem tartotta fontosnak, hogy bármilyen mutatót is készítsen a leíró részhez, így sem a személy-, sem a földrajzi, sem az intézménynevek nem kereshetők vissza, sőt még egy témáról sem tud tájékozódni a kutató, következésképpen az egész repertórium használhatatlan, az anyaggyűjtésbe fektetett több éves fáradságos munka kárbaveszett.

A megye településeire vonatkozó repertóriumtétel a leíró részben természetesen szétzóródnak az egyes fejezetekbe, a közlemények

címe többnyire nem közli mindazokat a földrajzi neveket, amelyekről a közlemény szól. Ha tehát hiányos az annotáció és mutató sem tájékoztat oly fontos helytörténeti keresőszempontról, mint egy település neve, a sok fáradsággal összegyűjtött információ elvész, a repertórium nem alkalmas helyismereti tájékoztatásra, azaz éppen abban a témában nincs információs értéke, amely céllal a folyóiratot annak idején kiadták, és amely céllal a folyóirat használatához a segédeszköz készült. De nincs információs értéke a megyetörténeti témát keresők szempontjából sem, a tárgymutató hiánya miatt, és a sajtótörténet kutatójának szempontjából, a leíró rész szerkezete miatt.

Kiegészítő részek és technikai szerkesztés. A repertóriumot a folyóirat célkitűzéseiről és a kiadás gondjairól tájékoztató válogatás zárja. A szemelvényeket B. Balsai Jolán gyűjtötte Zemplén vármegye alispáni irataiból, a *Zemplén és az Adalékok* programadó cikkeiből. Furcsa módon két tartalomjegyzéke is van a műnek. Az egyik az elején, ez *Bibliográfia Tartalomjegyzék* címet kapott, és a repertórium leíró részének fejezetcímeit közli, tételszámmal utalással. A másik tartalomjegyzék a kiadvány végén, az egész mű négy fő részének oldalszámaihoz vezet el.

A repertórium a *Borsod-Abauj-Zemplén megyei levéltári füzetek* sorozat 25. darabjaként jelent meg. Borítófedele az eredeti folyóirat borítójának hasonmása. Ugyanezt a megoldást választotta a címloldal megjelenítésére is, azaz a különbséggel, hogy a folyóirat szerkesztőjének neve helyére a kiadvány műfajmegjelölése került. A címloldal félhasonmás nyomtatása több szempontból sem szerencsés megoldás. A század elején megjelent folyóirat címét mai helyesírásunk szerint már másként írjuk, következőképpen a repertórium címlapja helyesírási hibával jelent meg. Egyáltalán nem tartalmazza a kiadvány a megjelenés – azaz a megjelenés helye, a kiadó neve és a megjelenés éve – adatait. Ezeket az adatokat nem helyettesítik sem a nyomtatás adatai, sem az olyan sorozatcím, amely intézménynevet tartalmaz, még akkor sem, ha ezekből következtetni lehet a kiadóra. (A könyvek bibliográfiai adatközlését egyébként szabvány szabályozza, amelynek alkalmazása 1981. június 1-től minden kiadóra nézve kötelező: MSZ 3402–80.) Egy folyóirat-repertórium címlapjának mindezeket túlmenően a feltárt évkört is fel kell tüntetnie, erről a szerkesztő megfeledezett.

A kiadó felelőssége. Mindezek a tartalmi és

formai hiányosságok elkerülhetőek lettek volna, a repertóriumszerkesztőnek az anyaggyűjtésbe fektetett rendkívül sok és fárasztó munkája – amit tetézt a folyóirat eredendően nehézkes nyelve – valóban hasznos segédeszközt eredményezett volna, ha tájékoztatói szakember és szaklektor segítségét is igénybe veszik, és mindenekelőtt: ha a munka megkezdése előtt tisztázták volna a célokat és a célok elérésének legcélszerűbb eszközét.

Hasonló esetekben nem ártana megfontolni, hogy a tájékoztatás tudományának technikai ismerete ma már komoly szaktudomány, amelyet egyetemen oktatnak. A tudomány eddig elért eredményeit legalább tiszteletben tartani minden, kiadásra vállalkozó intézménynek kötelessége. Csak akkor kezdjen valamely szaktudomány művelésébe, ha ahhoz megfelelő képzettségű munkatársakkal rendelkezik, vagy ha más intézményekből meg tud nyerni munkatársakat. (Ez utóbbi esetben az intézményi együttműködés gyakran hangoztatott igénye sem marad elpufogatott üres frázis.)

Hasznos és tiszteletreméltó törekvése a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárnak, hogy „a következő legfontosabb feladatnak azt tartja, hogy egymás után elkészüljenek az

egy-újságok és folyóiratok repertóriumai” (*Észak-Magyarország*, 1989. szeptember 1.). Azt most nem vitatom, hogy mi a levéltár mint intézmény *legfontosabb* feladata. Félő azonban, hogy ha a levéltár, a könyvtárak – amelyekben mégiscsak ott vannak azok a szakemberek, akik a tájékoztatás tudományának gyakorlati művelői – és a képző intézmények nem vesznek egymásról tudomást, nagy energiabefektetést igénylő, de kevés gyakorlati haszonnal kecsegtető segédeszközök hagyják majd el a nyomdát.

A tervezett folyóiratrepertóriumokra nagy szükség lenne, ugyanígy a megye történeti bibliográfiájának elkészítésére is. Ugyanezek a tervek foglalkoztatják saját megyéjük vonatkozásában a szomszédos Szabolcs-Szatmár megye könyvtárait is, és jó néhány könyvtár szakos hallgató választ Nyíregyházán folyóirat-repertorizálást szakdolgozati témaként. E tanévtől a KLTE is képez informatikus-könyvtáros szakembereket. Ha csak ezt a 150 kilométeres körzetet nézzük, hasonlóak a tervek, hasonlóak a gondok, hasonlóak a ki nem mondott célok. Csináljuk együtt közös dolgainkat, csak a tudomány nyerhet vele. (Folytatjuk)

Dr. Tóvári Judit

KÖNYVTÁROSOK!

A SZÁMALK Mikrogépes Oktatási Osztálya
számítógépes tanfolyamainak
széles választékából az alábbiakat ajánlja az Önök figyelmébe

Gépkezelési ismeretek és a PC-DOS operációs rendszer

Adatbáziskezelés: CDS/ISIS kezdőknek és haladóknak, dBASE III. PLUS, dBASE IV., FoxBase kezdőknek és haladóknak

Szövegszerkesztés: WordStar 5, XyWrite, Word

Kiadványszerkesztés: Xerox Ventura Publisher

A tanfolyamok 1 hetesek, a Számalk magas színvonalon berendezett nemzetközi oktatóközpontjában (XI., Szakasits Á. u. 68.) kerülnek megrendezésre, de igény szerint, egyedi megállapodásban rögzített feltételek alapján, Önöknél is megtartjuk azokat.

Felvilágosítást ad szakmai ügyekben: Gerő Judit ov. és Pénzesné Bitai Zsuzsanna (185-1294, 185-3111/238, 237); **szervezési kérdésekben:** Dembroski Erzsébet (185-1294, 185-3111/154)

Cím: Bp. 1115 Szakasits Á. u. 68.

(1518 Bp. 112. Pf. 146)

Telex: 22-4498 Telefax: 166-9085)

Három levél

Községi Tanács Elnökének
Nyírád

Feljegyzés
szakfelügyelői látogatásról

1989. október 17-én Holló Miklós megyei művelődési osztályvezető-helyettes és Kovács Emil devecseri könyvtárigazgató társaságában meglátogattam a nyírádi művelődési házban működő községi könyvtárat és a következőket tapasztaltam:

A művelődési ház helyettesítéssel megbízott tiszteletdíjas vezetőjének döntése alapján a megfelelő elhelyezésű könyvtárat egy olyan kb. 30 m² alapterületű helyiségbe költöztették át, amelyben az alapvető működési feltételek sem adóttak (a könyvállomány megfelelő elhelyezése, helyben olvasási lehetőség, iskolai csoportok fogadása, gyermekfoglalkozások tartása).

Kérem a községi tanács vezetőit, hogy ezt a döntést felülvizsgálva, továbbra is tegyék lehetővé a könyvtár zavartalan működését. Mint a megyei könyvtár igazgatóhelyettese azért is feljogosítva érzem magam a javaslattételre, mivel a könyvtár berendezését mi vásároltuk azzal a feltétellel, hogy a községi tanács megfelelő elhelyezést biztosít az intézménynek.

Kérem, hogy ezen véleményemet ez ügyben összehívott megbeszélésükön ismertetni szíveskedjék.

Tisztelettel
Halász Béla
vezető szakfelügyelő

Eötvös Károly Megyei Könyvtár Veszprém,
8200 Veszprém 1989. október 20.

*

Községi Tanács Elnökétől Nyírád, 1989.
Nyírád október 24.

Eötvös Károly Megyei Könyvtár
Veszprém

Tisztelt Vezető Szakfelügyelő Úr!

Megkaptam levelét, melyben értesít a könyvtár működés vizsgálatának [így!] tapasztalatairól.

A Művelődési Házban elhelyezett könyvtár helyiség nem szolgálta a helyiségek ésszerű és célszerű kihasználását. Tekintettel arra, hogy a könyvtár elhelyezése abban a formában nem volt alkalmas a helyben igényelt olvasás feltételeinek biztosítására.

A volt könyvtár helyiségből egy olyan klub kialakítását kívánjuk biztosítani, amelyik alkalmas az olvasó közönség igényeinek zavartalanabb biztosítására.

A jelenlegi, mostani elhelyezés alkalmas a hetenként kétszeri könyvkölcsönzés zavartalanabb lebonyolítására.

Levelében hivatkoztam arra, hogy annak idején Önök biztosították a könyvtárhoz szükséges polcokat. „Ezt a nagylelkűgestust” [így!] utólag is megköszönjük, hiszen kirívónak tűnik, hogy községnek ilyen polcokat adni kiváltságos kegynek minősül. Egy városi szintű igazgatási szerv szemléletét még most is jól tükrözi ez a szemrehányó adakozással hivalkodó [így!] megjegyzés. Az ehhez hasonló tartalmi megítélések és gyakorlatok vezettek el a községek hátrányos helyzetének megteremtéséhez.

Kérjük szíveskedjen indokainkat mérlegelni, hiszen a célszerűség érdekében tettük a könyvtár áthelyezését [így!].

Tisztelettel
Kovács Lajos
tanácselnök

*

Eötvös Károly Megyei Könyvtár Veszprém,
8200 Veszprém 1989. október 31.

Kedves Laci!

Néhány információ az ügyhöz. A művelődési ház vezetője egy nyüzsgő, nagyszájú nő, aki belevetette magát a kultúrába. Festet, klubokat szervez, intézkedik és el sem tudja képzelni, hogy a könyvtárral nem csinálhat azt, amit akar. Állandóan azt emlegeti, hogy a könyvtár helyiségére a művelődési ház FUNKCIÓJA miatt van szükség. A tanács mindent ráhagy ebben a fene nagy demokracizmusban. Különben az óvoda vezetője, a könyvtáros pedig beosztott óvónő!

A devecseri kollégáknak azt javasoltam: ne nyúljanak a kirakott könyvkupachoz, sőt ha a helyzet nem változik, mondják fel a nyírádi tanáccsal kötött szerződést.

A választ különben megküldtem Holló Miklós osztályvezető-helyettesnek, aki megígérte, hogy a még meglévő hatáskörét kihasználva intézkedik.

Hát ennyit...

A többi bölcsességedre és kiváló tolladra bízva

barátsággal üdvözöllek:
Béla

Perszonália

Hernády Dénes

1916–1989

1989 szeptemberében távozott az élők sorából *dr. Hernády Dénes*, az Országos Széchényi Könyvtár nyugalmazott gazdasági igazgatóhelyettese. Ez a tény a nemzeti könyvtár sok száz – volt és jelenlegi – munkatársában idézheti fel, mintegy búcsúzóul, az ő eleven alakját. Évtizedeken át ő volt a nagy intézmény munka- és pénzügyeinek gazdája; egyebek közt sokáig ő vette át az alkalmazásba kerülőktől a munkakönyvet, a távozók papírjaira pedig ő kanyarította oda az utolsó aláírást. Talán azt is lehetne mondani, hogy Dénes nem egy sirban, hanem munkakönyveink lapjain nyugszik. Ez a férfi marad számomra a világ legdrágább és legszeretetre méltóbb bürokrátája, a jog, a hivatalosság, a precizitás szerény, csendes nemes hőse – vagyis példamutató ember, akit a nemzeti közintézmény könyvtárosai szel-

lemi csendestársként gyászolnak, hisz mintát adott, a maga különc, fantasztikus jellemével, számunkra is.

E sorok mindazon olvasóit, akiknek nem adatott meg, hogy

személyesen ismerjék *Hernády Dénest*, megkérem, hogy próbálják magukban felidézni az alábbi képet, akárha porfelhőből, füstből, pernyeüledékből bontanák ki a rajzolatot, életének, munkájának egyik jellegzetes, emblémaszerű jelenetét: Egy borzasztóan lekopott, zsúfolt és szegényes irodában (mondjuk: az OSZK egykori, Múzeum utcai épületének valamelyik emeletén) ül egy nagy, aktákkal telezsúfolt íróasztalnál valaki; egy kicsiny, vékonycsontú, szemüveges emberke. Asztalán rendetlenség, hamutartójában a csikkek a peremig torlódnak. Ide lépsz be, mert dolgod akad nála. Kezet fog, helyet kínál, slukkol párat, türelmedet kéri, befejezi épp munkában lévő aktáját, de aztán csak rád figyel: ügyedre tér. Feszülten hallgat, míg előadod mondandódat, közbekérdez, tisztázza a problémákat, a tényállást, rendeletgyűjtémé-

nyeket üt fel, idéz, jegyzetel – közben leégett cigarettavégének helyet kapar a hamvvederben. Mindeközben megérezheted: „Drága ember! Hogy érti a dolgát!” Amikor távozol, és visszanezel a kopott, sötét öltönyös emberkére, egészen bizonyos vagy abban, hogy ügyed jó kezekbe került, szakértő személy gondjai közé van letéve, s miközben baráti kézfogásának emlékével távozol, még azon is morfondírozhatsz, hogy egy E. T. A. Hoffmann-mese furcsán e századba menekített alakját vagy inkább egy Beckett-színarab abszurd hőst láttad-e az imént?

Ám utólag se fantáziálj, a tények kopogósan szárazak, az irodalmi hasonlatokat elheszentsve, biográfiájának adataiból egy magyar értelmiségi sors ködlik előd.

Hernády Dénes 1940-ben mint jogász, kiténtetéssel doktorált a Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1941-től a Honvédelmi Minisztériumban volt polgári alkalmazott, fogalmazáskari tisztviselő. 1944-ben gyakorlati közigazgatási szakvizsgát tett. A háború után is a HM-ben szolgált mint polgári személy. 1950-ben tényleges tisztí szolgálatra hívták be. 1951-ben letartóztatták, internálták, özvegy édesanyját pe-

dig, akinek egyetlen fia és gyámola volt, kitelepítették egy szobás társbérleti lakásukból egy Heves megyei faluba. Amikor Hernády 1953-ban az internálásból szabadult, és felhozta anyját a kitelepítés magányából, nyomorából, Úllőre költöztek albérletbe. A jogi doktor ezt követően először a Papírhulladékválogató Vállalatnál, majd a Pest megyei Mezőker egyik telepén dolgozott segéd munkásként. 1954 elején került az OSZK-ba, mint takarító, ebédhordó. Később SZTK-ügyintéző lett, a hatvanas évek elején már csoport-, később osztályvezető a gazdasági hivatalban. 1987-ben mint az OSZK Gazdasági Igazgatóságának helyettes vezetőjét helyezték nyugállományba. Az évtizedek során néhányszor ki is tüntették, a „Szoc. Kult”-ok után a utolsót, a legmagasabb fokozatát 60. születésnapjára nyújtották át neki 1976-ban. Ezeket úgy vette át, mint aki váltig csodálkozik: miért jutott ő valakinek az eszébe?

Naponta bejárt Úllőről, magát hanyagolta inkább el, mint a munkáját, otthonról hozott szendvicset evett, talán csak füstölnivalóra költött, személyét nemigen akarta észrevéteni. A dolgával törődött. Tit-

kárnőre nem tartott igényt, hisz maga szeretett odaülni a hatalmas írógép elé, melyre az irodalomtörténeti muzeális gyűjtemények is igényt formálhatnak, és leírta, pontos, precíz mondatokkal azt, amit kellett.

Több mint egy évtizeden át kilincselte, még a korabeli miniszterelnök-helyettesnek is írt, hogy annak a BM-határozatnak, amely szerint internálása miatt semmi hátrányt nem szenvedhet, legalább annyi érvényt szerezzen, hogy Pest környéki albérlete helyett valami lakáshoz jusson, és ápolására szolgáló anyjától ne kelljen túl sörül dolgoznia. Végül jutattak neki egy kis lakást.

1987-es nyugdíjazása után még egy esztendőn át, mint szaktanácsadó, bejárt volt munkahelyére, de az intézmény 1988 vége után már nem tartott igényt szolgálataira. Aztán nem telt ki egy esztendő, és a kis ember, aki olyan volt, „mintha egy törött pengéjű, finom kardra támaszkodott volna” (Akutagava), csendeszen, ahogy élt, meghalt.

Lehajtott fővel gyászolják azok, akik ismerték, és azok, akik tudják, mi a morál, a szerény, önzetlen emberi szolgálat.

Fogarassy Miklós

Elhunyt Tuszkau Antónia

Életének 94. évében elhunyt *Tuszkau Antónia*, Antónia néni, a Magyar Nemzeti Bank szakkönyvtárának megszervezője és több mint három évtizeden át vezetője, számos könyvtárügyi szakmunka szerzője, bibliográfiák összeállítója, szerkesztője, a magyar könyvtárügy talán legtöbb évet megélt doyenje. Ritka életpályájáról a *Könyvtáros* 1986-ban közölt hosszabb cikket *Sorsok és pályák* rovatában. A hölgy, aki egész életét a könyvtárosságnak, a könyvtárnak, a könyvtári munkának szentelte, még *csak* kilencvenéves volt, amikor így válaszolt egy indiszkrét kérdésre: „Sohasem gondoltam családra. Kezdetől fogva a hivatásomnak akartam élni, a *köznek*, s azt hiszem, sikerült.” Jellemző rá, hogy bár 1958-ban nyugdíjba küldték (mindössze hatvankét éves volt akkor), ezt a tényt életművének bibliográ-

fiájából senki nem állapíthatná meg. Változatlan szorgalommal és intenzitással készítette cikkeit, szakmai munkáit, bibliográfiáit, nem is beszélve arról – ezt a munkásságát lajstromozó összeállítás nem árulja el –, hogy szinte az utolsó percig konkrét, gyakorlati, manuális könyvtári munkát is végzett. Azok a szépirodalmi művek, amelyeket mindig el szeretett volna olvasni, de úgy gondolta, hogy majd csak az „igazi” nyugállományban keríthet rájuk sort, most már örökké elolvasatlanok maradnak. A családról, az „önmegvalósításról”, a nemes szórakozásról is lemondó, valóban *csak* a szakmának, a könyvtárosságnak élő, abszolút könyvtáros példája nyilván követhetetlen, eszményképül sem állítható. Kivételes, egyszeri, monumentális csoda marad. Ekként fogunk rá emlékezni.

Kilencvenkét éves korában elhunyt Lőcsei Lászlóné, „Pirike néni”

Pirike néni 1897-ben született Székelykeresztúron, Udvarhely megyében. Iskoláit szülőfalujában végezte, majd tanítói képzést szerzett. A második világháború alatt menekülnie kellett Erdélyből. Megjárta Németországot, volt Berettyóújfaluban irodavezető, Tatabányán felügyelő, végül Sarkadon telepedett le 1957-ben. Ekkor volt 60 éves. A községi könyvtárban kezdődött könyvtárosi pályafutása. Számos munkafolyamatban dolgozott, a régi leltárkönyvek még ma is őrzik keze nyomát. Nagyon szeretett az olvasókkal foglalkozni, s változatos programokat szervezett az akkor még működő olvasóköroknak.

1975-ben ment végleg nyugdíjba – 78 éves

korában! Kapcsolata az utolsó napokig sem szakadt meg a könyvtárral. Kedvenc költője *Petőfi Sándor* volt, de a mai magyar irodalom is mindig érdekelte. Nemrég olvasta el Csokonai Lili Tizenkét hattyúk című könyvét, „túl modernnek” találta. Szívesen fejtett rejtvényeket, sakkozott, s a napi sajtót is szerette átnézni.

1989 nyarán nekivágott a nagy útnak, hogy Erdélyben élő rokonaival találkozhasson, akik a határig elébe jöttek. Élete teljes élet volt. Mindig dolgozott, tanult, soha nem tétlenkedett. Sokszor kezdte újra az életet, de a reményt soha nem adta fel; ebben példát mutató számunkra...

A gyertyagyújtás reggelén – gyertyáktól kigyulladva – leégett a Tapolcai Városi Könyvtár önálló gyermekkönyvtári részlege. A két fiatalkorú, akik – ki tudja miért – éjszaka keresték fel az intézményt, lehet jogos elégedetlenségüknek kívánva hangot, illetve jelet adni, kiszórták – gyertyafény mellett – a katalógusszkevényekből a cédulákat, tintával öntözték meg a padlatot, a kalandozó, régi magyarok példáját követve, oda is „csúnyítottak” a „megfelelő” helyre, végül, dolgukat elvégezvén, a gyertyákat el nem oltván, távoztak. A többi már a karácsonyi gyertyák dolga volt. Igen sok könyv elégett, másokat az oltás művelete tett használhatatlanná, porrá égett számítógép és videoberendezés, az egyébként is összetört berendezés egy jó része. Ennyi! A gyerekek, akik a téli szünetben olvasni is szeretnének, egyelőre a pártházban juthatnak olvasnivalóhoz, ott állt föl, dicséretes gyorsasággal, az ideiglenes gyermekkönyvtár. Az eseményről, esetleges háttéréről, következményeiről a *Könyvtáros* rövidesen részletesebb beszámolót fog hozni.

Megkezdődött a honfoglalás címen adott hírt a *Szolnok Megyei Néplap* arról, hogy „felszabadult” a Mezőtúron nemrég épült, a helybeliek által csak csodapalotának nevezett MSZMP székház. A valóban gyönyörű, nagyszabású épületért többen is küzdenek, döntés még nem született arról, hogy városi politikai kaszinó, ifjúsági ház vagy könyvtár legyen-e belőle,

ám a könyvtárosok – pedig ez állítólag nem illik „csendes”, szerény, szellemi lényükhöz – már elkezdtek a honfoglalást: Otthon nével könyvtárat létesítettek a volt székházban. Adja Isten, hogy az egész szet elfoglalhassák. Politikai kasznót is jobban lehet – szerintünk – egy könyvtáron belül működtetni. A honfoglalás további lépéseiről, rohamairól a *Könyvtáros* még be fog számolni.

„Erre ne is gondoljon!” – válaszolta *Ramháb Mária*, a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese, amikor a *Petőfi Népe* riportere, *Borzák Tibor* azt kérdezte tőle, mi lesz, ha mégsem kezdődik meg 1990 tavaszán az új megyei könyvtár építése. A továbbiakban részletesen indokolta indulatos kifakadását: „Itt, a jelenlegi helyen, napról napra nő a nyomorúság. A raktározási gondokon kívül újabb és újabb problémák jelentkeznek, ki kellene cserélni a villanyvezetékeket, a félémeleti üvegterítő már-már életveszélyes. Tehát itt maradni is sokba kerülne, vagy ha ideiglenes elhelyezés jönne szóba, azt sem lehetne megúszni kétszázmilliónál alább.”

A tanulság egyértelmű: el kell kezdeni az építkezést. Szeretnénk mi is, ha tavaszi számaink egyikében az építkezés vehemens üteméről számolhatnánk be, azután minél előbb arról, hogy az új megyei könyvtár miért, mivel és mennyivel jobb, szebb, funkcionálisabb, mint az eddigi csúcs (Szeged? Békéscsaba? Salgótarján? – nem kívánt törlendő!).

Holmi

Sikeresen folyik a pártházak könyvtárrá alakítása Fejér megyében. Lepsényben – csak egy a sok közül – ennek a folyamatnak szép eredménye született: a korábbi 48 négyzetméteres alapterületű helyiségből 125 négyzetméteres, világos, központi fűtésesbe költözött a könyvtár, és már november 13-án megnyitotta kapuit az olvasók előtt. Ennek kapcsán került sor arra is, hogy – végre – főfoglalkozású munkatársat kapott. (Csak zárójelben említhetjük meg e folyamat egy másik eredményét is: Tácon 16 négyzetméteresből, pártházba költözéssel, 53 négyzetméteres alapterületűvé vált a könyvtár. Stilszerűen november 7-én nyitott.) (H. É.)

Olasz nyelvű előadásával aratott nagy sikert Szita Ferenc, a Somogy Megyei Könyvtár igazgatója az Alpok-Adria Munkaközösség könyvtári konferenciáján. Schio, az északolasz kisváros látta vendégül a munkaközösség tanácskozársra összegyűlt könyvtáros vendégeit, köztük a Somogy Megyei Könyvtár delegációját is. A fő téma a közművelődési könyvtárak helyzete és tevékenysége volt, *Szita Ferenc A könyvtárak helyismereti információs munkája a demokratizálódó közélet szolgálatában* című munkájával szerepelt. A nemzetközi résztvevő gárda nemcsak azt „díjazta”, hogy *Szita Ferenc* ékes olaszággal adta elő mondandóját, hanem azt is, hogy egy nyugaton meglehetősen elhanyagolt, bár ott is alapvetőnek tartott speciális könyvtári tevékenységről szólott, valamint, hogy témájának politikai háttéréről is európai módon számolt be.

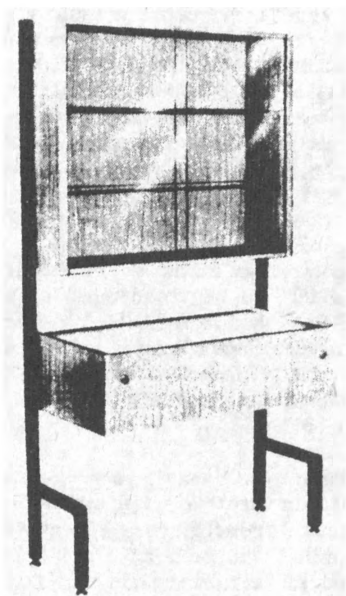
A TANÉRT AJÁNLATA

Bemutatjuk a

MERABONA

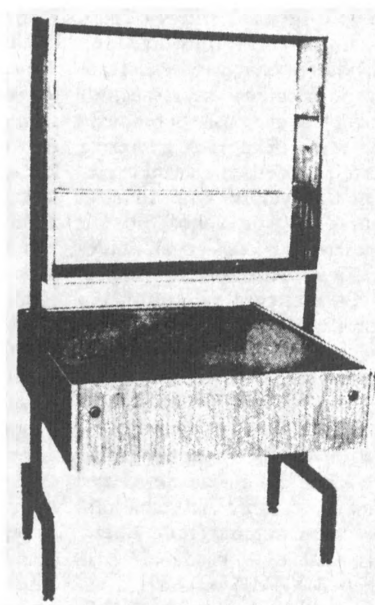
KÖNYVTÁRI BÚTORCSALÁD

további két tagját

Egyoldalas vitrin

Fogyasztói ára: 3930,- Ft.

Kétoldalas vitrin

Fogyasztói ára: 5120,- Ft.

Mindkét vitrin felső része tolóüveggel zárt üvegpolcos szekrény, amely alatt üvegtetős tároló található

VÁRJUK KEDVES VÁSÁRLÓINKAT!

Országos Tanszergyártó
és Értékesítő Vállalat
Bútorkereskedelmi főosztálya

Budapest, VIII., Szentkirályi u. 8.
Levél cím: Budapest 1428 Pf. 2.
Telefon: 339-938

Kultúrával vagy anélkül

1989. szeptember 14-én a fenti címmel rendezett tanácskozást a Magyar UNESCO Bizottság által összehívott értelmiségi testület: *Ágh Attila, Ambrus Zoltán, Ancsel Éva, Bánlaky Pál, Bendik József, Bereczky László, Bereczky Loránd, Czine Mihály, Drexler Gábor, Erdi Sándor, Falusné Szikra Katalin, Fodor Péter, Frenkl Róbert, Gábor József, Harsányi László, Hidy Péter, Illés István, Kádár Béla, Kirschner Péter, Kocsis István, Koncz Gábor, Kovács Flórián, Köpf László, Kuti Éva, Nagy Géza, Olasz Lászlóné, Ördögh Szilveszter, Rólek Ferenc, Rózsa Gyula, Sajtó Géza, Salgó Lászlóné, Szabó Éva Mária, Szabolcsi Miklós, Székely Anna, Varsányi Gyula, Vitányi Iván és Zelnik József.*

Tekintettel a téma kiemelkedő fontosságára, arra, hogy hasonló kérdésekről a *Könyvtáros* immár hosszabb ideje faggatja kultúránk jeleseit (*Király Istvánt, Hankiss Elemért, Vitányi Ivánt* stb.), valamint arra, hogy a tanácskozáson a magyar művelődésügy legjobb szakértői fejtették ki véleményüket fundamentális kulturális kérdésekről, nem is szólva arról, hogy a tanácskozás eredményeképp a résztvevők ajánlást fogadtak el, szerkesztőségünk vállalkozott az anyag közlésére.

Sajnos az alábbiakban nem minden hozzájáruló megnyilatkozása szerepel, csak azoké, akik kérésünkre megküldték hozzászólásuk javított, „autorizált” változatát.

A struktúrákat szét kell törni

A tárgyalások eredményességének szempontjából két veszély van: egyrészt csábító lenne a kultúra jelenlegi átmeneti válságának felszínén megragadni (piacosítás és kultúra ütközése), ehhez kényelmes lenne hozzáfűggeszteni az UNESCO fejlesztési programját. Ez másrészt a politikai szituáció elemzése felé vinne el. A kultúra fejlesztésének évtizedéről viszont szó sem lehet itt Magyarországon, mert évtizedek óta ellenkező irányba ható erők működnek, ezen struktúrák lebontása nélkül semmit sem lehet tenni. A negyvenéves zsákutcás fejlődésben strukturált módon három olyan mechanizmus van, amely nem tudatosan hat a kultúra ellen, de akadályozza annak fejlődését. A 40 év alatt kialakult államszocializmus egyrészt innovációellenes, széttörő a kutatás-tervezés-termelés társadalmi láncolatát; másodsor a kultúraellenességet az egész költség-

vetési tervezési mód foglalja magában a „maradék” elvvel; harmadszor az állam 40 éve működő rendszere képzettségellenes. Ezeket a struktúrákat szét kell törni, mégpedig úgy, hogy megszüntessük az „átmenetiség” elvét, mint a rövid táv- és hosszú táv ellentétét. Minden új pénzügyminiszter azzal kezdi, hogy a kulturális fejlesztési céllal egyetértünk, de rövid távú nehézségeink miatt nem csinálhatjuk. De amíg nem csináljuk rövid távon is azt, amit hosszú távon jónak tartunk, nem fogunk kijutni a válságból. Amíg nincs olyan miniszter, aki ezt a módszert követi, amíg struktúralebontó politika sincs, legfeljebb arról beszélhetünk, hogy melyik miniszter okosabb. Végül is a 40 év alatt kialakult rendszer tudatosan és ideologikusan értelmiségellenes, ez többé vagy kevésbé benne van a politikai vezetők gondolkodásában. Az értelmiség fékentartását nevez-

te értelmiségi politikának a politikai vezetés. Az értelmiségi politikát ezért meg kell szüntetni; ahol értelmiségi politika van, ott nagy baj van. Világos, hogy a kultúrafejlesztési politikát az adott helyzetben nem lehet egy konkrét pártpolitikai koncepcióhoz kapcsolva kidolgozni. Hosszabb távú irányvonalat kell kijelölni, amely egy nemzeti konszenzus alapjául szolgál, amely depolitizált, amely pártok felett áll, mert nem lehet rövid távú pártpolitizálás kérdése.

Olyan tervezetet kell készíteni, amely világosan megmondja, hogy a jelenlegi struktúra lebontásának milyen menetrendje képzelhető el, és hogy léphetünk fel az értelmiségi politika megszüntetése érdekében. A jelen helyzet sok baja elvisz a sűrűsödő napi gondok felé, és ha nem tekintjük át az egész megelőző korszak problematikáját, akkor nem tudunk még egy évtizedre sem tervezni – ezt kell világosan megfogalmazni.

Ágh Attila

A kultúra közvetlen növekedéshordozó erő

Közgazdászként szeretnék hozzászólni közös dolgainkhoz, melyek hordereje messze túlnő a főkönyvelői szemléletű, a maradványelvű kultúrfinanszírozás visszasságait taglaló megközelítések vizsgálati metszetein. Megítélesem szerint az átfogó közgazdasági szemlélet nélkülözhetetlen a korszerű kultúrstratégia megalkotásában, végrehajtásában s a szükséges szövetségi kapcsolatok kialakításában. Két és félezer éves megállapítás, hogy boldog az a városállam, ország, ahol a legműveltebb, legerényesebb férfiak a leggazdagabbak, s ezek irányítják a közösséget. Tökéletes világ persze még sohasem volt, ma sincs, de aligha vitatható, hogy Magyarország történelmében e követelmények egybeesése, különösen az irányításban, sohasem volt olyan távoli, mint az elmúlt évtizedekben. Sőt, ha a legutóbbi évek hatalmváltási, elitváltási jelenségeire gondolunk, nem tesz éppen túl derűlátóvá és boldoggá az eddig láthatóvá váló, kiemelkedő új elitnek műveltségi, erényességi hozománya, a gazdagság, műveltség, erényesség, hatalom közötti szakadék új formáinak megjelenése.

A kultúra nemzeti ügy

Visszatérnék az alapkérdéshez: mit is jelent a kultúra a magyar társadalom számára? E kérdés megválaszolása nem csupán a kultúra munkásainak ügye, hanem nemzeti ügy, sőt a világleptékű fejlődési irányzatok oldaláról megfogalmazott kihívás az egész emberiség számára. Felvilágosultabb s kultúrhatásoknak is kitett közgazdászok számára régóta nem is-

meretlen, hogy a gazdaság fejlődésében, a nemzetgazdaságok felemelkedésében, hanyatlásában nem csak a gazdasági, hanem a tágabb értelemben vett kultúra öröksége tükröződik.

A múlt században a német, századunkban a japán, dél-koreai, tajvani, spanyol gazdasági fejlődés látványos sikereit nem a természeti vagy pénzügyi erőforrások gazdagsága, hanem a gazdasági szférán túlnövő jelenségek, mindezekelőtt a fejlődéstörténetileg kialakult kulturális örökség, humán potenciál magyarázza. Az állótoke-beruházások, a pénzforgalom és a növekedés közötti összefüggéseket hangsúlyozó közgazdasági iskolák és növekedési modellek, technokratikus irányítástechnikák rendszerint értetlenül állnak a tágabb értelemben vett kultúra növekedési szerepével szemben.

A hosszútávú történelmi fejlődés korábban sem ismeretlen tanulságait sűrítve domborítja ki a legutóbbi két évtizedben kirajzolódó új világgazdasági növekedési pálya. A világgazdasági potenciál mintegy háromnegyedét kitevő legfejlettebb és a közepesen fejlett országokban gyors ütemben csökken a termékegységre jutó anyag-, energia- és munkaóra-ráfordítások aránya, a nemzetközi kereslet növekvő mértékben tolódik el a magasabb minőségi igényszintet kielégítő, műszaki újdonságot, használhatósági többletet jelentő termékek és szolgáltatások felé, mind egyértelműbb körvonalakkal bontakozik a posztindusztriális, anyagmentes, informatikai társadalomnak nevezett tudás- és technológiaintenzív világgazdasági növekedési pálya. Az új típusú világgazdasági növekedés tartós hatással rendezi át a világgazdasági értékrendet. Világméretben

leértékeli a nyersanyag- és energia-, valamint a technikával helyettesíthető izomerőtulajdonosok pozícióit, s átcsoportosítja a jövedelmeiket a fejlett humánpotenciállal, alkalmazkodóképességgel rendelkező országok, területek, vállalatok javára. A korszerű tudással, munkavégzési képességekkel rendelkező, a tudás eredményeit alkalmazni képes, újító és vállalkozó egyének társadalmi alkuereje a sikerországokban egyértelműen nő. Az egyes országok növekedési teljesítménye, világpiaci versenyképessége mindinkább a humán potenciál fejlettségétől, fejlesztésétől és kiaknázásától függ. A tudás- és technológiaintenzív növekedési pálya történelmileg soha nem tapasztalt ütemben és mértékben oldja meg a gazdasági és kulturális érdekek korábbi konfliktusát, hiszen a tágabb értelemben vett *kultúra, munka-, magatartási, életviteli, üzleti kultúra közvetlen növekedéshordozó erő*, azaz más terminológiával nem felépítmény, hanem a jövő gazdasági teljesítményeinek alapja.

E folyamatok minden nehézség nélkül számszerűsíthetők. Talán elég utalni arra, hogy a magyar gazdaságnak a legutóbbi évtizedben érzékelhető új megpróbáltatásai, a világgazdasági periferizálódás, a cserearányromlás, az eladósodás, a strukturális, majd átfogó növekedési, politikai-társadalompszichikai-civilizációs válság egyenesen visszavezethető arra, hogy a magyar nemzetgazdaság és a társadalom nem tudott a világgazdasági léptékben kibontakozó növekedési pályaváltáshoz alkalmazkodni.

Miért is nem tudott alkalmazkodni? Leegyszerűsített válaszként persze elfogadható, hogy a sztálini és poszt sztálini modell, a létező szocializmus általában képtelen volt megfelelő választ adni a nemzetközi fejlődés új kihívásaira. A politikai szférából irányított magyar fejlődési pálya is attól lett olyan, amilyen, mert az elmúlt negyedszázadban, közép-kelet-európai összehasonlításban mégiscsak nagyobb politikai mozgástérrel rendelkező magyar politikai vezetés így alakította. Egyetértek *Agh Attila* értelmezésével, hogy a kultúrirányítás pusztító hatása az országos állapoton belül is kimagasló, s az elmúlt évtizedekben a magyar gazdaság elvérezése nem elsősorban az állótökével, tulajdonnal folytatott gazdálkodás alacsony hatásfokával, hanem az ország egykor jelentős humánpotenciáljának, tágabb értelemben vett kultúrpotenciáljának bűnös eltékozlásával magyarázható. Hadd hivatkozzam minden idők legnagyobb magyar káderpolitológusának,

*Kolozsvári Grandpierre Emil*nek az elmúlt évtizedek valósága alapján megfogalmazott irányítási alaptörvényére: a „H” szentháromságra, „A hülye hülyét hoz”, mármint a vezetésbe. Őn – közgazdasági hozománnyal – a „csökkenő hozadék” törvényére hivatkozom e folyamatok leírásánál.

Egy ország növekedési pályájának, struktúrájának megváltozásához viszonylag hosszú idő kell. Rövidebb idő alatt váltható azonban az a politikai rendszer és elit, amely nem képes a kor követelményeinek és az ország helyzetének, a fejlődés összefüggéseinek felismerésére. A kulturális megújulás elsődleges nemzeti jelentősége abból fakad, hogy enélkül nincs magyar növekedési pályaváltás, válsághárítás, kibontakozás, egyszerűen nincs magyar jövő, csak lecsúszás az elmaradott országok sorába. A társadalom nem etethető tovább azzal a sok évtizedes hatalmi vigasszal, hogy sorsa – minden nehézség ellenére – mégiscsak kedvezőbb alakult mint a szerezcsen országoké. Ez nem magyarázat és nem vigasz egy európai országnak. Tudatosítanunk kell, hogy a szellemi erőforrásigényes, kultúrából merítő növekedési pálya kibontakozása nélkül, jelenlegi vergődési-hanyatlási folyamatunk végén nemzethalál vár.

Kultúrstratégiai megújulás

Nem várhatunk arra, hogy nemzeti közmegegyezés alakuljon ki a művelődés, oktatás, nevelés, életvitel, értékrend megújulásáról. Most a részérdekek erősebb ütközésének, a konfliktusoknak az időszakát éljük. E gyülekezet akár kiáltvány formájában fogalmazza meg a nemzet mozgósítására alkalmas kultúrstratégiai megújulás alapelveit. Ehhez a gazdasági modernizációért, megújulásért küzdő közgazdászok szövetségesek. Szövetségesül megnyerhetők az ország sorsáért felelősséget vállaló politikai erők is. Aligha vitatható, hogy a kulturális értékrend rehabilitálása, a magatartási, politikai kultúra átalakulása nélkül illúzió az erőszakmentes átalakulás, politikai és gazdasági modellváltás sikerében reménykednünk. Ez nem csak alapvető nemzeti, hanem regionális, összeurópai és nemzetközi érdek is.

Az elmúlt évek és évtizedek magyar kormányzati gyakorlatára – enyhén szólva – nem volt jellemző a stratégiai gondolkodás, s a különféle kormányzati lépések előfeltételeinek, szakaszolásának, ütemezésének gondos kiala-

kitása. A kultúrstratégiai kiáltvány riadó jelleggel fogalmazhatna meg fontos alapelveket, amelyeket a nemzet sorsáért aggódó értelmiség a tömegtájékoztató különféle eszközeinek aktív felhasználásával megismertet s mind szélesebb körben elfogadtat a társadalommal, kellő kormányzati lépések kicsikarása érdekében. Az eszköztár a felvonulási időben talán kezdetleges, de a későbbi szakaszban finomítható.

Nagyobb gond a források kérdése. Válságos helyzetben levő országban nehéz erőforrásokat átcsoportosítani a hosszabb távon gyümölcsöt hozó tevékenységek számára. A kultúra, sőt a kultúraigényes növekedési pálya mindenkor és mindenütt igényelt mecenatúrát. Az állami mecenatúráról a kultúra országos érdekéből sem mondhat le. Más kérdés a mecenatúra aránya. Ezt erőforrások és célszerűségi szempontok egyaránt befolyásolják. A posztmaterális, szürkeállomány-igényes növekedési pályán az egyes országok beruházási erőforrásainak csak egyharmada jut a termelésre, kétharmada az ún. infrastruktúrára, melynek jelentős és növekvő részét a humán infrastruktúra teszi ki. Az állami mecenatúra nagyarányú vagy teljes körű lehet olyan fejlődési szakaszban, amikor az infrastruktúra súlya a gazdaságban csekély. Ha az infrastruktúra túlsúlyra jut a növekedésben, akkor a gazdasági folyamatok nagyobb hányadát nem lehet kivonni teljes vagy döntő mértékben az értéktörvény hatása alól. Minél nagyobb a fejlődési szakaszokban a minőségi humánforrások, a humántőkeképzés jelentősége, annál erőteljesebb a közgazdasági törvényszerűségek, piaci hatások ösztönző szerepe. Elborzadva hallottam itt is, s másutt is az olyan agnosztikus hangokat, hogy piacépítő, kínálatépítő stratégia pedig nincsen. E vélekedések önmagukban még felfoghatók a korábbi oktatási rendszer sajátos bumerángjaként, képzési selejtjeként, de ha irányítási szférából hangzanak el, akkor már nemzeti sorsrontó hatásúak. A kormányzatnak részben közvetlenül, mecenatúrával, részben közvetve, ösztönzőrendszerrel kell gyorsítania kevésbé fejlett, a szerves történelmi fejlődés több évszázados útját végig nem járó országokban a szellemi erőforrások, kulturális inputok gyorsabb ütemű fejlődését. Nincs időnk néhány évtizedet vagy netán évszázadot várni a szerves fejlődésre.

Milyen közvetlen ösztönzők állnak rendelkezésre a kultúrstratégia végrehajtásához egy mindinkább piacgazdasági jellegű országban? Ha a gazdasági stratégia komolyan veszi az

életképtelen anyaggyártó tevékenységek felszámolását és a humán erőforrás-igényes tevékenységek gyors ütemű fejlesztését megfelelő gazdaságpolitikai lépések megtételével, akkor a vállalati szféra automatikusan növeli keresletét a szakképzett, kulturált, megbízható munkaerő iránt. A megnövekedett mozgásterű vállalatok meg is tudják fizetni az új növekedési pályához szükséges humán képességeket és készségeket, s ily módon hozzájárulnak a szellemi tökeképzés hozadékának megtérüléséhez. A vállalati keresleten, bérstruktúráján túlmenően a felvilágosult pénzügyi kormányzat adópolitikai eszközökkel is serkentheti a lakosság egyéni kulturálódási, szellemi tökefelhalmozási tevékenységét. A magyar lakosság nem ostoba. Ha tapasztalja, hogy önképzési ráfordításait a társadalom elismeri a jövedelmi viszonyokban, akkor saját fogyasztását is átcsoportosítja, s videomagnó vagy élvezeti cikkek helyett jó iskolára, nevelésre, kultúrára áldoz majd nagyobb mértékben – mint egykor!

Van-e minderre fedezet? Egy ország, amely még ma is összevont bruttó termelésének 13 százalékát fordítja különféle költségvetési támogatásokra, nem hivatkozhat forráshiányra a jövőformáló humánrafordítások elhanyagolása kapcsán. A kulturális szférának, a humán értelmiségnek tehát támogatnia kell azon közgazdasági modernizációs törekvéseket, amelyek a konfliktusok árán át kívánják rendezni a gazdaság termelési, erőforrás-felhasználási súlypontjait. E nélkül egyszerűen nem alakítható ki kultúrabarát gazdaság. Nem hanyagolható el a kulturális-gazdasági megújulás nemzetközi együttműködés keretében mozgósítható finanszírozási bázisa sem. Ma még, s a békés átmenet előreláthatólag megnyugtató lezárulásaig, a nemzetközi termelő tőke nagy óvatosságot tanúsít a magyarországi tőkekihelyezésekben. A finanszírozási-támogatási készség összehasonlíthatatlanul nagyobb a magyarországi humánpotenciál különféle fejlesztési programjai iránt, így a vezetőképzési, oktatási, kutatásfejlesztési együttműködés elmélyítésére. E programokat nem csupán a külföldi kormányzatok, hanem a különféle pártok, egyházak, karitatív és üzleti szempontokat ötvöző érdekcsoportok, tarto-

mányi kormányzatok és helyhatóságok is támogatják.

Van még kibontakozás: ha országos érdekből ötvözik a kulturális és gazdasági megújulás követelményeit. Ezt kell most stratégiai kiáltványban megfogalmazni, majd haladéktalanul megkezdeni a vezérkari aprómunkát. A kiáltvány jellegét illetően még egyszer szeretném hangsúlyozni a szemléleti nyitottság fontosságát. A kultúrstratégia nem a szűk értelemben vett kultúrmunkások ügye, nem a mindennapi élet kisebb-nagyobb gondjainak orvoslására, hanem a nemzeti érdekek szolgálatára hivatottak, nyitottak és távlatosnak kell lennie ahhoz, hogy szövetségesül megnyerje a vállalati és a felvilágosult kormányzati szférát, a korszerű gondolkodást képviselő új politikai erőket. Szélesebb koalíciót tömörítő kultúrstratégiának már nem kell tartania az elmúlt évtizedek hagyományos politikai reakciójától: hány hadosztálya is van a kultúrának? E súlyképzés sok hadosztályt összpontosíthat s végül áttörést eredményezhet a kultúráirányítás sok évtizedes falanxán. Magamfajta közgazdász ezt tekinti tanácskozásunk alapvető tartalmának és céljának, s ennek sikerében szeretne reménykedni.

Kádár Béla

Ki kellene szélesíteni

Agh Attila arról beszélt bevezető hozzászólásában, hogy a rendszer értelmiségellenes volt. Ez így igaz. Azzal egészíteném ki, hogy minden diktatorikus rendszer értelmiségellenes. S továbbá kapcsolódnék ahhoz, amit *Kádár Béla* mondott, hogy a kultúra fejlődése nagymértékben függ attól, hogy milyen megbecsülést kapnak a kutatásnak, a magasabb szintű szellemi munkának a képviselői. A kelet-európai szocialista országok sokkal kevésbé becsülik meg anyagilag a kultúra munkásait, mint más országok. Gondolok itt elsősorban a pedagógusokra, mert a kultúrának végül is ők az első számú terjesztői, átadói.

Egy másik kérdéskör: az UNESCO meghirdette a tíz éves kultúrafejlesztési programot, ezzel kapcsolatban egy ötlettel állnék elő. A következő évtizedben Magyarországon töre-

kedjünk a középfokú oktatás általánossá tételére. Azt hiszem erre vonatkozóan az időpont nagyon szerencsés. Ki kellene szélesíteni a középiskolák kapacitását, hogy azután az a következő évfolyamoknak már megmaradjon. Épület lenne, hiszen az épületek újraelosztása most folyik. Minőségromlás nélkül kellene megoldani a személyi feltételeket, például utolsó éves tanárképzősök beállíthatók esetleg tanárként is. A kultúrára való nevelés az iskolákban kezdődik, és ebből a szempontból a 14–18 éves kornak rendkívül nagy jelentősége van. Aki 16 éves korában befejezi az iskolát, az a kultúra számára szinte elveszett. A 14–18 éves kor az alapvetően meghatározó az ember morális fejlődésében is. Magyarországon a 14–18 éves kor közötti fiatalok közül csak azok csellengenek, akik nem járnak iskolába, kallódnak és bizony mindenféle bűnöző befolyás alá is ke-

rülhetnek. A fiatalkori bűnözés nem a középiskolai tanulók között virágzik, tehát ebből a szempontból is jobb lenne az eredmény. In-

kább kultúrát szívjon magába a fiatal, mint valami mást.

Falusné Szikra Katalin

Két dimenzió

Szeretném előrebocsátani, hogy a kérdést: „hogyan értelmezhető és valósítható meg a fejlődés kulturális dimenziója?” idő és megfelelő felkészültség hiányában nem tudom megválaszolni, csupán néhány gondolatot vetnék fel ezzel kapcsolatban. Ugyanakkor lényegesnek tartom ennek a problémakörnek a pozitív megválaszolását. Jól jellemzi a helyzetet *Kapitány Ágnes* és *Kapitány Gábor* egyik tanulmányának passzusa: „Az egyén számára a kultúra nagyrészt annyit ér, amennyire mindennapi életében használni képes; ha létviszonyai nem igénylik a kultúra termékeit, csak személyes szerencse, ha ő ennek ellenére igényelni fogja.” Azt a kérdést ajánlom megvitatásra, hogy ezek a „létviszonyok” hogyan néznek ki most, és hogyan nézhetnének ki a jövőben. Két dimenziót említek a lehetségesek közül: a gazdaságpolitikait és a társadalompolitikait.

A gazdaságpolitikában ma olyan változások váltak szükségessé és lehetségessé, amelyek az egyén társadalmi szerepét és a kulturális szektor helyzetét alapvetően megváltoztatják. Az egyik hatás közvetlen, amennyiben a megváltozó gazdaság új eszközöket, új szabályokat, új lehetőségeket teremt a kultúra működése és művelése számára. A másik hatás közvetett, és úgy írható le, hogy a változó társadalmi-gazdasági környezet módosítja a kultúra hatásmechanizmusait, kimondott vagy kimondatlan céljait és értékeit.

Mi most olyan feladat előtt állunk, amilyent senki sem hajtott végre a világtörténelemben, piacot *építünk!* Piacot soha semmilyen társadalom sem épített, a piac organikusan fejlődött ki évszázadokon keresztül. Ezért senki sem tudja pontosan, hogy mit kell csinálnunk, de azt, hogy valamit csinálni kell, nem túl sokan vonják kétségbe. Ennek a gazdaságpolitikai változásnak most olyan fogódzkodópontjai vannak, amelyek önmagukban is bizonytalanok; a tulajdonreform ezek közül a legfontosabb, és bár – elvileg – kezd kialakulni az, hogy milyen tulajdonszerkezet legyen a végcél,

nincs egyetértés abban, hogyan kell eljutni erre a pontra.

Vajon mit jelent a gazdaság új dimenziója a kultúra számára? Hogyan változtatja meg a kultúrát „fogyasztó” embert, hogyan változtatja meg a kulturális intézményrendszert és helyét a társadalomban? Talán egyetértés van abban, hogy a piacosság nem jelenti ugyanazt a kultúra számára, mint mondjuk az ipar számára. Felvetődik, hogy mit jelent a piaci verseny a hazai kultúra számára, és mit tud nyújtani a kultúra a piaci verseny kialakulásához. Ha nem csak a kultúra évtizedét, hanem a közeljövőt is megvizsgáljuk (hiszen ha nem nyerjük meg a közeljövőt, nem lesz számunkra a kultúrának évtizede), akkor néhány századrangúnak tűnő, mégis nagyon fontos kérdést meg kell válaszolni. Például a tulajdonreform oldaláról azt, hogyan nézzenek ki a kulturális szféra intézményei, ki legyen a tulajdonos, ki legyen a vagyongazdálkodó. Mit jelent a kultúra

számára a helyi önkormányzatok megváltozott szerepe? (Hiszen a kulturális intézmények és tanácsai önkormányzatok autonómia törekvései csak egymás rovására érvényesíthetők.) De fel kell vetnünk a közeljövőt illetően azt is, hogy az országnak elkerülhetetlenül válságkezelésre kell felkészülnie. A kultúra e küzdelmekben fegyvertelenül áll, a nyomást gyakorló erős csoportokban nincsenek benn a kultúra képviselői. A kultúrát igénylő társadalmi nyomás pedig itt és most illúzió.

A kultúránk évtizedének felrajzolásához szükséges másik dimenziót a társadalompolitika elkerülhetetlen változásai jelentik. E mögött a magyar társadalom szerkezetének, mozgási irányának a kulturális stratégia oldaláról még le nem írt változásait kell keresni. A társadalmi szerkezetéről, életmódról szólva, csak jelzésként: az évszázad közepétől kezdődően olyan változások kezdődtek meg a világban, amelyek alapvetően meghatározzák a kultúra jelentőségét és szerepét. Így például eltolódás tapasztalható a klasszikus ipari társadalmaktól egy

információs (vagy szolgáltató) társadalom felé; a keresők egyre nagyobb hányada alapvetően más körülmények között dolgozik, mint a század közepén. Erős recentralizációs folyamatok kezdődtek meg mindenütt, amelyek nálunk még erőteljesebbek lesznek, mert nálunk nagyobb mértékű volt a centralizációs folyamat is. Kérdés, hogy a kultúra mennyire készült fel mindezekre?

Vagy itt van egy másik jelenség: a modern társadalomban növekszik a juttatásból élők (nyugdíjasok, tanulók stb.) aránya; ebből az következik, hogy egyre növekszik azoknak a csoportoknak a száma, amelyekhez a piacosiított kultúra nem tud eljutni. Valószínű továbbá, hogy a területi mobilizáció is lényegesen változik, így például számolni kell egy, a korábbtól eltérő irányú, a várostól a vidékre irányuló mozgással is. Kérdés, hogy mindezek mit jelentenek a kultúra számára és mit jelent e folyamatokban a kultúra.

Harsányi László

Állami költségvetés – társadalmi mecenatúra

El kell ismerni, hogy a kultúra finanszírozásának eddigi, sokat és méltán bíralt rendszer többé-kevésbé megfelelt a központi tervgazdálkodás rendszerének. Még azt az állítást is meg merem kockáztatni, hogy ezzel a minden pénzt és minden döntést centralizálni és ellenőrizni törekvő rendszerrel a kultúra nem járt sokkal rosszabbul, mint a gazdasági és társadalmi élet más területei. A kudarcok sorozata mostanra megérlelte a változtatás akarátát és felerősítette a már korábban megindult változási folyamatokat. Bármennyire bizonytalanok és ellentmondásosak is ezek a folyamatok, összességükben mégis a plurális politikai rendszer és a piacgazdaság irányába látszanak haladni. Biztosra vehető, hogy ennek a más típusú rendszernek egy másfajta kultúrafinanszírozási rendszer felel meg.

A kultúra támogatásában eddig az állami költségvetés játszotta a döntő szerepet. Az arányaiban legnagyobb kultúrafinanszírozónak, a lakosságnak csak „negatív szavazata” volt; mindössze annyit tehetett, hogy nem vásárolta meg, amit a kultúra állami intézményei és vál-

lalatai kínáltak. A vállalati kultúratámogatás szintén erősen felülről irányított volt.

Az új rendszerben az apródonként kialakuló fogyasztói szuverenitás és az állami költségvetés továbbra is fontos szerepe mellett meg kell jelennie a társadalmi mecenatúrának is. Az állami kultúratámogatás még a legfejlettebb politikai demokráciákban is szükségképpen csak központilag elfogadott, jó esetben kompromisszumos, de mindenképp a politikai döntéshozók értékrendjén átszűrt értékeken alapulhat. A kultúrának elemi érdeke, hogy e mellett ott legyen a társadalmi mecenatúra is, a maga sokszínűségével, frissességével, ellenőrizetlenségével.

Jelenlegi viszonyaink nem kedveznek a társadalmi mecenatúra kialakulásának. Ennek két oka van: 1. az elszegényített lakosság; 2. az, hogy a frissen megjelent gazdagodó réteg nem feltétlenül jó mecénás, mert nincs meg a közeg, amelyben azzá válhatna. Ilyen körülmények között rendkívül fontosak a lakossági, vállalati mecenatúrát ösztönző, illetve az állami mecenatúra társadalmisítását szolgáló álla-

mi intézkedések. Az előbbiek között kulcsfontosságúak az adópolitika módosításai. Az utóbbiak közül elsősorban az állami mecenatúra egyes intézményeinek társadalmi (kuratóriumi) irányítás alá helyezését és az állami alapítványok létrehozását érdemes megemlíteni.

A felgyorsult változások, az egymásra torló törvény- és jogszabálymódosítások létfontosságúvá teszik a kulturális szféra érdekvédelmének erősítését. Tudatában kell lennünk annak, hogy távolinak, közömbösnek tűnő gaz-

dasági intézkedések is számottevően befolyásolhatják a kulturális intézmények működésének feltételeit, sérthetik vagy szolgálhatják a kultúra érdekeit. A kínáló lehetőségek és a fenyegető veszélyek felismeréséhez, az érdekérvényesítési harcok megvívásához szoros együttműködésre van szükség az elméleti és gyakorlati szakemberek, az irányítók és irányítottak, a kultúra „termelői” és „fogyasztói” között.

Kuti Éva

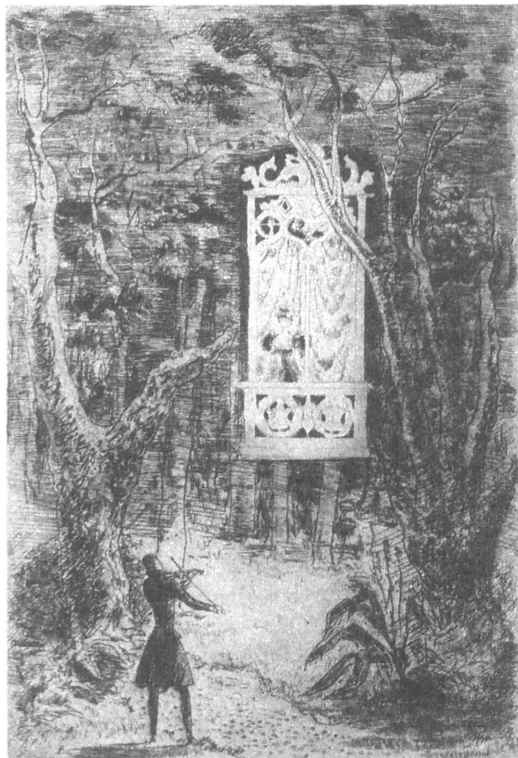
A kultúra nem lehet egyetlen ágazat ügye

Amikor kulturális költségekről, az állam kötelezettségvállalásáról beszélünk, az állami költségvetésnek csak kisebbik hányadát érintjük. Szóljunk arról is, hogy a gazdasági ágazatnak – saját bevételeiből és támogatásából – milyen arányban kell a kultúrát, az oktatást, a nagyobb szakmai és általános műveltség megszerzését támogatnia, ha megújulni, szerkezetet váltani akar. A gazdálkodó szervezetek kulturális költségei közvetlenebbül hatnak a termelésre. Elemi érdekük, hogy növekedjen ez a költségarány. A kultúra sem a támogatás, sem a felelősség oldaláról nem lehet egyetlen ágazat ügye, mert ezzel csak a maradványt elvet konzerváljuk.

Nem elég kijelenteni, hogy az állam ne vonuljon ki a kulturális szférából. Az sem lehet, hogy megmaradjon néhány nagy nemzeti intézményünk támogatásánál. Pontosabban kell meghatározni, hogy mit is tekintünk nemzeti értéknek. Nem csupán egy-egy intézményt, közgyűjteményt, hanem műveket, hagyományokat és egyedi, utánozhatatlan értékeket, objektumokat, legyenek azok akár a legkisebb településen. Ami érték, azt nagysága, kicsisége ellenére arányos támogatásban kell részesíteni, hogy megőrizhessük.

Amit megőrizzünk, azt nem csupán a magunk részére őrizzük, hanem az egész világ – főleg Európa – számára. Ez is része annak a tudásnak, műveltségnek, kultúrának, amivel országunkat képessé tesszük a fennmaradásra, felzárkózásra. Ehhez az kell, hogy saját értékeink mellett az egyetemes kultúra értékeit is őriznünk, támogatnunk kell. Nekünk olyan kultúrára, műveltségre van szükségünk, amely

kompatibilis Európa népeinek – kivált a velünk szomszédos népeknek – kultúrájával. Kis ország lévén csak sokoldalú, szerves kulturális kapcsolat révén lehetséges fennmaradásunk, tartalmas fejlődésünk. Elkerülhetetlen, hogy a piac irányítson néhány kulturális területet. A spontán folyamatok következtében azonban

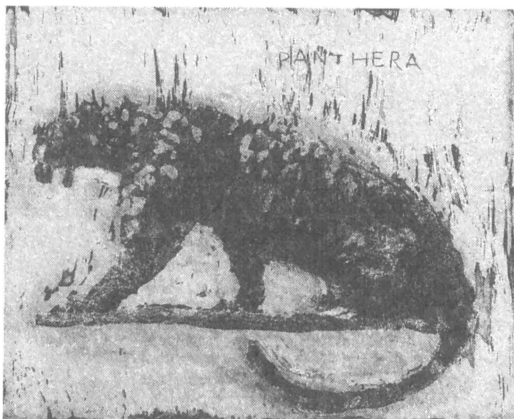

a piac azokra a területekre tört be, ahol rövid időn belül nagy károkat okoz, rohamosan bontja le az értékeket. Tudatosan kell eldönteni, mely területei piacosíthatók a kultúrának, és

melyek nem. Tévedés azt hinnünk, azzal áltatnunk magunkat, hogy az értelmetlenség, a piacot elárasztó kultúrapótlék felzárkózásunkat segítheti.

Kirschner Péter

Humán rekonstrukció

Hozzászólásom alapvető mondanivalója az, hogy jóllehet nem becsülöm le a politikai, gazdasági reformok szükségességét, de ezekkel egyenrangúnak vélem, vallom a humán rekonstrukciót. Nyilvánvaló, hogy én a kultúra fogalmát a legtágabb értelemben – mindennapi kultúránktól, viselkedési, magatartási stb. kultúránktól az elit kultúráig terjedően – használom, bár be kell vallanom csillapíthatatlan, immár feltehetőleg véglegesen ki nem elégitett vágyamat az elit kultúra, ennek művelése iránt.

Azt hiszem, a kultúra az emberi élet minőségét jelenti, tehát azt, amitől emberek vagyunk. Mármost az a döbbenetes, hogy ma a kultúra nem az élet minőségének a hiányában, hanem az élet mennyiségének a hiányában jelentkezik. Elsősorban eszmehiányos, értékvesztett életük magyarázza azokat a megbetegedési és halálozási statisztikákat, amelyek minket jellemeznek. Az európai életmód, benne az egészséges táplálkozás stb. torzulásai a szomatikus faktoron túl, mindennapi kultúránk hiányosságait is jelzik, hisz azzal szorosan összefüggnek, a gondok mögött bizonyos pszichés sérülések is megjelennek.

Rétegspecifikusan vizsgálva morbiditási, mortalitási adatainkat, az értelmiség mutatói jobbakká, megfelelnek a nyugat-európai átlagnak. Ezért is kellene megnyerni az értelmiséget a kultúráközvetítés számára. Lényeges, hogy a kultúra emberei is elismerjék az egészségkultúrát, a sportkultúrát mint az egyetemes kultúra részeit, hiszen már a népesség egészét károsítja – mennyiségi szinten! – a kultúra, a megfelelő életmódkultúra hiánya. Ezért lehet az értelmiség valóban mintaadó, értékközvetítő. Jellemző, hogy a szabadidős sportprogramokra is az értelmiség a legfogékonyabb. Kitekintett szerepet kell játszaniuk az egyetemeknek az értelmiség kultúráközvetítő szerepének kialakításában, hiszen itt asszimilálhatja a jövő értelmisége a teljes kultúrát. Jellemző az egyetemeken folyó kötelező testnevelés abszurd mivolta. Ha nem lenne kötelező, egyrészt nem kapna támogatást, másrészt a hallgatók többsége – kulturális érdeklődés hiánya! – nem igényelné... Pedig a kultúra minden ága minőségi, humán motiváció igényel.

A tömegkultúra fontosságát, terjesztését, eredményeit nem vitatom, de csődjét ott látom, hogy eszmék, belső képzés nélkül legfeljebb divat, rosszabb esetben egyfajta kényszer lehet.

Néhány szót az egyházakról, éppen az értelmiség összefüggésében. Az egyházak is elvesztették az értelmiség jelentős részét, nem csak karrierföltés miatt, hanem azért is, mert az értelmiség az egyházakban is eszmehiányt, eszmefeladást tapasztalt, és ez – érthetően – az ő esetükben még jobban megdöbbentette, mint az államban és a társadalomban. Az egyházakban is sajátos kultúraellenesség vált jellemzővé, ők is feladták kultúráközvetítő szerepüket. Fordulatra, megújulásra van szükség. Éppen ezt felismerve indította újra az evangélikus egyház nagy múltú gimnáziumát.

Nehéz kérdésekkel zárom mondandómat: Hányan vagyunk itt olyanok, akik kötődünk ahhoz a bírált struktúrához, amelynek a dere-

gulálását *Ágh Attila*, mint első felszólaló oly szükségesnek határozta meg? Hogyan tudjuk ezt a valóban nélkülözhetetlen deregulálást megvalósítani a magunk területén, a kultúra ágazataiban, megoldani a kultúrában azt, ami-

ben a politika szenved? Tudunk-e deregulálni, struktúrákat feladni úgy, hogy közben ne akarjuk átmenteni azt, amihez mi is tartozunk, és amit éppen ezért, ha nem is értéknek, de fontosnak tartunk? **Frenkl Róbert**

Kérdések és válaszok

Miként tudjuk a kulturális szféra fejlődését befolyásolni? Ami itt elhangzott, sok esetben inkább elméleti megfontolásokat jelent, amelyek főként ideákként, célkitűzésekként jelennek meg és elvonatkoztatnak a jelenlegi helyzettől. Ha készül egy felhívás, vagy bármilyen más jellegű anyag, mindenképpen arra kellene tenni a hangsúlyt, hogy az a mai magyar világban és lehetőségekben gyökerezzen. Ebből a szempontból kell megítélni azt a kérdést is, vajon érvényesülhet-e itt az UNESCO felhívása, lehet-e a következő évtized a kultúra évtizede. Erre a kérdésre felelős válasz adható. Ha a szűkebben vett kultúrában gondolkodunk, akkor válaszunk csak a *nem* lehet. Tágabban értelmezve a kultúra fogalmát azonban lehet ez az évtized a jelentős fejlődés időszaka. Hazánk előnyös helyzetben van, lévén az egész társadalom és kultúra átalakulóban, így egy tágan értelmezett kultúrafelfogásban a mélyreható változások elkerülhetetlenek és rendkívül látványosak. Ennek feltétele, hogy megkeressük az ezt támogató társadalmi hordozó rétegeket, csoportokat és megnyerjük őket ügyünknek.

Másik kérdés: létrehozható-e társadalmi konszenzus a kulturális fejlődésben? Várhatóan nem, mivel az érdekellentétek rendkívül élesek. Konszenzus egy dologban jöhet létre, abban, hogy ennek a kultúrának sokszínűnek kell lennie, igazodóan minden társadalmi réteg érdeklődéséhez. A kultúra erősen átalakul, jelentős részben „praktikussá” válik, abból adódóan, hogy például az emberek 12–14 órát dolgoznak. Ebben a helyzetben nagy jelentősége van az érdekérvényesítésnek, amelybe bele kell hogy tartozzon a kulturális érdekérvényesítés is.

A következő kérdés: piac vagy nem piac? Általában a magyar gazdasági élet a piaccgazdálkodás irányába mozdult el, és lehet, hogy eljutunk annak valódi kiépítéséhez is. Ennek

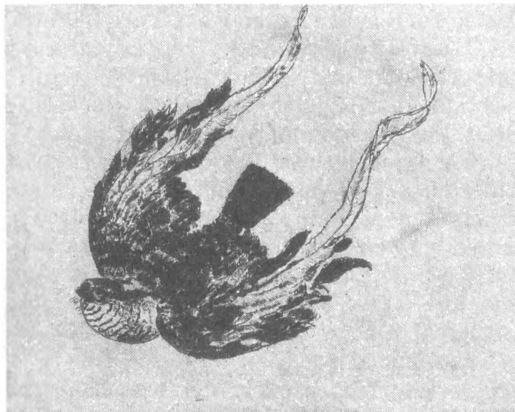
hatása alól a kultúra nem vonhatja ki magát, ha ez nem minden összetevőjében tetszik is nekünk, és olyan hordalékai is vannak, amelyeket szívesen mellőznénk. Ne essünk azonban abba a hibába, hogy elindítunk egy folyamatot, de még mielőtt az kibontakozna, máris korlátozzuk. Erre a múltban számos példa volt, például a magánszféra ösztönzésében és visszafogásában. El kell tudni viselni a nemkívánatos mellékhatásokat is. Hazánkban még nincs kifejezett piaccgazdaság, jelenleg átmeneti helyzetben vagyunk, ezért amikor valamilyen húzóerőre van szükségünk, nem lehet nekünk nem tetsző mellékhatások miatt az egész folyamatot leállítani. Az állam kiemelheti a maga számára, amit fontosnak tart, és azt a piachoz illeszkedő mechanizmusok szerint támogatja.

Ha a fenti gondolatok érvényesítésével sikerülne egy ajánlást megfogalmazni a kulturális fejlődés stratégiájára, akkor a kultúra pozíciói reálisabban javulhatnának a következő, várhatóan viharos időszakban.

Rolek Ferenc

Szemléletváltásra van szükség

A párbeszédre az úgynevezett business-szektor és a non-profit szféra között mindenképp szükség van. Szerencsére egyre gyakrabban kínálkozik lehetőség annak a kinyilvánítására, hogy a kultúrának mire, mennyire van szüksége. Ugyanakkor meg kell állapítani, hogy nagyon kevés egyeztetésre alkalmas, intézményesített vitára került sor eddig azokkal, akik az ügyben központilag döntenek. Állandóan napirenden kell tartani a kulturális kérdéseket ott, ahol az agresszív kultúraellenes állásfoglalások jelentkeznek. Az alapvető változtatások később technikailag megoldhatók. Sokak véleménye szerint az adótervezetekben célzott, tudatos kultúraellenesség tapasztalható. Mégis van remény a változásra, hiszen azokon a helyeken, ahol a döntéseket hozzák, kulturált emberek vannak. A döntési folyamatban elsősorban az előkészítőkkellene a kapcsolatot tartani, nem a döntéshozókkal. Az előkészítők között azonos arányban kellene résztvenniük a gazdasági és a kulturális szakembereknek. Száznyolcvan fokok fordulatot nem lehet egyetlen intézkedéssel elérni. Ehhez hosszú távú koncepcióra lenne szükség. Rövid távon viszont nem lehet mást tenni, csak sikoltani, hogy fejeződjék be a kultúra rombolása. Ha most nem tesznek semmit az adó ügyében, fél év alatt talán már lehetnek pozitív elmoz-

dulások (deregulációs programok, önkormányzati és államháztartási törvény). Ha a központban nincsenek a kultúráért dolgozó emberek, akkor itt csak felesleges ködszurkálás folyik.

Nem a kultúra van válságban, hanem baj van a kultúrateremtés, -hordozás, -befogadás feltételrendszerében. A tanácskozássra kiküldött koncepció is – helyesen – a feltételekre teszi a hangsúlyt. Válságban van a feltételrendszer személyi, tárgyi, pénzügyi stb. vonatkozásban.

Sajnos – pénzügyi lebontásban – mindig kisebbségben van a kultúra ügye. Egy százalékos PM vagy OT dokumentációban a kulturális kérdések általában két bekezdést tesznek ki. Ha viszont nem teszünk ez ellen, akkor a kultúra soha nem lesz olyan súlyú, mint a népgazdaságot más szempontból meghatározó iparágak. Az államháztartásban alapos felülvizsgálat látszik szükségesnek, különösen az ún. null-bázisú tervezésben. Egy mintavételezési eljárással meg lehetne nézni, milyen lerongyolódott állapotban van a kulturális terület. Ezen tűzoltómódszerekkel nem lehet javítani.

Be kell vonni a megítélésbe a fogyasztókat. Véletlenül se az derüljön ki, hogy a kultúra munkásai azért védik és fejlesztik a maguk feltételrendszerét, mert nekik ez fontos, hiszen elsősorban azoknak fontos, akiknek nyújtják produktumaikat. A kultúrának esélyegyenlőségre van szüksége és nem versenysemlegeségre. Ha megkülönböztetés nélkül, azonos szinten „indítjuk” az üzleti vállalkozókkal, a kulturális terület hátrányban van. Egy ilyen kérdéskörben igen fontos a lakosság véleményének megismerése is. Végso soron nem a kulturális tárcától vonják meg a támogatást, hanem azoktól, akik a kultúrát kapják. Szemléletváltásra van tehát szükség ezen a téren is. Gondolni kell például arra, hogy ha a művész adóalapját megemelik, akkor a művész ezt tovább hárítja, aminek a közönség látja kárát. Ki kell terjeszteni a diagnózist a kultúrát fogyasztók körére is.

Gábor József

A mindennapi kultúra kérdései

Véleményem szerint ez az „évtized” számunkra bizonyos értelemben rosszkor jött. A fejlesztésre ugyanis csak akkor van lehetőség, ha a meglévő politikai, művelődéspolitikai struktúrákat lebontjuk, s másokat, életképebbeket építünk helyettük. A lebontás folyamata már zajlik, de az új kialakítása még alig kezdődött el, s valószínűleg hosszú időt vesz majd igénybe. Kétkedem, hogy a következő időszakban Magyarországon kialakul olyan politikai erő, amelynek lesz politikai tőkéje, hitele, elszántsága a gyorsabb előrehaladáshoz elengedhetetlenül szükséges lépések megtételére. Ezért még hosszú ideig a kultúrát romboló ellentmondásokkal kell számolnunk. Ennek ellenére (vagy éppen ezért) meg kellene jelölni azt a néhány pontot, ahol mégis előreléphetünk, vagy legalább megakadályozhatjuk a visszaesést. Ezeket én a következőkben látom:

1. Egyetértek azzal az itt már elhangzott véleménnyel, hogy az alapműveltség tekintetében összességében nem állunk rosszul. Ez kulturálisan fontos stabilizáló tényező lehet, ezért ebben az „évtizedben” az itt elért eredményeket legalább szinten kell tartanunk.

2. A másik terület, ahol relative kedvezőbb a helyzetünk – legalábbis az én véleményem szerint – a szakmai kultúra. Ennek inkább a szervezete okoz gondot. Itt a jelszó az lehetne:

a működő tőkéhez működő szakmai kultúra kell. Ezért a fejlesztéseket a képzésben és az átképzésben az eddigieknél sokkal következetesebben a gazdaság átalakításának szükségleteihez kell igazítanunk. Másfelől a működő politikai rendszerhez működő politikai kultúra kell. Ennek kialakulását minden művelődési eszközzel is segíteni kell, miközben be kell látni, hogy a legjobb tanítómester itt is az élet. Eddig a posztszotalinista politikai rendszerhez rendeltük a politikai kultúra terjesztését, fejlesztését. Ha nem változtatunk ezen, az nemzeti tragédiához vezethet.

3. A tömegkommunikációt, elsősorban a televíziót szerintem is sokkal ügyesebben és érdemlegesebben kellene felhasználni. Túl kell lépni az eddigi előítéleteken, melyek jelentős mértékben a hetvenes évek hibás, társadalmilag nem adekvát célokra kitérő, s ezért eleve kudarcra ítélt és meg is feneklett ismeretterjesztő kampányaiából erednek (például Mindenki Iskolája). A nemzeti televízió az egész nemzet művelődési intézménye is. Ennek megfelelően kell anyagilag támogatni, és az értéktérmettségét segíteni elvárni tőle.

4. A vitához előzetesen megfogalmazott kérdések közül egyet szeretnék kiemelni: hogyan értelmezhető, és milyen lépésekben valósítható meg a fejlődés kulturális dimenziója?

Az új, demokratikus politikai rendszer, a működőképes gazdaság a szabad szellemi élet előterébe állítja a legszélesebben értelmezett mindennapi kultúra kérdéseit. A kultúra „oktatás, közvetítés, befogadás”-ként történő értelmezése a mindennapi kultúrát „befogadás-sá” egyszerűsíti, s ezzel elfedi, hogy benne milyen lényeges az „alkotás”, az innováció. Pedig a társadalom működése szempontjából leglényegesebb kulturális értékek éppen itt születnek, vagy hiányuk innen kiindulva okoz átfogó zavarokat életünk minden szegmensében. Főleg a mindennapi életből (kultúrából) hiányzó kreativitás akadályozza, hogy tömegkultúránk a modernizációs folyamatok valódi bázisa legyen. Ez pedig ma a nemzeti

kultúra fejlődésének talán legdöntőbb dimenziója.

Végül a Szabolcsi professzor által felvetett kérdéshez szeretnék egy-két mondatot fűzni, tudniillik, hogy milyen kultúra felé haladunk? Én inkább úgy fogalmaznám meg a kérdést: ha a modern világhoz akarunk csatlakozni, haladhatunk-e más irányba, mint a fejlett világ egésze? A válaszom egyértelmű: nem! A nemzetközi kulturális piac értékes elemeit teljes nyitottsággal kell fogadnunk, s hogy mi a valóban értékes a társadalom számára, azt ne a „kulturális környezetvédők” szűk, elit csoportja döntse el, hanem a szabad, demokratikus kulturális élet természetes „öntisztulási” folyamatai.

Köpf László

Milyen típusú kultúra megvalósítása felé tartunk?

A vitatott témát szeretném teljesen más oldalról megközelíteni, mint az eddigi felszólalók. Nem vagyok közgazdász, és politológusnak sem tartom magam, vegyék tehát az irodalomtörténész és esetleg a kultúrakutató szempontjának mindazt, amit most felvetek. Voltaképpen úgy tenném fel a kérdést: milyen típusú kultúra megvalósulása felé tartunk ma Magyarországon? Mindazok a gazdasági, szervezési, politikai jellegű megfontolások, amelyeket a résztvevők hangoztattak, véleményem szerint nélkülöznek, vagy látszólag nélkülöznek egy igazi célképzetet: *milyen* is lesz a jövő magyar kultúrája? Hogy erre a kérdésre válaszolhassunk, legalább nagy vonalakban, vázlatosan körvonaloznunk kell, milyen kultúramodellek működnek azokban az országokban, amelyeknek gazdasági-politikai szerkezete felé a mi fejlődésünk, ha lassabban is, de tart. A kultúra egészét illetően a következő vázlatos képet lehet felrajzolni:

1. Az utóbbi évtizedekben mindenütt emelkedett az általános oktatás évszáma, azaz mindenütt egyre több korosztály részesült általános oktatásban. Ennek következményeképpen világszerte emelkedett valamennyit a népesség egészének kulturális szintje, kialakult egy, a tömegoktatáson alapuló általános kultúra. Nálunk az elmúlt évtizedekben szintén végbement ez a változás, kialakult egy ilyen általános alapszint, a népesség nagy tömegei bizonyos alpműveltséggel bírnak. Ezen az

alapon nyugszik egy bonyolultabb, további szerkezet.

2. Az alapra épül egy, a fejlett országokban végletesen differenciált, szakosodott oktatás, és ennek eredménye olyan szakképzettség, amelynek megvan a maga külön intézményrendszere, részint hagyományosan magas színvonalú egyetemek, részint újonnan kialakult magas fokú szakintézmények formájában. A fejlett országokban tehát a lakosság egyre nagyobb száma magas szinten, de egyoldalúan, szűk sávban szakképzett.

3. Mindezt, tehát az általános műveltségi alapot és a nagyon differenciált szakképesítést szinte előnti a legfejlettebb országokban egy új, vizualitásra épülő, nagyon is egyenlősítő tömegkultúra. Több szakmunka foglalkozik nem csak az emberek közti kommunikáció, hanem a nyelv átalakulási tendenciáival, azzal, hogy mennyire változtatja meg a számítógép- és a vizuális médiumok sora a világképet, hogy milyen képzeteket, ideákat, sablonokat és toposzokat táplál az egész népességbe ez az új kultúra. Az Amerikai Egyesült Államokban még a legszakképzettebb rétegek mindennapi kultúráját is ez a tömegkultúrán alapuló átlagosság jellemzi.

4. Néhány esetben tovább él, vagy újra kialakul egy új elit kultúra, általában a hagyományos írásos kultúra formájában. Bárki egyszerű kísérletet végezhet: külföldi könyvkereskedésekben mi az, ami a kirakatban van, mi az, ami az előtérben, az asztalokon, és mi az, ami

a bolt mélyén. Látni fogja, hogy a könyvkereskedésekben is mindenütt háttérbe szorul például a lírai költészet, kevés helyet foglal el az esszé vagy az értekezés stb. A kultúra elemei mintegy helyet cseréltek.

Ez a kialakuló új kulturális modell sok technikai jellegű, ugyanakkor tartalmi, etikai kérdést is felvet. Mert nem csak a kultúra végformája változik meg, hanem értékszerkezete is. Az UNESCO által készített, az oktatásra vonatkozó koncepció egyik fő kérdése éppen az, mi jellemzi ezt az értékeltűnést vagy értékelőtlődést, elképzelhető-e egy új morál, egy új etika napjainkban.

A magyarországi helyzetre és tanácskozássunkra vonatkozóan a kérdés a magam számára így vetődik fel: mi alakult itt ki negyven év alatt? Szükségszerű-e, hogy a fejlett országok mintájára nálunk is kialakuljon a vizuális tö-

megkultúra, az „amerikanizált” átlagkultúra? Lehetséges-e egyáltalán, hogy a magyar viszonyok között egy más kultúramodell alakuljon ki, például van-e egyáltalán esélye egy szervezettebb, a történeti múltra jobban építő kultúra megteremtésének? Ha tetszik, lehetséges-e ilyen szempontból az a bizonyos harmadik vagy negyedik út? Az biztos, hogy tartalmi szempontból nem képzelhető el pusztán piacszerűen működő kultúrafejlesztés. Jelentős tőke nélkül sehol nem „működik” a kultúra szerkezete.

De ezek itt már többször felvetett közgazdasági kérdések. A magam részéről arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a kultúrának, a magyar kultúrának nem csak működési módjáról, szerkezetéről, hanem tartalmáról is többlet kellene gondolkodnunk.

Szabolcsi Miklós

Javaslat a magyar társadalmi átalakulás műveltségi-oktatási feltételeinek megteremtésére

Általános keretek. Európai s ezen belül közép-európai szempontból a XX. század végének alapvető ténye a klasszikus és modern polgári rend világméretű felülkerekedése és konszolidálódása. Ezen az értendő, hogy mind anyagi-technikai-tudományos, mind társadalmi-intézményi-politikai, mind pedig egyéni jogérvényesítési szempontból ez a formáció biztosítja a társadalmat alkotó csoportok és egyének legszélesebb köre számára a lehető legmagasabb szintű jólétet és biztonságot.

Az európai peremzóna kevésbé fejlett, félféudális, elmaradott, nem polgárosult országai a felvilágosodás óta különféle módokon (reformok, forradalmak, háborúk...) próbálták végrehajtani felzárkózási stratégiáikat, segítséggel vagy önállóan, de mind a mai napig sikertelenül. E sikertelenséget pedig nem az okozta, hogy a kapitalizmus rossz, hanem az, hogy az illető országokban nem voltak meg a polgári fejlődés feltételei. A második világháború után felgyorsultak a legfontosabb világfolyamatok: egyrészt a tudományos-technikai-informatikai forradalom, másrészt a klasszikus kapitalizmusok hegemoniájának megszűnése, vagyis a rendszerek pluralizmusa, illetőleg koegezisz-

tenciája, részben épp az előző körülmény jóvoltából.

A polgári fejlődés klasszikus útját a periféria országainak XX. században immár lehetetlen befutniuk. Viszont a nyitott, fejlődő kisállamok számára (külső és belső okok miatt) kötelező a kihívás elfogadása és a verseny. Ez a tény előtérbe állítja (a kellő anyagi-társadalmi bázis hiánya miatt) az ideológiai és a nemzeti identitástudatot. A polgári úton járó kisországok (Dánia, Finnország...) erre a kihívásra válaszolni tudtak, a szocialista peremzóna országai nem.

A magyarországi változások. Radikálisan újra kell értékelni és újrafogalmazni a nemzeti létet meghatározó alapfogalmakat. Például nem kapitalizmusról vagy szocializmusról van szó, hanem egymást kiegészítő, egymást feltételező fogalmakról. A liberális demokráciák, avagy fogyasztói társadalmak nem lehetnek meg a saját kapitalizmusuk szocializálása nélkül, a peremzóna országainak szocializmusa pedig ellehetetlenül, ha nem a polgári, kapitalista eredményekre és gyakorlatra épül rá. Mindezek alapja: az érdek, a tulajdonrendszer. Az állampolgároknak nem sajátjuk a társadalmi vagyon; a társadalmi va-

gyon kezelőinek pedig nem a bőrükre megy a játék, ha rosszul bánnak a köz javaival. Mindennek a hatalmi szférában tapintható ki az érvényesülése – nem hiszem, hogy sokan lennének azok a havi 40–100 ezer forintos reáljövedelmű, illetve -fizetésű vezető értelmiségiek, akik mindezeket végig gondolják és le is vonják belőlük a következtetéseket.

Igen ám, de kinek adják át a helyüket? – vetődik fel a nagy kérdés. A hatalmon levők széttárják karjukat: „Akkor hát sajnos maradnunk kell a helyünkön, bármi nehéz is e teher.” A színskála másik végén a tehetséges, de többé-kevésbé képzetlen huszonévesek próbálják érvényesíteni meglehetősen ködös elképzeléseiket. Kinek-kinek a fantáziájától függ, hogy a két véglet közötti széles sávot milyen variációkkal tölti ki. Annyi bizonyos, hogy az elmúlt negyven esztendő alatt folyamatos váltógarnitúrák szervezett, széles alaptól merítő, alapos és színvonalas képzése nem történt meg. Tanulságos volna felmérni – nem azt, hogy kinek milyen vallású volt a nagyapja, hanem azt –, hogy ki milyen csatornákon, műhelyeken, képzési formákon át jutott el a társadalomtudományok magas szintjére.

Nem vitás, hogy a magyarországi változások

kat a sartré-i értelemben vett intellektüeleknek, más szóval: felelősségtudattól áthatott, széles látókörű, független értelmiségieknek kell végig gondolniuk. Igen ám, de a végrehajtásban nincs hatalmuk. Ráadásul a probléma rendkívül kényes, hisz kétségkívül a filozófusoknak (társadalom- és történetfilozófusoknak) van elsősorú szerepük az elméleti alaprendek kimunkálásában, ám épp a modern világ tudományos gyakorlata bizonyítja, hogy ma már csapatmunka nélkül nincs eredmény – a specialisták sehol sem nélkülözhetők. A filozófusok képzése azonban jóval keményebb dió, mint a szakembereké. Arról nem is beszélve, hogy a nehézségek elől szívesen menekül a sarokba szorított gondolkodó a szaktudomány bástyái mögé, s hivatkozik arra (akár történész, akár szociológus, akár közgazdász), hogy a tényeket tudomásul kell venni, és nem szabad elméleti konstrukciók építgetésével foglalkozni. A magyar történelem azt bizonyítja *Szent Istvántól Széchenyi Istvánig*, hogy történetfilozófiai program nélkül nincs nemzeti fejlődés, viszont a program megvalósításához hatalom, hatáskör kell.

Az bizonyos, hogy a mostani program éppoly sorsdöntő a magyar történelemben, mint azok az összes korábbiak, amelyek hosszú időkre megszábták a társadalom fejlődési útját (akár jó, akár rossz irányban). És ugyancsak ma van olyan hazai és nemzetközi feltételrendszer, amely valószínűsítheti a békés, de radikális reformok végrehajtásának lehetőségét. A hatalmon levők felelőssége – éppúgy mint a filozófusoké és intellektüeleké – óriási, mert itt tévedni bűn, nem csak hiba. A demokráciát immár nem szabad sem tanulni, sem követelni, hanem a saját magunk és mások kárából okulva meg kell valósítani.

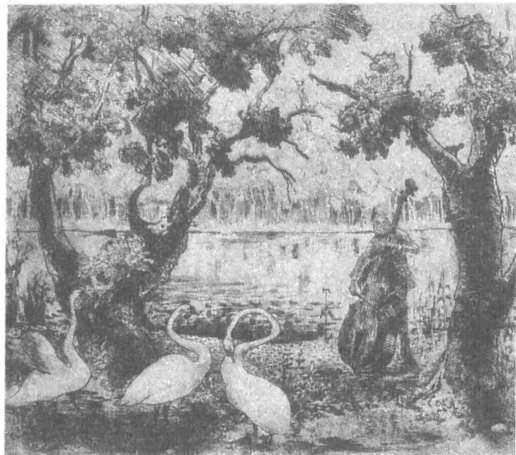
A kultúra és a tennivalók. Itt megint a komplex, szintetikus rendszerszemléletből kell kiindulnunk, és annak módszereit kell alkalmaznunk. Kultúrával vagy anélkül? – így feltéve a kérdés az aufklárizmus statikus, analitikus, fekete-fehér alapú, legfeljebb primitíven dialektikus egyszerűsítéseire emlékeztet. Akármilyen kultúraderfiníciót fogadunk is el (például jelen esetben az UNESCO által adottat), a fogalom legalább három összefüggérendszerben jelenik meg: 1. mint egy társadalomcsoport, társadalom vagy bármilyen közösség térben-időben meghatározott összes adottságainak és tevékenységeinek legszélesebb köre (jómagam e halmazra szívesebben alkalmazom a civilizáció fogalmát); 2. mint az

előző egész részhalmozaként felfogott kollektív vagy individuális szellemi tevékenységek, alkotások, szokások, hagyományok, stílusok stb. együttese, mely egyszerre része és szervező elve az előzőnek; 3. mint a praxis anyagi meghatározottságainak formai megjelenése, stílusa, esztétikuma, mely a konkrét tevékenységek céljának szolgálatában áll (ilyen értelemben beszélhetünk a munkafolyamatok és -szervezés, az ügyintézés, a kereskedelem, a hadviselés, a gyógyítás, az ízlés stb. kultúrájáról).

Az athéni demokráciától a monarchikus, kapitalista angol demokráciáig és azon túl terjedő polgári formációkig a kultúra fentebb említett mindhárom ismervét tartalmazzák. Egy angol lord azért kultúrált, mert sok száz éves birtoka vagy többé-kevésbé virágzó üzleti vállalkozása van, vagyis pénzben kifejeződő egyéni vagy családi teljesítményre támaszkodik; mert e társadalmi státusnak elengedhetetlen része az oxfordi neveltetés vagyis egy társadalmi értékrend; és mert mindez – az inasok, szolgák és alkalmazottak hadának közbejöttével – szigorú etikett szerint megy vébe. Ugyanez vonatkozik – mutatis mutandis – egy francia egyszerű polgári család fejére, tagjára vagy sarjára is.

Mindez hogy néz ki Magyarországon az elmúlt fél évszázad társadalmi földcsuszamlásai után? Sehogy. A kultúra fenti három definíciójának egyike sem épül biztos alapokra. A múlt értékei felszámolódtak, az újak nem hatékonyak, mert nincs társadalmi-nemzeti bázisuk, csak ideológiai. A képzett agyak tízezerszám hagyták el az országot. Az egyik magyar miniszterelnök mentegetőzve kijelentette, hogy mi most tanuljuk a demokráciát. Ki az a „mi”? A sokgyermekes tanácsi tisztviselő, a használcikk-kereskedő, az egyetemi tanár vagy a miniszter? Az utóbbinak tudnia kell, mert ha nem tudja, akkor álljon fel a bársonyszékéből.

Persze a helyzet nem ilyen egyszerű. Ne követeljünk lehetetlent. A demokráciát valóban meg kell tanulni. Ám – bizonyos szint fölött – azt tudni kell, mit tanul az ember, hogyan és miért. Amihez nincsenek meg a feltételek, azt csak eltervezni vagy remélni lehet, esetleg imádkozni érte. Magyarországon a demokrácia – polgári fejlettség, intézményrendszer, bázis és gyakorlat híján – jelenleg nagyrészt cél, s csak részletekben realitás. A liberális demokráciákban, a kultúra fentebbi első és második meghatározását tekintve, a társadalmi szférák együttese biztosítja a demokrácia rendszerszerű működését, és a demokrá-

cia megvalósítóinak, irányítóinak egymást követő garnitúráit. Franciaország például 1804 óta a mai napig minden esztendőben kiképzti azt a három-négyszáz magas szintű intellektust, akikre folyamatosan szüksége van. A demokrácia gyakorlásához szükséges rétegeket pedig a rendszer egésze formálja.

Ami fáziskésésben lévő kis országokban, ahol a polgári fejlettség elmaradott, és az osztályok célirányos együttműködése híján a demokrácia nem működhet, ám ahol a szándék megvan az előrelépésre, ott a polgárosodás bonyolult feladatát szinte kizárólag az oktatásnak és a (köz)nevelésnek kell magára vállalnia. A modern világban számunkra ez a hatékony fejlődés egyedüli útja, melyet kötelező végigjárni, rászánva a szükséges időt. Akár külföldi, akár hazai egyetemeken szervezetteren ki kell nevelni a polgári értékrend szerint is legmagasabb szintű intellektusokat – legeslegelső sorban: filozófusokat és a humán tudományok művelőit, mert ezekben van a legnagyobb hiány.

A szintetikus, komplex rendszerelmélet ezen a téren is érvényes: az elit képzésének együtt kell járnia a közműveltség emelésének követelményével, a kettőnek egymást kell kiegészítenie, az egyik feltétele a másiknak és viszont. Az bizonyos, hogy a polgári típusú elitképző főiskolát – a nevezetes Eötvös Kollégiumot – haladéktalanul vissza kell állítani, lényegileg abban a formájában, ahogyan létezett; tanulmányi rend (vizsgák, diploma) szempontjából az egyetemhez kapcsolódóan, óralátogatási kötelezettség nélkül, önálló tanári karral, tutor-szisztémával, és az átlaghoz

képezt sokszoros teljesítménnyel. E feltételek nélkül nincs legmagasabb szintű képzés és kelő differenciálódás. Ez az önállóság a kritikai szellemet fejlesztette – a kollégiumnak ezért kellett megszűnnie 1951-ben. A hatalmon levőkben kell lennie annyi felelősségérzetnek, hogy a nemzeti kultúra sorsát legalább 10–20 évre előgondolva alakítsák.

Mindehhez kapcsolódó, ugyancsak elodázhatatlan tennivaló a magyar oktatási rendszer radikális *tartalmi* reformja. A tanárok munkájának megbecsülése, a tőlük várt teljesítménynövekedés érdemi és anyagi vetülete nem az oktatásügy, hanem a politikai rendszer részortja és feladata.

Konklúzió. A Kulturális Fejlesztési Világevítettized sokrétű programegyütteséhez a magyar hozzájárulás a fentebb mondottak szerint a következő területeken képzelhető el: a) a civilizáció és kultúra fogalmának magyar szempontú definiálása egy szintetikus rendszerelméleti metodológia alapján; b) a fejlettség-fejlődés-fejlesztés, valamint a nemzeti identitástudat fogalmainak definiálása a fejlett polgári demokráciák – második (szocialista) vi-

lág – harmadik világ viszonyrendszerében. Nemzeti identitástudat csak a más, fejlettebb formációkhoz viszonyítva határozható meg; c) a magyar és lengyel kísérlet kulturális jelentőségének elméleti definiálása az UNESCO-program keretében; d) a magyar oktatási reform tartalmi és módszertani konzekvenciái a kultúrára és a nemzetközi kulturális kapcsolatokra nézve; e) a társadalomtudományok szervező elveként felfogott filozófia jelentőségének kimondása és az egyetemi humán stúdiókban betöltött szerepének kimunkálása (kapcsolása például a tanári szaktárgyakhoz); f) a magyar társadalomfilozófusi-humántudományi-ideológiai váltógarnitúra szervezett kiválasztása és képzése nemzetközi színvonalon; g) az Eötvös Kollégium újjáalakítása a hagyományos elvek és az új feltételek szerint; h) a fentebb mondottak szociológiai alátámasztása végett javasolom annak felmérését, hogy a konferencia résztvevői milyen módokon, milyen képzési feltételek, kapcsolatok, mesterek jóvoltából jutottak el arra a szintre, ahol jelenleg vannak.

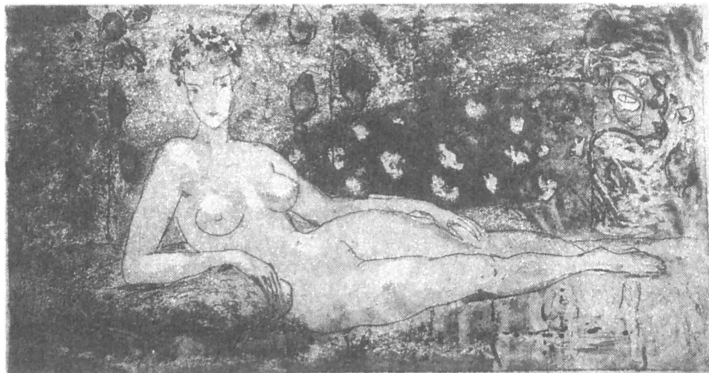
Nagy Géza

Kultúra a belgyógyászaton

Otthon lesz-e nálunk a kultúra – kulturált lesz-e az otthonunk? S ha igen, mikor, hogyan? Költői a kérdés – váteszi választ igényel. Nem a vágyainkból, hanem a valóságból kell kiindulnunk. A mai magyar valóság súlyos betegségekkel terhes. Bevallottan – nem kis viták után – válságként definiáljuk. Pedig, szerintem, a válság még csak ezután köszönt ránk. Gyarló hasonlattal: országunk, társadalmunk idült rendellenességekkel, fájdalmakkal, fokozatosan rosszabbodó állapotban, tehetetlenül fekszik – a belgyógyászati osztályon. Naponta hőmérőzik, naponta adagolnak belé különböző, gyógyító hatásúnak vélt, rapiditást lassító, fájdalomcsillapító tablettákat és injekciókat, állandó megfigyelés alatt tartják, gyakorta konzíliumot ülnek fölötte. A naponta készülő diagnózisok azonban egyre jobban hitelesítik a sejtést, a gyanút: elkerülhetetlen a műtéti beavatkozás. S tudvalévő: bonyolult, hosszú ideig tartó, beláthatatlan következményű műtét előtt szinte már nem is érzi magát betegnek, mivel agyon van roborálva és szedálva. Még az is ildomos, hogy a beteget fölvilágosítsák: műtét lesz, de rutin jellegű. A beteg ettől szorong,

de bízik, mivel „rutin jellegű”. Nem fog belehalni, hanem hamar lábára áll, kutya baja sem lesz. Pia fraus – az orvosok és az aggódó hozzátartozók egyaránt elfogadják létjogát. Indok is van rá, a vulgáris lélektanból merített: miért idegesítenék a beteget, szükség van a nyugalmára, a bizalmára, a reménykedésére, hogy partner legyen. S persze ez a hazugság a leendő felelősségben egyetértő cinkossá teszi az orvost és az aggódó hozzátartozót. Mindkettőnek szüksége van erre a titkos záradékra: az orvost csak a hozzátartozó vonhatja felelősségre, ha a beteg mégis meghal, a hozzátartozó pedig fölrértékelődik azzal, hogy igazat mondanak neki. Tudathasadás és tudathasítás ez – de még nem válság. Válság a műtét után következik be, akkor, amikor a sebláz, a tüdőgyulladás-veszély, a kóma a realitás. Úgy vélem: mi még a krízis előtt vagyunk, különös nyíltságú, érdek-cinkos helyzetben, amelynek fortélyosságához tartozik a bizonytalanság, hogy nem tudjuk, a három szereplős színjátékban mi orvosok, hozzátartozók vagy betegek vagyunk-e? Mivel ezek is, azok is lehetünk, okkal!

Ilyen szimptomáktól bélyegesen nehéz ne-

kem a kultúráról gondolkodnom – a kultúra ugyanis bennem az egészségesség eszméje, mivel nem tudom annak tartani a fertőzött kultúrát. Ha valamelyest is igaz látélet gyanánt sarkított hasonlatom – akkor jelenkori hazánkban *általánosítottan* nem beszélhetünk kulturáltságról. Természetes: vannak művelt és kulturált emberek, vannak örökletes és újkeletű értékei a kultúrának – de ezek egyelőre nem alapkövei a közmegegyezéssel kulturáltságnak, s ami kiábrándítóbb: még az igényének sem. Az okok, szerintem, messze és mélyre vezetnek. Ha a ma kulturátlanságáról beszélek – ami nem lehet skandalum, sőt a botrányos negatívumokkal akár licitálhatunk is –, megte-remtődik óhatatlanul egy hamis képzet, miszerint ezen a tájon valaha volt közmegegyezéssel kulturáltság. Hiszen: zülleni csak valamely csúcshoz viszonyítva lehet. És itt rögződnek a paradoxonok: ha 1989-ben konstatáljuk a beteges kulturátlanságot, akkor az elátkozott kádári konszolidációnak jobbnak kellett lennie ehhez képest. Ezt a tudatzavart és önismeretminősítő tévesztést én örökletesen kompenzációs- nak tartom. Ezen a tájon nem jutott idő a szuverén és állandó értékek kihordására. Nem jutott rá mód, néha még esély sem. Az alkalmazkodás és az alkalmazás kényszere diktált értéket is, emiatt lehetett, hogy oly sokszor igeneltünk idegen újat, majd bukása után táltosos ősidőkbe fordultunk. Keserű kimondani: ez a nép úgy tudta megőrizni a létét, hogy földadta szuverenitását, s úgy deklarálta magát az elnyomások múltán szuverénnek, hogy át-másolt vágyott létszínvonalat. Nem a nép a vétkes. Olyannyira nem, hogy az évszázados szolgaságban ki tudta gyöngyözni magából halhatatlan kulturális értékeit – igaz, ehhez szükségeltetett, hogy évszázados, szinte válto-

zatlan elnyomatásának súlya nehezedjék rá. Egyszerűbben: a feudalizmus gyakorlati és elvi lényege itt úgy fojtotta meg csírájában a kultúra fejlődését, hogy közben konzerválta vadvirágos kincseit. Ez a népre értendő – nem a nemzetre. A nemzet máig antagonisztikus egység ezen a tájon: jelzik ezt az anakronisztikusnak tetsző, mégis valóságos elkülönülési szándékok, azok, amelyek ugyan visszautalnak mindig valamely érdemi kezdeményre, de igazi kifutásuk sosem lehetett, eleve kompromisszumok és megalkuvások metelyezték, eleve meg hasonlításra kényszerültek. Ne áltassuk magunkat, legalább ma ne: szinte egész történelmünk ennek a tanulságos példázata, Szent Istvántól máig. Itt minden volt egyszerre jó és rossz – és szükségesen muszáj. Itt folyton át kellett értékelni a múltat, és folyton újra kellett értékelni visszamenőleg. Itt gond lehetett, hogy ki a magyar, és nem lehetett gond, hogy ki a magyar. Itt nem lehetett megnyugvásosan eldönteni Görgei szerepét – de periódusonként lehetett így, vagy úgy. Itt Kossuth volt a zászlón, amikor Széchenyi nem lehetett rajta, és Széchenyi, amikor Kossuthnak kellett kussolnia. Itt Martinovics úgy forradalmár, hogy rendőrspicli, itt Táncsics úgy magyar, hogy horvát és szlovák, itt Radnóti néha zsidó, néha katolikus, néha csak költő, itt Veres Péter hol lángelme, hol lapító paraszt, hol báb. A példák végtelen számban szaporíthatók. Én csupán jelzésül és jellemzésül idéztem néhányat. Itt, ezen a tájon a fortélyos bizonytalanság volt az állandó. Tragikus, hogy szinte mindig feudálisztikus korlátok között. És ez a feudálisztikus kusság – különös meg hasonlottságként – szuverenitásának alkalmazására készítette az embert. A szuverenitás alkalmazása ilyen előzmények után eleve torzót ígér, még kiemelkedő

gondolkodók esetében is – hadd idézzem *Lukács György* egész életművét. De idézhetném másokéit is, a jóézés és az elszántság azonban visszatart, nem akarom felsorolni például annak a díszkönyvnek tartalomjegyzékét, amely Rákosi Mátyást élte hatvanadik születésnapján. Ismétlem és hangsúlyozom: évszázados a folyamat, kinlódásos a szándék. Mivel mostanság ismét *lett* Petőfi-kérdés, csupán emlékeztetek a *Horváth János*-i értékelésre, amely elfogadhatatlan maradt, noha az elhallgatottság után a *Horváth János*-i tudás újólag polgárjogot látszik nyerni. Mindezt azon meggyőződés alapján vázoltam, hogy beismerhessem magamra érvényesnek is: nem alakult ki közmegegyezéssel kultúránk (rettentő és visszatérő igazolás erre a népi-urbánus ellentét), s ami azt is jelenti, hogy esetlegések maradtak szuverén értékeink az emberiség számára. De maradjunk itthon. Mára mi kásásodott össze ebből a lomhán mozduló halmazból? Kispolgáriság. Amikor ezt emlitem, felelősségem tudatában, az általánosíthatóságot emlitem, nem

a kivételeset. Ide változtunk-fejlődtünk. *Lett* valamilyen kultúránk – de kispolgári a védjegy. Kérdés: kultúra-e az, ami a kispolgáré? A másolás tekinthető-e eredetiségnek? (Ugyanis a kispolgáriság lényege szerintem a „fölfelé” másolás.) Nem akarom bántani a népet. A kispolgár szűkös önismeretében nem tehet beszűkültségéről. A kispolgár úgy érzi – már nem szolga, tehát legyőzte a feudalizmust. De a kispolgár önérdékéért mindent föláldoz – és nem veszi észre, hogy szolgából mindössze alkalmazkodóvá nemesítette önmagát. A kispolgárnak nem az igazság kell, hanem a megbízható árfolyam. A kispolgárnak nem az elvek és az eszmék kellene, hanem az őt biztosító intézmények. A kispolgár nem kulturált és nem művelt. Ha bármelyik lenne – már nem lenne kispolgár.

Otthonos lesz-e a kultúra – kulturált lesz-e az otthon? A szándék szükségszerűség. De a belgyógyászaton vagyunk egyelőre. És a beteg még mindig nem tudja, mi a baja.

Ördög Szilveszter

A Magyar UNESCO Bizottság ajánlása a nemzeti kultúra megőrzése és fejlesztése érdekében

A Magyar UNESCO Bizottság által össze-hívott értelmiségi testület 1989. szeptember 14-én „Kultúrával vagy anélkül” címmel tanácskozást tartott. Megtárgyalta az UNESCO ENSZ által is elfogadott javaslatát, amely szerint az 1988–97-es évtized legyen világszerte a Kulturális Fejlődés Évtizede.

A testület úgy véli, hogy bekapcsolódásunk az Évtized programjába az ország számára létkérdés, ugyanakkor a jelenlegi – elégtelen – feltételek mellett teljességgel esélytelen. A kultúra – általában a szellemi szféra – több évtizedes háttérbe szorítottsága mára az értékvesztő, értékeket romboló folyamatokat hovatovább visszafordíthatatlanná tette.

A tanácskozás résztvevői ezért *felhívással fordulnak a Magyar Köztársaság kormányához, hogy az UNESCO programjához való csatlakozás keretében szakértők bevonásával munkálja ki a nemzeti kultúra intenzív fejlesztésének programját, és e program megvalósításához szükséges feltételeket folyamatosan biztosítsa.*

Felkérjük a politikai pártokat, szervezeteket, egyházakat, a helyi önkormányzatokat, a kultúra alkotóit és közvetítőit, az állampolgári közösségeket, valamint minden állampolgárt, hogy a program kidolgozását segítse és megvalósításában érdekei szerint maga is aktívan vegyen részt.

A világban elfoglalt helyünk alakulása szempontjából a kultúra, a műveltség kulcskérdés. Új világgazdasági növekedési pálya bontakozott ki, amely a hagyományos anyag- és energiaigényes fizikai tevékenységek helyett elsősorban kreativitást, innovációt, szellemi befektetést kíván. Ezzel szemben hazánkban – a deklarációk ellenére – évtizedek óta minden vonatkozásban leértékelődött a kultúra, a képzettség.

Külső és belső térvessztésünk, gazdasági és strukturális válságunk, eladósodásunk, életszínvonalunk és életünk minőségének romlása egyenes következménye annak, hogy a világgazdasági növekedési váltáshoz nem tudunk szellemi színvonalban alkalmazkodni. Mindez

szorosan összefügg azoknak a korábban kialakult, elvileg és gyakorlatilag egyaránt hibás kormányzati, gazdasági és politikai mechanizmusoknak a működésével, amelyek a kultúra hátrányos helyzetét a mai napig is lényegében meghatározzák.

A kultúra koordinátarendszere torzan működik. Korábbi eszme- és értékrendjeink érvényüket veszítették, átalakulóban vannak. A mindennapi, „használható” tudás, a hétköznapiokban orientáló magatartás- és viselkedéskultúra színvonala is egyre süllyed. Nap mint nap tapasztaljuk többek között az etikai, üzleti, politikai, jogi kultúra hiányát.

Világszerzte jellemző a tömegkommunikáció által közvetített kommersz kultúra, amely a hagyományos írásos kultúra, a közvetlen emberi kommunikáció és a „magas” kultúra visszaszorulását, tévesztését eredményezi. De nemcsak a kultúra eszme- és célrendszerre, minősége, hanem a kultúrateremtés, -hordozás, -közvetítés és -befogadás egész rendszere is válságban van, s alapvetően baj van a kultúra helyének, szerepének, jelentőségének és elismertségének felfogásával.

Világosan kell látnunk, hogy a tágabb értelemben vett kultúra, szellemiség nélkül nincs magyar kibontakozás, nincs magyar jövő. A kultúra nem következménye a kibontakozásnak, hanem előfeltétele. Bármilyen nehéz ma az oktatás-nevelés, művelődés részkérdéseiben közmegegyezésre épülő koncepciót kialakítani, egy dologban konszenzusra kell jutni: abban, hogy a szellemi értékek primátusának elismerésén alapuló új magyar növekedési pálya megfogalmazása és kibontakoztatása ma elsődleges nemzeti érdek. A szellemi értékek védelme és fejlesztése érdekében a következő *ajánlásokkal* fordulunk a döntéshozó szervekhez:

1. *Ki kell dolgozni a szellemi értékek fejlesztésének átfogó programját*, amely nem ragad meg a kultúra jelenlegi átmeneti válságának kezelési szintjén, hanem a rendszer válságának mélyebb okait, valamint egy új stratégia irányát és lépéseit is meghatározza. Az ehhez szükséges tudományos részlelemzések rendelkezésre állnak. A kormány bízjon meg – megfelelő anyagi források rendelkezésre bocsátása mellett – kis létszámú, de a munkára függetlenített szakértői csoportot, amely a programot néhány hónap alatt kidolgozza.

2. *A kultúrát nem lehet kiszolgáltatni rövid távú politikai érdekeknek*. Olyan hosszabb távú, szakmailag helytálló irányvonalat kell

megjelölni, amely nemzeti konszenzus alapjául szolgál. Éppen ezért az előző pontban említett szakértői csoportot magukat pártpolitikai szempontoktól függetleníteni képes szakemberekből kell összeállítani.

3. A programnak alapvetően *értékközpontúnak* kell lennie, ehhez kell hozzárendelni – már programszinten is – az eszközzendszert.

4. A programot, elkészülte után, nyilvánosságra kell hozni. Javasoljuk, hogy – társadalmi vita után – a kormányprogram kiemelt részeként *az Országgyűlés külön napirendi pontként* tárgyalja.

5. A programnak – az eddigiektől eltérően – a szellemi-kulturális szféra egészét egységes komplexumként kell kezelnie, mégpedig a gazdasági és politikai szférákkal való *kölcsönös meghatározottságban*. Az új szellemi értékek ugyanis (tipikusan) a tudományban és művészetben *születnek meg*, az oktatásban, a közművelődésben és a tömegkommunikációban *közvetítődnek*, az emberekben, a gazdaságban és politikában *hasznosulnak*.

II.

1. Kulcsfontosságúnak tartjuk a kultúra termelésének, közvetítésének és társadalmi használatának megfelelő *eszközrendszer biztosítását*.

2. Nélkülözhetetlennek ítéljük a szellemi értékek legfőbb „termelői”, a kutatóintézetek és művészi alkotóműhelyek működtetésének (ezen belül finanszírozásának) újragondolását. A nemzet egésze számára szükséges értékek „termelését” (és megőrzését!) nem szabad pillanatnyi konjunkturális érdekek vagy netán kizárólagos piaci hatások játékszerévé tenni. Elmélyült, értékteremtéssel kecsegtető tudományos és művészi alkotómunkát végezni csak viszonylag hosszú távra biztosított egzisztenciális és szervezeti körülmények között lehet.

3. Elodázhatatlannak tartjuk az *oktatási rendszer radikális reformját*. Mivel tudjuk, hogy a kérdéssel más grémium ajánlása részletesen foglalkozik, itt csak azt hangsúlyozzuk, hogy az oktatási rendszerbe bele kell érteni az *iskolán kívüli művelődést is*. Ennek jó része ma a közművelődés címszó alatt szerepel.

4. Az innováció irányába ható strukturális elmozdulásoknak kulturális összetevői is vannak. A kidolgozandó fejlesztési program tartalmazzon ajánlásokat ennek gyakorlati megvalósítására.

5. A *tömegkommunikáció* kitüntetett jelentőségű, értelmesen, jól használva szövetségese egy új művelődési stratégiának. Az alkotó folyamatok és a kultúra elsajátításának esélyegyenlősége fokozott támogatást tesz szükségessé a helyi kommunikáció fejlesztése, valamint a korszerű távoktató rendszerek kiépítése terén is. Egy harmadik, kulturális csatorna megnyitása a magyar televízióban jelentős mértékben hozzájárulhatna az értékek terjesztéséhez, közvetítéséhez.

6. Meghatározóvá válik a helyi önkormányzatok szerepe a kulturális életben. Kétségtelen ugyanis, hogy a települési önkormányzatiság kifejlődése – amennyiben az valóban a helyi társadalom autonóm mozgásainak kifejeződése lesz – óriási társadalmi energiákat szabadíthat fel a kulturális fejlesztésre is. Ugyanakkor azonban számolnunk kell a partikularizálódás, provincializálódás veszélyeivel is.

III.

1. A társadalom működésének elengedhetetlen feltétele a szellemi munka, a képzettség, a *műveltség rangjának megfelelő anyagi elismerése*, felértékelődése.

2. A kultúraellenesség az egész *költségvetési tervezési és elosztási módban* megnyilvánul és szétérti a kutatás, tervezés, termelés, az alkotás, közvetítés és befogadás szerves láncolatát. Az egymástól elszigetelt ágazatok a tervezés és az elosztás során egymással hadakoznak annak érdekében, hogy minél nagyobb összeget harcoljanak ki a költségvetésből. A költségvetésben „Kultúra” címszó nincs. A leszűkített ágazati felfogásban a kultúra érdekei kezelhetetlenek, azokat tervezni és fejleszteni is csak tág összefüggésekben lehet. Ezért a kultúrafejlesztés programjában rögzíteni kell azt is, hogy a terület szakértői hogyan vehetnek részt a lényeges döntések meghozatalában, már a döntéshozókészítés során. Meg kell teremteni a befogadói érdekek artikulálásának lehetőségét is.

3. A kultúra érdekeinek védelme nem csak a költségvetési arányok megváltoztatását, de a népgazdasági tervezés egész rendszerének és módszerének megváltoztatását és a kultúrára fordított *összegek hatékonyabb felhasználását* is feltételezi. A kulturális monopóliumok lebontásának folyamatával párhuzamosan meg kell teremteni a működési feltételek garanciáit. Kulcskérdés, hogy az eddigi költségvetési ter-

vezési logikát meg kell változtatni. *Kiindulópontként* kell kezelni a humán infrastruktúra prioritását.

Olyan átlátható államháztartási tervet kell készíteni, amelyből világosan kiderül, mennyi fordítódik kultúrára. Ahhoz, hogy értelmesen tudjunk gazdálkodni pontos összegekre, a célok meghatározására, és a pénznek a fontos stratégiai célokhoz való hozzárendelésére van szükség. Az államháztartási törvény kidolgozásába a kulturális terület szakembereit is be kell vonni.

4. Reálisan végig kell gondolni a *kultúra és a piac* viszonyát. A szellemi életben vannak olyan értékek és tevékenységek, amelyeket nem lehet a piaci viszonyok hatásainak kitenni. Nemzeti kultúránk jelentős értékeit, a képzés, kulturálódás különféle tevékenységeit mindenképpen központi forrásokból, állami szubvencionálással lehet csak fenntartani. A művelődés kialakult intézményrendszerét stabilizálni és korszerűsíteni, a létrejött értékeket óvni, menteni és fejleszteni kell. Az állam nem vonhatja ki magát a nemzeti kulturális értékek őrzésének, létrehozásának és továbbfejlesztésének felelőssége alól.

5. Az állami költségvetés fontos szerepe mellett a kultúra finanszírozásában meg kell jelennie a *társadalmi mecenatúrának* is. Ennek azonban számottevő és gyors kibontakozása nem várható, mivel a lakosság fokozatosan elszegényedik és a frissen megjelenő gyarapodó réteg nem a kultúra elkötelezettje.

6. A kulturális kiadások lakosságra való áthárítása helyett jelentős erőforrásokat vonhatna az országba egy tervezett és szervezett *kulturális külpolitika*. Bekapcsolható erőforrások

rejenek a humán potenciál oktatási-fejlesztési programjainak nemzetközi finanszírozásában, erre vonatkozóan átfogó program kidolgozása célszerű.

7. Kulturális Fejlesztési Évtizedünk jelen-

tős állomása a tervezett 1995. évi világkiállítás, amely nem egyszerű gazdasági vagy idegenforgalmi vállalkozás. A világkiállítást kiemelt kulturális beruházási és fejlesztési programként kell kezelni.

Visszhang

„Halló, itt vagyok!”

– mondanám *Lukátsné Takács Zsuzsannának*, pedig igencsak megdorgál a lap 1989. novemberi számában egy, az augusztusban megjelent – egyáltalán nem dühös, de kétségkívül bíráló megjegyzéseket tartalmazó – írással. Meg is követném, s arra sem figyelmeztetném, hogy általános – több évnyi tapasztalat, s részeként kb. kétannyi kérdőív szülte – problémámat szinte egyediként kezeli, mint ahogy arra sem, hogy írásának hatodik bekezdésében olyan kérdést tulajdonít nekem, amelyet fel sem tettem. Még arra sem hívnám fel a figyelmét, hogy a fordulónap nem tévesztendő össze a határidővel, hiszen, ha ama legutóbbi kérdőívre szorítok, nincs is azon egyiknek sem különösebb szerepe.

„Szerényen és odaadással” hallgatnám szavait, ha... ha feledhetném, hogy nem magánember, hanem az *Országos Széchényi Könyvtár* Könyvtártudományi és Módszertani Központjának egyik munkatársa „hívott fel”. Igaz ugyan, hogy a hatelemű intézményéből – hosszú bélyegző ide, fejléc oda – csak a második hármát vállalta, ám azt el kell ismernem, hogy – az ily módon szükségképpen féloldalú – védekezésének hatásos befejezést választott. Igazán sajnálom, hogy nincs, nem lehet hitele.

Hogy miért, azt talán azok a munkatársai is meg tudnák mondani, akik annak idején – a most rajtam számonkért telefon helyett – ugyancsak a tollat fogták meg; egy percig sem firtatták, hogy „tartozzék-e ez, s milyen tárlásban a szakma nyilvánosságára, s szegényebb lesz-e (az) a nyomtatott szóváltás nélkül”.

Állításom bizonyítékai a lap felsorolt számaiban és oldalain megtalálhatók! 1988/8. 497. l.; 1988/11. 659. l.; 1988/12. 728. és 729. l. Megkérdezhetné, persze, miképpen kerülnek ezek ide? A válasz egyszerű: feltételezem, hogy az Ön által többes szám első sze-

mélyben megfogalmazott véleményem nem fejedelmi, hanem közösségi többséget takar, s mint ilyenért könyvtáros és/vagy tollforgató kollégái is „kezeséget” vállalnak. Természetesen nem lepne meg, ha most ismét arra hivatkozna: „nem mi vagyunk a ludasok”, s szívesen vállalnám az „R” beszélgetést, ha megtudhatnám, miképpen is van ez? „Elnézést kérünk...”

OSZK-s kollégáink nevében” – írja, ám intézményük főigazgatójától – „csacska tücsök-bogár” – igencsak elhatárolják magukat.

S ha már úgylis felhívna, elmondhatná azt is, hogy ilyen fejletlen „MI-tudattal” miért éppen Ön válaszolt az írásomra, amikor az általam kifogásolt kérdőívek feladója és írásom címzettje egyaránt az OSZK KMK, óhajom pedig az volt:... „szeretném még megérni, hogy a *Budavári Palota F épületében* megálmodott felmérőlapok valamivel átgondoltabbak, szakszerűbbek, ha kell, még összesíthetők is legyenek.” Igazán sajnálom, hogy nem tettem egyértelműbbé: nem csupán egyre, több év termésére gondoltam. Ha Önök viszont csak ama „Tudományosra”, miért nem válaszolt annak az aláírója: M. M. Ön volna talán a főnöke, ha nem, akkor talán a „kettészelt” OSZK KMK szóvivője?

S ezzel még nem ért véget a kérdezősködésem, mivel sehogy sem értem, miért kell némely könyvtárosok kifogásolhatónak vagy éppen igaztalanoknak tartott írásai miatt a „profí újságírókat” és az egykor közvetlen munkatárs főszerkesztőt – immár nem először – kioktatni?

Ismét meghibásodott volna a telefon?

Ha jól emlékszem, először a „Párhuzamos sorok” papírra vetésének idején romlott el, és úgy tűnik, azóta sem javították meg. S most, miután felfedtem az 1988/11. 659-es „kód” mögötti címet, azt sem hallgathatom el, hogy a szerzőjének feltétlenül szerepe van abban, hogy a helyettes-főigazgatásával működő intézményre vonatkozó észrevételeimet nem neki küldtem el. Azt gondoltam ugyanis, hogy az, aki olyan különös – bár kétségkívül szellemes – kegyetlenséggel állította pellengérré „közvetett” kollégáját, s az ügyben minden bizonnyal vétlen főszerkesztőt, maga sem érdemel különleges tapintatot.

*

Hogy többszöri sürgetésük nyomán lesz-e „végre” cenzúra a *Könyvtáros* szerkesztőségében, hamarosan megtudom. Azt viszont, hogy ezek után „kaszinózhatok-e” még felhőtlenül az (OSZK) KMK munkatársaival, s részt vehetek-e egyébként kitűnő tanfolyamainak valamelyikén – bizonyítandó, hogy a szerénység tanulható – telefonon szeretném hallani!

Igen, itt Kőszeg 60 259

Simon Gizella

Napló

Élő múlt

Sosem hittük, hogy nélkülözni lehet az oktatásban a könyveket, s hogy alapvető kézikönyvek híján is lehet nevelni. De e hitünkben is csalódtunk, miután a mosonmagyaróvári ellátórendszerhez csatlakozó öt általános iskola régi „állományát” átnéztük. A jórészt szekrényekben őrzött tucatnyi könyv, brosúra híven tükrözte az elmúlt évtizedek divathullámain. Volt itt Rákosi halhatatlan beszédeitől kezdve, Azsajev Távol Moszkvától című munkáján át, minden. Gyönyörű képes albumok, Vilniust, Leningrádot bemutató könyvek, brosrák a gázálcok használatáról, a csöves rádiók szerelését taglaló kiadványok. Csak teljes irodalmi lexikon nem, s tanári kézikönyv is alig. S a szépirodalmi művek láttán meg egyenesen szlovák gyarmatnak éreztük magunkat; a

könyvek zömét Pozsonyban adták ki, „természetesen” még a régi jó világban, 1968 előtt.

Elméláztunk e csodák láttán, s találgattuk, vajon miféle gyarapítás folyt erre felé? Rendszeretlen ajándékok? A hivatal önkényes – részesedési alapon történő – vásárlásai? Gyors és felelőtlen költekezések? Akármilyen is az ok, az eredmény elborzasztó! Nem csoda hát, hogy a jelentkező iskolaigazgatókat nem izgatták a könyvtári hálózatok, az, hogy ez az ellátórendszer a kisközségek könyvtári ellátására szerveződött. Ők könyvet akartak, rendet. Olyan műveket, amelyeknek meglete elengedhetetlen egy valamirevaló iskolában. S ebben partnerre leltünk bennünk, akik a „takarítás” közben egyre csak azon csodálkoztunk: hogyan is tanulhattunk meg írni és olvasni? Vagy az annyszor

megalázott pedagógusok mégis hivatásuk magaslátán álltak? A „körülmények” ellenére is? Csak ez lehet a magyarázat.

*

A szerzőnek megjelent első verseskönyve. Ne firtassuk, hogy miért. Talán elérte azt a kort, amikor még fiatalnak nevezhető, talán véletlen műve az egész. Állami kiadó adta ki, izléses kivitelben és olcsón. Annak rendje, módja szerint azt korábban felajánlotta terjesztésre, s az előzetes kiadói tervet megkapták a könyvesboltok is. Lakóhelyének egyik könyvesboltjában (Művelt Nép) úgy gondolták, e könyvből százat is el tudnának adni. Ennyit rendeltek tehát. De gyanús volt valakinek oda-fönt, s telefonváltás tisztázta, nem véletlen, száz kötet kellene az adott műből.

Miután a szerző megkapta példányait, átbalagott a jelzett boltba. Oda – még – nem jött egy példány sem. Aztán a kiadó terjesztési osztályán bepillantva a rendelésekbe, elcsodálkozott. A Művelt Nép nem rendelt könyvből egyetlen példányt sem! A százas rendelést valaki közben törölte. Talán igaza volt e nemes lelkű „kultúr munkásnak”; 28 százaléért olcsó verseskönyvet nem érdemes terjeszteni. A vers különben sem kell senkinek, lám a meg nem rendelt kötetből egy példány sem fogyott el. A könyvesboltokban.

A „fiatal” költő a kiadótól átvett példányokból két hét alatt kétszázat adott el lakóhelyén és környékén. És még ötvenet, autóban kicsempészve, baráti segítséggel Szlovákiában.

No meg ugyanennyit Szombathelyen. És sajnálkozott, amikor volt tanítványai, barátai, ismerősei és kollégái jelezték, nem kapták már meg könyvét. S bajusza alatt nem minden malícia nélkül dűnnyögte: nem tehet róla, bizonyára szétkapkodták.

Böröndi Lajos

Helyreigazítás

A *Könyvtáros* tavalyi decemberi száma hosszabb hírt közölt a Kandó Kálmán Műszaki Főiskola Központi Könyvtáráról. Az írás kiemelte, hogy a könyvtár új helyre költözésében, minden igényt kielégítő elhelyezésében, korszerű technikával való ellátottságában stb. múlhatatlan érdemei vannak a főiskola főigazgatójának. Éppen ezért különösen sajnálatos, hogy a cikket illusztráló fényképek (a belső borítón) egyikének aláírásán épp a főigazgató neve mellé téves meghatározás került.

Dr. Vágó István egyetemi tanár természetesen nem a könyvtár, hanem a Kandó Kálmán Műszaki Főiskola főigazgatója, amint ez egyértelműen kiderül a cikkből is. A könyvtárért oly sokat tett főigazgató úrtól bocsánatot kérünk, azt pedig reméljük, hogy a téves hivatali megjelölés egyetlen olvasónkat sem tévesztette meg. Mindannyian tudjuk, hogy egyetemi tanárok kivételesen sem szoktak főiskolai könyvtárakat igazgatni.

Emberállatkert

Láng Rudolf mesevilága

Mottó : „Láng Rudolf rajzai, rézkarcai tehát a magyar grafika szerves része. Karcai közvetlenül hatnak, az ember gyönyörködik szépségükben, erejükben. Vonalaiknak ugyanis belső életük van, mélyről jövő megelevenítésükhöz érzés, szív szükséges. Megismételni, utánozni nem lehet.”

Barcsay Jenő

Macskák, griffek, flamingók, lovak és úrlovasok, sejtelmes mesebeli tájak, néhány szomorú, vén kutya a gazdája nyomában; akár így is „összefoglalhatnám” Láng Rudolf rézkarcait és vízfestményeit. Elegancia, könnyedség, biztos szakmai tudás, toldhatnám meg a sort. Írhatnék arról, hogy *Devecseri Gábor* szerint a macskalelket senki nem tudta így „elkapni”; hogy *Barcsay Jenő* 65 éven át tisztelte meg a barátságával; hogy 17 év óta nem volt kiállítása; hogy az ötvenes évek lélek- és művészetelő korszakát először díszletfestőként, majd díszlet-, illetve főként jelmeztervezőként vészelte át; hogy most volt 85 éves; hogy kedvenc macskájával és élete legvalódibb társával, Anikóval él egy csodálatosan otthonos lakásban; hogy a szemét megoperálták és fantasztikus akaraterevel (és nagyítóval) fest, mindez azonban – bár fontos – mégis külsőség maradna.

Láng Rudolfnak nem ez a lényege.

Még csak nem is a címben foglalt kifejezés: „emberállatkert”, amit német kritikusa adományozott neki, jelezve, hogy ahogy az állatok karakterét igyekszik kilesni, ugyanúgy fürkészi az emberi jellemet is (hiszen senki sem maradhat büntetlen, aki színészek között él és dolgozik), nem, nem ez a leglényegesebb.

Láng Rudolf lényege: a szeretet. A lélek. A tolerancia. Tárgyak, állatok, emberek iránt.

A Történelem iránt, amely bekapta és kiköpte, meggyötörte, megcibálta. Ám hitét elvenni nem tudta. Szeretetét a dolgok, az állatok iránt kikezdeni nem tudta. Még emberszeretetét is csak ideig-óráig tudta megingatni. Láng Rudolf nem lett cinikus, nem lett csalódott, meghasonlott, nem lett agresszív. Nem tartotta magát „mellőzött zseninek”, áldozatnak. Kismesteri alázattal festegette lovait és lovasait. Pedig körülötte kóklerek és pillanatzsenik szavaltak modernségről, „átlényegülésről”, „absztrakcióról”, „új szenzibilitásról”, hadd ne soroljam fel a többit, sajnálom rá a papírt. Láng Rudolf rajzolt. És rajzolt. Készített ezer, százezer (?) skiccet. Lehet, hogy többet. Megfigyelte a lovakat, a macskákat, a természetet, a növényeket, a hajnalt, a csillagokat. És lelke átköltözött a képeibe. Beleadta. Tekintete ott csücsül a madárkereskedő özvegyének a tekintetében, a lovak hőkölő szeme világában, a ferde vágású macskaszemekben, a délceg huszártisztek pillantásában.

Hogy ez idejétmúlt „Kleinkunst”? Mihez képest? Hogy ez menekülés egy álomvilágba? Igen. De neki legalább színesek az álmai. Hogy ma a világ vérrel, agresszióval, reálpolitikával terhes, és a művésznek az a feladata, hogy „tükröt tartson”, nem pedig az, hogy elandalítson? Meglehet... Ám vért, mocskot és korrupciót annyian képesek felmutatni. De hol vannak a festők, akik ismerik a harmóniát? Hol vannak a mágusok, akik – ha csak egy pillanatra is – de *átlényegítenek* ebből a minőség nélküli vircsaftból a gyermekkor tiszta világába? Hol vannak a költők?

Láng Rudolf az egyik utolsó költő. Tiszta és egyszerű. Valódi. Ezért szeretem.

Vinkó József

(Folytatás a 61. oldalról)

Kihez forduljanak ezután panaszzal, sérelmeikkel a kis vidéki könyvtárak? Hiszen már külön osztálya sincs az MM-ben a könyvtárügynek. Hova forduljanak jogsegélyért a könyvtárosok százai? Terveink közé tartozott a határokon túli magyar könyvtárak szakmai sajtószolgálatának ellátása, hiszen például Romániában az utóbbi években szüntették meg a magyar kulturális sajtót, olykor kísértetiesen hasonló indokokkal, mint nálunk. Irracionálisan sok az a kár és veszteség, amely azáltal keletkezne, ha a szerkesztőség négy évtizeden át felgyült kapcsolatait, bejárt útjait, emberi és intézményi tapasztalatait stb., nem is beszélve a formális és informális információkról, az „archívumban” felgyült cédulákról, a kézikönyvekről stb., ma „eldobjuk”, és holnap, egy negyedév vagy félév múlva, egy új MM által szükségszerűen „gründolt” új *Könyvtáros* – vagy más című, új könyvtári szaklap – részére, nulláról begyűjteni kénytelenülünk.

Mégis van remény?

Karácsonyi ajándékkul kaptuk *Németh Jenő*-től, a Pallas vezérigazgatójától az alábbi szövegű levelet, amely mégis felcsillant valami reményt. „Tisztelt Berczky László! Értesítem, hogy a Művelődési Minisztériummal történt megállapodás alapján lapja megjelentetésének feltételeit 1990. március 31-ig változatlanul biztosítjuk. Ezt követően a lapalapítóval együtt olyan közösen kialakított és végleges megoldást keresünk, amely más formában (Kft-ben vagy egyéb társulásban) lehetővé teszi a lap további megjelentetését.

Budapest, 1989. december 21. Tisztelettel: Németh Jenő sk.”

Az adventi üzenetre – többek között – az alábbi választ küldtem: „Tisztelt Vezérigazgató Úr! December 22-én kaptam meg levelet, amelyben arról értesít, hogy a Művelődési Minisztériummal történt megállapodás alapján a *Könyvtáros* című folyóirat megjelentetésének feltételei 1990. március 31-ig biztosítva vannak. Őszintén mondom, nagy megkönnyebbüléssel olvastam a közlést, s velem együtt a szerkesztőség többi tagja is, hiszen alapító lapgazdánktól semmiféle egyértelmű közlést nem sikerült kicsikarni. Ez a negyedévi haladék, a »lauf« remélhetőleg elegendő lesz arra, hogy

ezalatt valamiféle modus vivendit sikerüljön kialakítani, elkerülendő egy negyvenedik évfolyamát »táposó« szakmai, kulturális folyóirat csúfos megszüntetését. Erre biztat bennünket vezérigazgató úr levelének utolsó mondata is.

Minden lehetőséget meg akarunk vizsgálni a szerkesztőség létszámának csökkentésétől, a hirdetések gyarapításán át, egészen a tőkeerős szponzorok kereséséig. December 15-ével megváltunk egyik szakíró munkatársunktól, s a szerkesztőség karcsúsítására további konkrét elképzeléseink vannak, amelyeket bármikor szívesen ismertetek a Pallas illetékeseivel. Ugyancsak kész terveink vannak a lap árának emelésére, ennek révén is csökkenthető lenne a veszteség. Anyagi helyzetünk javítása érdekében pályázatot nyújtunk be a Magyar Hitelbank Alapítványa Kurátor Alap és Alapítványkezelő Kft.-hez és a Könyvtárosok Gazdasági Társaságához. Mindkét alapítvány illetékese pályázatunk kedvező elbírálásával biztat.

Mindezeken túl reménykedünk abban, hogy a lapalapító Művelődési Minisztérium mégsem óhajt teljesen kivonulni a kultúrából, és nem csak jogait, hanem kötelezettségeit is komolyan veszi, s erre pénzt is szán.”

Reménnyel eltelve fordulunk tehát a könyvtáros társadalomhoz: fogjunk össze lapunk megmentéséért! Felkérjük az ország valamennyi könyvtárát, a könyvtárak különféle szervezeteit, a Magyar Könyvtárosok Egyesületét, valamennyi tagját, szekcióját, hogy szellemi és anyagi hozzájárulásukkal tegyék lehetővé a *Könyvtáros* további megjelenését, akadályozzák meg a lapban megtestesült szellemi műhely szétzúzását. „*Alapítvány a Könyvtárosért!*” elnevezéssel olyan akciót kívánunk meghirdetni, amely segítené átvészelési kísérletünk sikerét. Kérünk ezért minden könyvtárost, intézményt, szervezetet és valamennyi könyvtárat, hogy szerkesztőségünkhöz írt levélben jelezzék, milyen formában, milyen anyagi eszközökkel kívánnak részt venni. Folyamatosan beszámolunk akciónk helyzetéről. Üdvözlettel a szerkesztőség nevében:

Berczky László

A cikkek és ismertetések szerzőik véleményét tükrözik, és nem képviselik azükégszerűen a szerkesztőség álláspontját *** Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

LÁNG RUDOLF műveiből
(Cikkünket lásd a 119. oldalon)

